Hadislerle Çocuk

DİB YAYINLARI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI : 1526
HALK KİTAPLARI : 335

Yayın Yönetmeni
Dr. Fatih KURT

Koordinasyon
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Editör
Prof. Dr. Huriye MARTI

Baskı Takip
İsmail DERİN

Grafik & Tasarım
Uğur ALTUNTOP

Eser İnceleme Komisyon Kararı: 07.11.2018/67

ISBN : 978-975-19-7027-5
2019-06-Y-0003-1526
Sertifika No: 12931

2. Baskı, ANKARA 2019

Baskı
Gökçe Ofset
0 312 395 93 37

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 295 72 93 - 94
Faks: 0 312 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: 0 312 295 71 53 - 295 71 56
Faks: 0 312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

içindekiler

7 ÖN SÖZ

10 BİR BEBEĞİN İLK HEDİYELERİ

20 YENİ BİR İSİM, YENİ BİR HAYAT

38 NESEP:
KİMLİK VE AİDİYET

52 ÇOCUK HAKLARI:
KÜÇÜKLERİN DE HAKLARI VARDIR

70 ÇOCUĞUN KORUNMASI:
KEM GÖZÜN VE NAZARIN ŞİFASI

82 ÇOCUK TERBİYESİ:
İYİ İNSAN YETİŞTİRME SANATI

96 PEYGAMBERİMİZİN ÇOCUKLARI:
HANE-İ SAADETİN GÜL GONCALARI

110 PEYGAMBERİMİZİN ÇOCUK VE GENÇLERLE
İLETİŞİMİ

124 YETİM:
TOPLUMUN EN HASSAS EMANETİ

ÖN SÖZ

Evlilikle huzurlu bir yuvaya adım atan eşlere verilen en güzel nimet çocuktur. İnsanoğlunun fıtratında vardır çocuk sahibi olma ve neslini sürdürme arzusu. Bu duygu vesilesiyledir ki bir çocuk dünyaya gözlerini açtığı ilk andan itibaren annesini babasını ya da etrafındaki diğer büyükleri tatlı bir telaş sarar. Zira dünyanın en güzel nimeti olan çocuk aynı zamanda büyük bir imtihandır. Kendisine verilecek isimden sağlıklı beslenip büyümesine, iyi bir eğitim almasından ahlaklı bir insan olarak yetişmesine kadar çocuğa dair alınacak her karar, atılacak her adım ciddi bir sorumluluktur. Gözümüzden bile sakındığımız, Rabbimizin emaneti yavrularımızı geleceğe hazırlamak emek, özveri, sevgi ve merhamet ister. Yeni doğan bir bebeğe karşı ilk görevler, çocuk hakları, çocuk eğitimi ve terbiyesi, çocuğun korunması, neslin korunması, toplumun hassas emaneti olan yetimlere karşı sorumluluklar gibi konular hakkında bilgi sahibi olmak, tüm anne babalar ve aileler için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır.

Dinimizin aileye bakışını ve ona yüklediği değeri bilmek, çocuklarımızın haklarını ve onlara karşı sorumluluklarımızı öğrenmek, aile hayatımızı yeniden gözden geçirip düzenlememize yardımcı olacak, yeni bir aile kurmuş olanlara ufuk açacaktır. Hayatın her alanında bizim için en güzel örnek olan Peygamber Efendimizin aile içi ilişkileri nasıl yönettiğini, çocuklarına ve torunlarına nasıl davran-

dığını, onların eğitimine ne kadar özen gösterdiğini öğrenmek, bu konudaki ilahî hükümlerin nasıl hayata geçirileceği hususunda bizlere yol gösterecektir. Bu amaçla, Hz. Peygamber'in hikmet ve rahmet dolu dünyasını ve çağlar üstü örnekliğini günümüz insanına ulaştırmayı amaçlayan "Hadislerle İslam" külliyatından derlenerek hazırlanan bu eserin okuyucularımıza faydalı olmasını temenni ediyoruz.

Diyanet İşleri Başkanlığı

Bir Bebeğin İlk Hediyeleri

Mekke ile Medine arasında uzayıp giden hicret yolunun yolcusu bu defa hamile bir anne idi. Sevgili Peygamberimiz, sadık dostu Hz. Ebû Bekir ile birlikte aynı yollardan geçeli iki sene olmuştu. Kutsal yolculuklarında onlara gizlice azık taşıyan, kuşağını ikiye bölüp su kırbasının ve azık torbasının ağzını bağlayan Esmâ[1], aşina olduğu kum tepelerini şimdi kendisi tırmanıyordu. Ama bu defa meşakkat bir başkaydı. Bebeğinin doğumuna sadece birkaç gün kalmış olması onu yordukça yoruyor, mesafe tükenmek bilmiyordu. Sonunda Medine yakınlarındaki Kubâ köyü görünmüştü. Nihayet Esmâ'yı babası Hz. Ebû Bekir'e ve Allah'ın Resûlü'ne kavuşturacak olan çetin yolculuk sona ermişti. Ama

1 Buhârî, Cihâd, 123.

Kubâ'da onu bekleyen bir başka sürpriz vardı: Yavrusunun da anne karnındaki yolculuğu sona ermiş ve ailesine kavuşma anı gelmişti!

Esmâ'nın Kubâ'da doğum yapması, sadece kendisini değil daha önce hicret eden bütün Müslümanları sevince boğmuştu. Bu minik oğlan, Medine'de doğan ilk muhacir evladıydı. İçlerinden bir türlü atamadıkları korku sona ermiş, Yahudilerin Medine'ye göç eden Müslümanlara büyü yaptıkları ve bir daha çocukları olmayacağı şeklinde dalga dalga yayılan söylenti asılsız çıkmıştı.[2]

Kıymetli bir bebekti. Dedesi Hz. Ebû Bekir, babası cennetle müjdelenen on sahâbîden birisi olan Zübeyr b. Avvâm'dı. Annesi onu Peygamber Efendimizin kollarına bıraktığında daha ne bir adı, ne de dünya nimetleriyle tanışıklığı vardı. Allah'ın Resûlü, bebeği şefkatle kucakladı. Bu küçük töreni izleyenlerden bir hurma istedi ve hurmayı bir süre ağzında ıslatarak yumuşattıktan sonra bebeğin damağını bu hurma ile ovdu. Sonra dua etti Peygamberimiz. Bebeğin hayatı için hayır ve bereket diledi. Ve adı kondu: Abdullah.[3] Geleceğin halifesi, cesur ve âbid kumandan Abdullah b. Zübeyr...

---

2 Buhârî, Akîka.
3 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 45; Müslim, Âdâb, 25.

Zor ya da kolay, neşeli ya da hüzünlü, umutlu ya da ümitsiz… Hangi şartlarda olursa olsun hayata merhaba diyen her bebek, Allah'ın emanetine yakışır bir karşılamayı hak eder. Yüce Rabbimiz, kız mı erkek mi olacağını belirleyip rızkını ve ecelini tayin ettikten sonra[4] onu bu dünya ile tanıştırmıştır. Büyüklerin kucağına, zorlu bir sınav olmakla beraber[5] evlerine daha fazla rızık girmesine vesile olacak[6] ve hayatlarına neşe katacak yeni bir emanet yollamıştır. Bu taze cana verilecek emek, bir ömür sürecektir. Çünkü insan evladı, hayatı boyunca ebeveyninin ilgi, sevgi, şefkat ve desteğini yanı başında hissetmeye muhtaçtır. Anne babası, maddî ve manevî her türlü yardımdan oluşan görevler listesini aslında onun doğumundan önce okumaya başlamıştır bile. Doğum yeni bir merhaledir sadece; hayat boyu tırmanacağı merdivenlerin ilk basamağı, kat edeceği mesafelerin ilk durağıdır.

Bebeğin doğumu ile aileye yeni bir ferdin katılması, heyecan uyandırdığı kadar sorumluluk duygularını da pekiştirir. Her ne kadar ailenin diğer fertleri yaşlarına göre yeni yükümlülükleri paylaşmak durumunda kalsalar da şüphesiz yükün ağır kısmı anne babanın omzundadır. Öncelikle anne baba, "Eğer bize iyi ve sağlıklı bir çocuk verirsen, elbette şükredenlerden olacağız." diye dua eden ama bebek dünyaya geldikten sonra onu gönderene ortak koşan ebeveynlerden

4 Buhârî, Kader, 1.
5 Teğâbün, 64/15.
6 İsrâ, 17/31.

olmamalıdırlar. [7] Cinsiyetine bakmaksızın yavrularını bağırlarına basmalı, kızı olunca utanıp üzülen[8] ama oğlu olduğunda sevinip coşan cahiller güruhuna katılmamalıdırlar. Dünya hayatının süsü olan çocuklarının[9] ne kadar değerli birer nimet olduğunu akıllarından çıkarmamalı, aynı zamanda Allah'ın onlar vasıtasıyla kendilerini imtihan ettiğini[10] göz ardı etmemelidirler. İlk günden itibaren çocuklarına merhametin en derinini ve muhabbetin en safını sunmalıdırlar.

Peygamber Efendimizin hayatına baktığımızda, çocuk gibi masum bir misafire ilk ikramın hurma olduğunu görüyoruz. Bir lokmacık yumuşatılmış hurma, dualar eşliğinde bebeğin ağzına verilirken, hayata tatlı bir başlangıç yapılmış olmaktadır. Elbette doyumluk değil tadımlık olan bu lokmayı emen bebek, hemen ardından anne sütü ile tanışacak ve iki yıla kadar uzanan bir süreçte annesinden beslenecektir.[11] Hurmanın bereketli bir gıda olduğunu belirten Resûlullah[12], küçük yardımcısı Enes'in yeni doğan kardeşini de "tahnîk" denilen bu gelenekle karşılamıştır. Nitekim annesi Ümmü Süleym'in bebeği henüz emzirmeden önce kendisine verip Peygamberimize gönderdiğini anlatan Enes, sözlerine şöyle devam etmektedir: "Resûlullah'ı bulduğumda zekâtlık hayvan-

---

7 A'râf, 7/189-191.
8 Nahl, 16/58-59; Zuhruf, 43/17.
9 Kehf, 18/46.
10 Enfâl, 8/28.
11 Bakara, 2/233.
12 Tirmizî, Zekât, 26.

ları damgalamakla meşguldü. Beni görünce, *'Galiba Ümmü Süleym doğum yaptı.'* dedi ve hemen elindeki damga aletini bıraktı. Ben de bebeği onun kucağına koydum. Medine'nin acve hurmasından bir tane isteyen Allah'ın Resûlü (s.a.s), hurmayı eriyene kadar ağzında çiğneyip yumuşattıktan sonra bebeğin ağzına tuttu. Hurmanın tadını alan bebek yalanmaya başlamıştı. Bunun üzerine, *'Ensarın hurmayı nasıl sevdiğine bir bakın!'* buyuran Resûlullah, yavrunun yüzünü okşadı ve ona Abdullah ismini verdi."[13]

Bebeğe hayır ve bereket duaları ile 'hoş geldin' demek, Peygamber Efendimizin âdetidir. Ashâb, yeni doğan yavrularını kucaklayıp vakit kaybetmeden onu ziyarete getirdiklerinde, Efendimiz bir yandan hurma ile çiğnem yaparken bir yandan da dua buyurur. Muhterem bir ağızdan dökülen dualarla ruhu okşanan bebek için, kendisi adına Allah'a yalvaran bir sesi dinlemek ne büyük huzurdur! Oğlunu bu mutluluktan mahrum bırakmak istemeyen Ebû Mûsâ da bebeği yanına getirdiğinde Peygamberimizin dualarla birlikte ona İbrahim adını verdiğini ve ezdiği bir hurmayı onun ağzına koyduğunu anlatmaktadır.[14]

Ad koyma ise, başlı başına bir törendir. Çok eski zamanlardan beri insanların, ismi ile müsemma olmasını umdukları çocukları için ad seçerken ne kadar özenli davrandıklarına tarih şahittir. Ömür boyu anılacağı bu adı bebeğin kulağına söylemek için yapılan

13 Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 107; Buhârî, Libâs, 22.
14 Buhârî, Edeb, 109.

törenler, bugün de devam etmektedir. İşte bu zincirin bir halkası olarak Peygamberimiz de çocuğa isim koymayı sıradan bir olay kabul etmeyip önemsemiştir. O, *"Muhakkak ki siz kıyamet günü isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağırılacaksınız. O hâlde (çocuklarınıza) güzel isimler koyun."*[15] buyururken, anne babalara bu konudaki sorumluluklarını hatırlatmaktadır.

Allah Resûlü (s.a.s), telâffuzu hoş olduğu kadar anlamı da güzel olan isimlerin tercih edilmesini istemiştir. Çocuklarına "Harb" yani "Savaş" adını vermekte ısrar eden Hz. Ali'ye bizzat engel olmuş ve torunlarına "iyilik ve güzellik" manasındaki Hasan ve Hüseyin adlarını vermiştir.[16] Adını her duyduğunda kendisini adıyla özdeşleştiren çocuğun, davranışlarına da ona göre yön vereceği düşünüldüğünde, Peygamberimizin isim konusundaki hassasiyetini anlamak zor değildir. Sırf bu yüzden Peygamberimiz, şirke ait unsurlar taşıyan ya da kötü çağrışımlara sebep olan isimlerin konulmasına karşı çıkmış, hatta ileri yaştaki kişilerde bile olsa böyle isimleri değiştirmiştir.[17] Hayatı anlamlı kılarak sahibini hayra yönelten adları öne çıkarmış ve Allah'a kul olmayı ifade eden Abdullah ve Abdurrahman isimlerinden Rabbimizin hoşlandığını belirtmiştir.[18] Aynı zihniyetle çocuklara peygamber isimleri verilmesini tavsiye etmiş[19], kendisi de en kü-

15 Ebû Dâvûd, Edeb, 61.
16 Buhârî, el-Edebü'l-müfred, 286.
17 Müslim, Cihâd ve siyer, 89; Ebû Dâvûd, Edeb, 62.
18 Tirmizî, Edeb, 64.
19 Nesâî, Hayl ve's-sebk ve'r-ramy, 3.

çük oğlu dünyaya geldiğinde, *"Bu gece bir oğlum doğdu, ona dedem İbrahim'in adını verdim."*[20] buyurarak bu tavsiyesini pekiştirmiştir.

Diğer yandan bebeğin ezân-ı Muhammedî ile tanıştırılması, ad koyma merasiminin vazgeçilmez bir parçasıdır. Resûl-i Ekrem (s.a.s), torunu Hasan dünyaya geldiğinde kulağına tıpkı namaz vakitlerinde okunduğu gibi ezan okumuştur.[21] Hafif bir sesle sağ kulağına ezan, sol kulağına da kamet okunan bebek, İslâm inancının üç temel ilkesini ilk defa dinlemiş olur. Zira ezan ona, Allah'ın varlığını ve birliğini, Hz. Muhammed'in (s.a.s) O'nun elçisi olduğunu ve asıl kurtuluşun ibadet yoluyla ahirette elde edilecek mutlulukta bulunduğunu söylemektedir.

Adı güzel kendi güzel Peygamberimiz, çocuğa adının ne zaman konulacağını merak eden anne babalara şöyle cevap vermektedir: *"Her çocuk doğumunun yedinci gününde kendisi için kesilecek akîka kurbanı karşılığında rehin (gibi)dir. Aynı gün saçı tıraş edilir ve adı koyulur."*[22] Kendi oğluna doğduğu gece isim veren[23] Peygamberimizin bu görevin yedinci günden daha fazla geciktirilmemesini arzu ettiği anlaşılmaktadır.

Görüldüğü üzere Peygamber Efendimizin anne babadan bir diğer isteği de kendilerine evlat bahşeden Allah'a minnettarlıklarının ifadesi olarak kurban

---

20 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 23-24.
21 Tirmizî, Edâhî, 16; İbn Hanbel, VI, 10.
22 Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 20, 21; Nesâî, Akîka, 5.
23 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 23-24.

kesmeleridir.[24] “Akîka” olarak adlandırılan bu kurban, sağ salim doğan çocuğun canının bedelidir, dense yeridir. Tıpkı bir oğlu olursa onu kurban etmeyi adayan Hz. İbrahim’e, ahdini yerine getirmek zorunda kaldığında Allah tarafından gönderilen koç gibi![25] İsmail’in canına bedel olarak gelen bu büyük mükâfatın hatırası ile Resûl-i Ekrem (s.a.s), babalara akîka keserek rehin olan yavrularını özgürlüğe kavuşturmalarını tavsiye etmektedir. Aslında bu âdetin İslâmiyet öncesi Arap toplumunda da mevcut olduğunu ve Peygamberimizin sevgili eşi Hz. Hatice’nin dünyaya gelen oğulları ve kızları için kurban kestirdiğini bilmekteyiz.[26] Nitekim sahâbîlerden Ebû Büreyde bu geleneği anlatırken şöyle demektedir: “Câhiliye döneminde birimizin çocuğu dünyaya geldiğinde bir koyun keser, kanını da çocuğun başına sürerdik. Allah İslâm’ı gönderdikten sonra yine kurban kesmeye devam ettik ama çocuğun başını tıraş edip güzel kokması için safran sürmeye başladık.”[27]

Risaletinden sonra da bu anlamlı geleneği sürdüren Efendimiz, torunları Hasan ve Hüseyin için akîka olarak birer koç kurban etmiş[28] ve yeni doğan çocuklar için akîka kurbanı kesmeyi tavsiye etmiştir.[29] Ancak akîkanın kanını çocuğun alnına sürme veya başına

---

24 Tirmizî, Edeb, 63.
25 Sâffât, 37/101-111.
26 İbn Sa’d, Tabakât, I, 133-134.
27 Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 20-21.
28 Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 20-21.
29 Dârimî, Edâhî, 9.

damlatma âdeti bugün bile ısrarla sürdürülmekteyse de Peygamberimizin sünnetine uygun değildir. Bunun yerine Resûl-i Ekrem (s.a.s), saçlı doğan bebeklerin saçlarının tıraş edilmesini, bu sayede kirden arınıp rahatlamalarının sağlanmasını tavsiye etmektedir.[30] Ayrıca kendi torunu doğduğunda, tıraş edilen saçlarının tartılmasını ve ağırlığınca gümüşün sadaka olarak verilmesini istemiş[31], Hz. Fâtıma da kız olsun erkek olsun bütün çocuklarında bu emri yerine getirmiştir.[32] Tıraştan sonra yıkanıp güzel kokularla süslenen bebek için anne karnındaki karanlık ve bulanık hayatın aksine tertemiz ve berrak bir ömür başlamış demektir.

Anne sütü ile dünya nimetlerini tatmaya başlayan, adı konunca bir kimliğe kavuşan, ezanı dinleyince ilk tebliğe muhatap olan, kurbanı kesilince canının şükrü eda edilen, saçları tıraş edilince temizlenen çocuğa sunulması gereken bir hizmet daha vardır: Onu sünnet etmek. Oğlan çocuğun sünnet olması, sadece dinî bir gereklilik değil, sağlık açısından da gayet önemli bir adımdır.

İslâm ile yoğrulan kültürümüzde, erkeğin sünnetli olması, Müslüman olmasının bir işareti olarak görülmüştür. Elbette bu kanaatin yerleşmesini sağlayan, Peygamberimizin yeni Müslüman olanlara, *“Sünnet ol.”* buyurmasıdır.[33] Böylelikle inancının gereğini açık-

---

30 Buhârî, Akîka, 2; Nesâî, Akîka, 2.
31 Tirmizî, Edâhî, 19.
32 Muvatta’, Akîka, 1.
33 Ebû Dâvûd, Tahâret, 129.

ça bedeninde uygulamaktan çekinmeyen kişi, kendisini sıkıntıya sokacak birçok rahatsızlıktan da korunmuş olacaktır. *"İnsanın fıtratı gereği yapması gereken beş şey vardır: Sünnet olmak, kasıkları tıraş etmek, tırnakları kesmek, koltuk altını temizlemek ve bıyıkları kısaltmak."*[34] buyuran Allah Resûlü (s.a.s), nesiller boyu süregelen böyle bir alışkanlığın aslında yaratılışın gereği olduğunu öğretmiştir.

Her ne kadar Peygamberimiz hayatta iken sünnet töreni yapma ve düğün yemeklerine benzer biçimde ziyafet verme âdeti bulunmamaktaysa da, onun vefatından kısa süre sonra ashâbın böyle bir geleneği başlattığını görmekteyiz. Mesela Abdullah b. Ömer, oğlunu sünnet ettirdiğinde koç keserek misafirlerini ağırlamış[35], Hz. Ömer (r.a) def eşliğinde yapılan bir eğlence sesi duymuş, "Bu nedir?" diye sorduğunda, "Düğün yahut da sünnettir." cevabı verilmiştir.[36] Bu tür kutlamalarda elbette Peygamberimizin düğün yemekleri için dile getirdiği uyarılar dikkate alınmalı, sadece zengin dostlar ve eşraf değil, muhtaç aileler de sofralara davet edilmeli[37], israf ve gösterişten kaçınılmalıdır. Belki de en önemlisi böyle bir merasim ile İbrahim Peygamber'in yolunu izleyen çocuğun, Resûlullah'ın sünnetine uygun bir hayat sürmesi için dualar edilmelidir.

---

34 Buhârî, Libâs, 63; Müslim, Tahâret, 49.
35 Buhârî, el-Edebü'l-müfred, 426.
36 Abdürrezzâk, Musannef, XI, 5.
37 Buhârî, Nikâh, 73; Müslim, Nikâh, 107.

Yeni Bir İsim, Yeni Bir Hayat

Neden yeni doğan yavrularımızın adını verirken kulaklarına ezan ve kamet okuruz? Yeni bir hayatın başladığı ilk günlerde, bebeğin ismine tekbir ve şehadetlerin eşlik etmesi ne anlam taşır? Müslüman olarak dünyaya geldiğini müjdeleyen bu ses, ömür boyunca onu imana, iyiliğe ve hidayete davet ediyor olabilir mi?

Her bebek, adını ilk defa duyduğunda aslında içinde yaşayacağı kültürle de ilk defa tanışmış olur. Çocuğa verilen isim, onu sadece ailesine ve yakın çevresine değil, geçmişine ve kültürüne de bağlar. İsmi her tekrar edildiğinde, çocuğun karakteri de şekillenir. Sanki isim, bir çocuk için dua anlamına gelir.

Bu yüzdendir ki, Sevgili Peygamberimiz isim koyma konusunda son derece hassas davranır. Bebeklere isim verirken ya da yetişkin bir kimsenin ismini değiştirirken daima iyilikten, güzellikten, doğruluktan, erdemden yana tercihini kullanır. Nitekim Hz. Ali (ra), her iki oğluna da doğduklarında "Harb" yani "savaş" ismini koymak ister. Ama bu tercihi kabul etmeyen Peygamberimiz, torunlarına "güzellik" ve "iyilik" anlamlarına gelen "Hasan" ve "Hüseyin" isimlerini verir.[1]

1 İbn Hanbel, I, 119; Buhârî, el-Edebü'l-müfred, 286.

Resûlullah'ın (s.a.s) ahirete irtihalinden yaklaşık dört ay önceydi. Sevgili Peygamberimiz Hicret'in onuncu yılı Rebîülevvel ayında Hâlid b. Velîd'i bir grup Müslüman ile birlikte Necrânlı Hâris b. Kâ'boğulları'na göndermiş ve onları İslâm'a davet etmesini istemişti. Onlar da bu daveti kabul ederek Müslüman olmuşlar ve birlikte Resûlullah'ın yanına gelip, "Allah'tan başka ilâh olmadığını ve Hz. Muhammed'in (s.a.s) O'nun Resûlü olduğunu" ikrar etmişlerdi.[2] Resûlullah'a gelen heyetin içerisinde Ebû Şürayh el-Hârisî de bulunuyordu. Resûlullah, ona "hüküm sahibi" anlamında "Ebu'l-hakem" künyesiyle seslenildiğini duymuş ve bu durum hoşuna gitmemişti. Sevgili Peygamberimiz kendisini yanına çağırarak bu konudaki rahatsızlığını dile getirdi: *"Muhakkak ki yegâne hüküm sahibi Allah'tır. Hükümleri belirleyen de sonuçlandıran da O'dur. Sen niçin Ebu'l-hakem künyesiyle çağırılıyorsun?"* diye sordu. O da "Kavmim bir anlaşmazlığa düştüğünde bana gelir, ben de aralarında hüküm veririm. Her iki taraf da razı olur." cevabını verdi. Resûlullah, *"Ne güzel!"* buyurdu. Onun, sorunları çözmesi hoşuna gitmişti. Ancak Allah'a ait bir ismin bu şekilde kullanılmış olmasını kabullenemezdi. Ebû Şürayh'a kaç çocuğu olduğunu sordu. Onun Şürayh, Müslim ve Abdullah isimli üç oğlu olduğunu duyunca, en büyüğünün adını öğrenmek istedi. Ardından da "Şürayh" isimli büyük oğluna

2 İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-gâbe, VI, 161-162; İbn Sa'd, Tabakât, I, 339.

atfen ona *“Sen Ebû Şürayh (Şürayh’ın babası)sın.”* buyurdu ve onlara dua etti.[3]

Peygamber Efendimizin ilâhî vahyi yaymaya başladığı Arap toplumlarında da inanç, kültür ve yaşam tarzlarını yansıtacak şekilde isimler kullanılıyordu. Asıl isimlerin yanında, genellikle “Ebû” (babası) veya “Ümmü” (annesi) kelimeleriyle başlayan “künye”; ikinci isim olarak kullanılıp övgü, yergi, karakter, fizikî özellik, unvan anlamı taşıyan “lakap” ve bağlı olunan kabile ve memleketi tanıtmaya yönelik “nesep” şeklinde isimlendirme biçimleri vardı.

Kur’an-ı Kerim’in açıkça belirttiği üzere, ilk insan Hz. Âdem’e isimleri öğreten bizzat Allah Teâlâ’dır.[4] Kendisine öğretilen isimler ve kavramlar sayesinde ilk insan Hz. Âdem’den başlayarak, insanoğlu, dünyayı mamur etmeye ve yaşanabilir bir mekân hâline getirmeye başladı. Zaman içinde insanlar, dinî, coğrafî, kültürel nedenlere dayanarak çocuklarına ve bütün varlıklara isimler vermeye devam ettiler.

Kültürleri oluşturan unsurların başında gelen dil, Hz. Âdem’den beri ortak düşünebilmenin aracı olagelmiştir. Toplumları ayakta tutan ana unsur, toplum bireylerinin ortak değerlere ve ortak düşünebilme yetisine sahip olmalarıdır. Dili oluşturan kavram ve isimler ise içinde bulundukları kültürlerin ürünüdürler. Ancak bu etki karşılıklıdır. Bir taraftan isimler kültüre

---

3 Ebû Dâvûd, Edeb, 62; Nesâî, Âdâbü’l-kudât, 7.
4 Bakara 2/31.

ait unsurları barındırırken diğer taraftan da kendine özgü bir kültür yeni isimler ve yeni kavramlarla oluşturulur. Bu şekilde isimler, kültürlerin nesiller boyu aktarılmasını sağlayan birer araç olduğu için Peygamberimiz isim, künye, lakap ve nesep şeklindeki isimlendirme şekillerini korumuş ancak Câhiliye inanç ve kültürünü yansıtan isimlerin yerine tevhid inancını ve oluşturduğu ahlakî yapıyı yansıtan yeni isimler kullanmış ve ashâbını da bu şekilde yönlendirmişti.

Allah'ın Resûlü (s.a.s), Allah'a kulluğu çağrıştıran isimleri tavsiye etmiştir. Bu yüzden *"Allah'ın en çok sevdiği isimleriniz Abdullah ve Abdurrahman'dır."*[5] buyurmuş, Medine'ye hicretten sonra doğan ilk çocuğa[6] "Abdullah" ismini vermiş[7], zaman içinde sahâbe arasında en çok yaygınlaşan isim de Abdullah olmuştur. Peygamber Efendimiz, "abd" (kul) ile başlayan isimleri kastederek, *"Kulluğu ifade eden isimler, Allah katında en sevimli olanlardır."*[8] buyurmuştur. "Gözetip koruyan" anlamına gelen ve Allah'a ait bir isim olan Kayyûm adlı bir adamın adını, Abdülkayyûm (Kayyûm'un kulu) şeklinde değiştirmiştir.[9] Yine rivayet edildiğine göre, Abdurrahman b. Avf'ın Müslüman olmadan önceki ismi Abdü Amr iken Allah Resûlü onun adını da değiştirmişti.[10] Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de "Allah'ın

5 Müslim, Âdâb, 2; Tirmizî, Edeb, 64.
6 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 45; Müslim, Âdâb, 26.
7 Hâkim, Müstedrek, VI, 2267 3/548.
8 Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsat, I, 214.
9 Ebû Nuaym, Ma'rifetü's-sahâbe, V, 2980.
10 Hâkim, Müstedrek, V, 1976 3/306.

kulu"[11] ve "Rahman'ın kulları"[12] şeklinde kullanımlar yer almaktadır.

Peygamber Efendimiz "abd" (kul) ile başlayan isimlerin verilmesini istediği gibi hakkı ve adaleti yaymak üzere gönderilen peygamber isimlerini de tercih ediyordu. Oğlu İbrahim doğduğunda, *"Bu gece bir oğlum doğdu; ona atam İbrahim'in adını verdim."*[13] buyurmuştu. Abdullah b. Selâm'ın oğlunu kucağına almış, başını okşamış ve ona bereket için dua ederek Hz. Yusuf'un güzel ismini vermişti.[14]

Peygamberlerin içinde ismi verilmesi gerekenlerin başında Kutlu Nebî'nin Muhammed ve Ahmed isimleri gelmekteydi. Nitekim o da (s.a.s), *"Benim adımı koyun fakat künyemi kullanmayın."*[15] buyurarak isminin kullanılmasına izin vermişti. Künyesinin kullanılmasını istememesinin nedeni ise karışıklığı önlemeye yönelikti. Bir keresinde bir adam arkadaşına "Ebu'l-Kâsım!" diye seslenmiş, Peygamber Efendimiz de künyesini duyunca dönüp ona bakmıştı. Kendisine seslenilmediğini anlayınca isminin çocuklara konulabileceğini, ancak künyesinin kullanılmamasını söylemişti.[16] Bir başka münasebette de ismini alanların künyesini almamasını, künyesini alanların ise ismini almamasını istemişti.[17]

---

11 Cin, 72/19.
12 Furkân, 25/63.
13 Müslim, Fedâil, 62; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 23-24.
14 Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, XXII, 285; İbn Hanbel, IV, 35.
15 Buhârî, Edeb, 106.
16 Buhârî, Büyû', 49; Müslim, Âdâb, 1.
17 Ebû Dâvûd, Edeb, 67.

Ancak Hz. Ali'nin anlattıklarına bakılırsa, bir müddet sonra hem isminin hem de künyesinin kullanılmasına müsaade ettiği anlaşılmaktadır: "Resûlullah'a (s.a.s), 'Eğer senden sonra bir çocuğum dünyaya gelirse ona hem senin ismini hem de künyeni vereceğim', dedim. O da *'Evet (koyabilirsin).'* buyurdu."[18] Zira Peygamberimizin Talha b. Ubeydullah'ın oğlunu meşhur künyelerinden biri olan Ebu'l-Kâsım ile isimlendirdiği de rivayet edilmiştir.[19]

Diğer yandan peygamber isimlerinin yanı sıra salih insanların isimlerinin çocuklara verilmesinin de Resûlullah tarafından uygun görüldüğü anlaşılmaktadır. Muğîre b. Şu'be, Resûlullah'ın (s.a.s) onu Necrân bölgesine gönderdiğini anlatır. Necrânlılar ona, "Sizler Kur'an'da, *'Ey Harun'un kız kardeşi'*[20] diye okumuyor musunuz? Oysa Musa ile İsa arasında çok zaman geçmemiş midir?" şeklinde bir soru yöneltince onlara nasıl cevap vereceğini bilemez ve durumu Peygamberimize anlatır. Peygamber Efendimiz, *"Kendilerinden önce geçen peygamberlerin ve salih insanların isimlerini kullandıklarını haber verseydin ya!"*[21] cevabını verir.

Peygamber ve salih insanların isimlerini vermek, sahâbe arasında da devam etmiştir. Zübeyr b. Avvâm, "Talha (b. Ubeydullah) çocuklarına peygamber isimlerini koydu. Ben de şehid olmaları temennisiyle, ço-

18 Ebû Dâvûd, Edeb, 68.
19 Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, XXV, 187; İbn Hacer, Fethu'l-bârî, X, 573.
20 Meryem, 19/28.
21 Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 19; Müslim, Âdâb, 9.

cuklarıma şehidlerin isimlerini koyacağım." demiştir. Nitekim o, doğan dokuz çocuğuna şehid sahâbîlerin isimleri olan Abdullah, Münzir, Urve, Hamza, Ca'fer, Mus'ab, Ubeyde, Hâlid ve Amr isimlerini vermiştir.[22]

Peygamber Efendimizin güzel anlamlar ifade eden, zihinde olumlu çağrışımlar bırakan isimleri de tavsiye ettiği görülmektedir. Bu anlamda dünya ve âhirette çalışan, çabalayan anlamına gelen "Hâris" ile duyarlı, düşünceli anlamına gelen "Hemmâm" isminin de Allah katında en uygun isimlerden olduğunu bildirmişti.[23]

İsim kişinin kendisini başkalarına tanıtmasına ve samimi ilişkiler kurmasına imkân veren[24], onu diğer insanlardan ayırt etmeye yarayan bir işleve sahiptir. Allah Resûlü, isim koyarken doğal olanı tercih ederdi. İsmini koyduğu kişinin sahip olduğu güzel bir nitelik, isim koyması için yeterli olabiliyordu. Nitekim Mescid-i Nebevî'nin aydınlatılmasını sağlayan "Fetih" isimli sahâbeyi sırf bu özelliğinden dolayı "Serrâc" (ışık saçan) diye isimlendirmişti.[25]

Hz. Peygamber'in bu şekilde teşvik için koyduğu isimler olduğu gibi konulmamasını istediği ve değiştirdiği isimler de vardı. Bunların başında da tevhid inancına aykırı olanlar gelmekteydi. Örneğin "Abdülkâbe"

22 Belâzürî, Ensâbü'l-eşrâf, IX, 423.
23 Ebû Dâvûd, Edeb, 61; İbn Hanbel, IV, 345.
24 Tirmizî, Zühd, 53.
25 İbn Hacer, İsâbe, III, 38.

(Kâbe'nin kulu)[26], "Abdülhacer" (taşın kulu)[27] gibi isimleri değiştirmişti. Çünkü insanın kul olabileceği yegâne varlık Allah idi.

Hz. Peygamber, *"Kıyamet günü Allah katında en kötü isim, melikü'l-emlâk (hükümdarların hükümdarı) diye adlandırılan kimsenin ismidir."*[28] hadisiyle statüsü ne olursa olsun herhangi bir kişinin bu şekilde bir isim ya da sıfat ile anılmasını yasakladığını bildirmiştir. Zira bu sıfat gerçek anlamda sadece Yüce Allah'ın sıfatıdır, yegâne hükümran ve hükümdar olan Allah Teâlâ dışında hiçbir kimse bu şekilde isimlendirmeyi hak edemez.

Resûlullah (s.a.s), Allah'a isyan anlamına gelen isimlerin yeni doğan bebeklere verilmesini istemiyor, çocukken verilmiş olanları ise değiştiriyordu. İsyan eden anlamına gelen kadın ismi "Âsiye"yi güzelliği ifade eden "Cemîle"[29] ile erkek için kullanılan ve isyan eden anlamına gelen "Âsi" ismini de "Mutî'" yani itaat eden ile değiştirmişti.[30] Şeytanın ismi olarak bilinen "Ecda'"[31] ve "Hubâb" da aynı şekilde Peygamberimiz tarafından kabul görmeyen isimler arasındaydı.[32]

26 Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, I, 126.
27 İbn Ebî Şeybe, Musannef, Edeb, 90.
28 Buhârî, Edeb, 114; Müslim, Âdâb, 20.
29 Müslim, Âdâb, 15.
30 Müslim, Cihâd ve Siyer, 89.
31 Ebû Dâvûd, Edeb, 62; İbn Mâce, Edeb, 31.
32 Abdürrezzâk, Musannef, XI, 40.

Hz. Âişe'nin belirttiğine göre, Allah Resûlü zihinde kötü çağrışım yapan isimleri de değiştirmişti.[33] Kesilmiş, budanmış, zamanı geçmiş anlamındaki "Esram"ı, yeşeren ve münbit anlamlı "Zür'a" ile[34], alev anlamındaki "Şihâb"ı, cömert manalı "Hişâm" ile,[35] ve karga anlamına gelen "Gurâb"ı "Müslim" ile[36] değiştirmişti.

Benzer şekilde Hz. Ömer, yanına gelen zatı tanımak gayesiyle adının ne olduğunu sormuş, adam isminin Mesrûk b. el-Ecda' olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Peygamber Efendimizin, *"Ecda', şeytanın isimlerindendir."* buyurduğunu nakleden Hz. Ömer, "Sen bundan böyle Mesrûk b. Abdurrahman'sın."[37] demiştir.

Hz. Peygamber, "Ekber" (en büyük)[38], "Berre" (günahsız) gibi açıkça kibir barındıran isimleri de insan ilişkilerini zedeleyebileceği ihtimalini gözeterek değiştirmişti. Daha önce ismi "Berre" olan Zeyneb bnt. Ebû Seleme'nin ismini değiştirirken, *"Kendi kendinizi temize çıkarmayın! Allah, sizin iyi olanlarınızı pekâlâ bilir."* buyurmuş ve isim koyarken bu hususa dikkat edilmesi gerektiğini hatırlatmıştı.[39]

Sevgili Peygamberimiz, tevhid inancıyla çelişen isimlerin kesin olarak değiştirilmesini ister, bunun dı-

---

33 Tirmizî, Edeb, 66.
34 Ebû Dâvûd, Edeb, 62.
35 Ebû Dâvûd, Edeb, 62.
36 Hâkim, Müstedrek, VII, 2756 4/276.
37 İbn Hanbel, I, 31.
38 İbn Hacer, İsâbe, I, 106.
39 Müslim, Âdâb, 19.

şında isminin değiştirilmemesini isteyenlere de ısrar etmezdi. Bir gün Saîd b. el-Müseyyib'in dedesi Hz. Peygamber'in (s.a.s) yanına gitmişti. Peygamberimiz, yanına gelen kişinin adını sordu. O da "Hazn" (düz olmayan, engebeli) olduğunu söyledi. Hz. Peygamber ona *"Sen 'Hazn' değil, aslında 'Sehl'sin (düz, engebesiz, kolaysın)."* buyurdu. Ancak adam, "Babamın bana verdiği ismi değiştirecek değilim." diyerek Allah Resûlü'nün teklifini kabul etmedi.[40] Bu anıyı anlatan torunu Saîd b. el-Müsseyyib rivayetin devamında bundan sonra ailelerinde sıkıntının eksik olmadığını belirtmekten geri kalmamıştı.

Resûl-i Zişan Efendimiz, bir taraftan yaşadığı toplumun tevhid ile çelişmeyen kültürel unsurlarını koruyor, bir taraftan da yeni isimlerin inancı, ahlâkı ve kültürü yansıtan gücünden faydalanıyordu. O (s.a.s), yeni doğan çocuğa yedinci gününde isim verilmesini, (saçlarının tıraş edilmesi suretiyle) temizlenmesini ve akîka kurbanının kesilmesini emretmişti.[41] Ashâb-ı kirâm, çocuklarına isim koyması ve dua etmesi için Sevgili Peygamberimize gelirdi.[42] O da öncelikle çocuğun kulağına ezan okur[43], sonra da hurma gibi tatlı bir yiyeceği iyice çiğneyerek ağzına verir ve ismini koyardı.[44] Ezan okumak suretiyle bir anlamda hayatının hep doğru istikamette olmasını diliyor; ağzına verdiği

---

40 Buhârî, Edeb, 108.
41 Tirmizî, Edeb, 63; Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 20-21.
42 Buhârî, Akîka, 1; Müslim, Âdâb, 23.
43 Ebû Dâvûd, Edeb, 106-107; Tirmizî, Edâhî, 16.
44 Müslim, Âdâb, 22; Ebû Dâvûd, Edeb, 61.

hurma ile de tatlı bir ömür geçirmesini istiyordu. Bebeğe güzel bir isim vererek yaşantısının bereketli olması için dua ederdi.[45]

Hz. Peygamber sadece kişi isimleri için değil yer ve kavim isimleri için de aynı tavrı göstermiş, topraklı, tozlu anlamında “Afira” adıyla anılan araziye “Hadira” (Yeşillik) ismini vermişti. Olumsuz anlam ifade eden isimleri tam aksi olan olumlu hâlleriyle değiştirmişti. Söz gelimi “Şi’bü’d-dalâle” (Dalâlet vadisi) ismini “Şi’bü’l-hüdâ” (Hidayet vadisi) ismine[46], “Bakıyyetü’d-dalâle” (Dalâlet kalıntısı) ismini ise “Bakıyyetü’l-hüdâ” (Hidayet kalıntısı) ismine çevirmişti.[47] “Benu’l-muğviye” (Azgınoğulları) ve “Benu’z-zinye” (Zinaoğulları) isimli iki ailenin isimlerini de “Benu’r-rişde” (Faziletoğulları) ismiyle değiştirmişti.[48] Onun dilinde öfkeli anlamına gelen Bağîz, sevecen anlamını yüklenerek Habîb olmuş[49], az anlamındaki Kalîl, çok anlamına taşınarak Kesîr’e dönüşmüştü.[50]

Allah Resûlü’nün yeni bir kültürü ilmek ilmek işlediğinin farkında olan ashâb, herhangi bir şeyin isminin değiştirilmesine şaşırmıyordu. Nebî (s.a.s) Vedâ Haccı’nda, haram aylarda kan akıtmamanın önemini anlatırken dikkat çekmek için, *“Bugün hangi gündür, biliyor musunuz?”, “Bu ay hangi aydır?”, “Bu, hangi belde-*

45 Taberânî, el-Mu’cemü’l-kebîr, XXII, 285.
46 Ebû Dâvûd, Edeb, 62.
47 Abdürrezzâk, Musannef, XI, 43.
48 Ebû Dâvûd, Edeb, 62.
49 İbn Hacer, İsâbe, I, 320.
50 Ebû Nuaym, Ma’rifetü’s-sahâbe, V, 2393.

dir?" şeklinde sorular sorduğunda, soruların cevabını bildikleri hâlde ashâb, "Allah ve Resûlü en iyi bilendir." demişler, Resûlullah'ın yine sükût etmesi üzerine de onun (s.a.s) tüm bunlara yeni birer isim vereceğini zannetmişlerdi.[51]

Tüm bu uygulamalar, aynı zamanda dönüşümün isimler üzerinden yapıldığı hissini uyandırıyordu. Nitekim Peygamberimizin dönüşüme sahne olan ve ilerde İslâm medeniyetinin beşiği olacak şehrin, "Zarar vermek, karıştırmak, kötülemek, bozmak" anlamlarına gelen s-r-b fiilinden türeyen "Yesrib" ismini, şehirleşmeyi ifade eden "Medine" ismi ile değiştirmesi çok mânidardır. Resûl-i Ekrem, hicret ettiği bu mübarek şehir hakkında, *"İnsanlar ona Yesrib diyorlar, onun ismi Medine'dir. Körüğün demirin pasını giderdiği gibi Medine de kötü insanları dışına atar."*[52] sözleriyle, medenî bir toplumun inşa edileceğini haber veriyor ve yeni koyduğu isimle dönüşümün hedefini gösteriyordu. Allah Resûlü'nün oluşturduğu Medine şehri, fazilet ve erdemler şehri olmuştu. Hz. Peygamber, Tebük Seferi dönüşünde şehri görünce, *"İşte bu Tâbe'dir (iyilik ve güzellik şehridir)."* buyurarak onun güzelliğine işaret etmiş, böylece şehre ikinci bir isim daha vermişti. Hatta sözlerinin devamında sadece Medine'ye değil Uhud'a olan sevgisini de dile getirmiş *"Bu da Uhud'dur, öyle bir dağdır ki o bizi sever, biz de onu severiz."* buyurmuştu.[53]

51 Buhârî, Hac, 132; Müslim, Kasâme, 30.
52 Buhârî, Fedâilü'l-Medîne, 2; Müslim, Hac, 488.
53 Buhârî, Megâzî, 82; Müslim, Hac, 503.

Yüce Yaratıcı güzel olduğuna ve güzeli sevdiğine göre[54] O'nun yarattıklarına yakışan da güzel bir isimle çağrılmak değil midir? Allah Resûlü'nün, *"Siz kıyamet günü kendi isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağırılacaksınız. Öyleyse güzel isimler koyun."*[55] cümlesi, isim koymadaki temel espriyi yansıtmaktadır.

Resûl-i Ekrem'in dilinde sadece insan değil bütün mahlûkat güzel isimlere kavuşuyordu. O, sadece aslı kötü olan şeylere bu özelliklerine yakışmayan güzel isimler verilmesine karşı çıkıyordu. Nitekim kendisinden şarap üretilen üzüme ve üzüm dalına bu özelliğini vurgulayarak şerefli, cömert anlamına gelen "kerm" isminin verilmesini, *"Sizden biri, üzüme 'kerm' demesin! Kerm (şerefli) olan ancak Müslüman insandır."*[56] sözleriyle hoş karşılamadığını ifade etmişti. Câhiliye döneminde Araplar, hem bolca üzüm vermeleri sebebiyle üzüm asmalarına hem de üzüm şarabının, içenleri cömertliğe ve ikrama sevk etmesi sebebiyle üzüme "kerm" yani "cömert" derlerdi. Hz. Peygamber içki ve şarap haram kılındıktan sonra olumlu bir ismin bu şekilde haram kılınmış içeceğin hammaddesi için kullanılmasını yasaklamıştı. Zira bu isim işitenlere şarabı hatırlatacak, belki ona yönlendirebilecekti.[57]

O, bütün mahlûkatla barışıktı. Eşya ve doğa ile ilişkisi hep bu düzlemde gerçekleşiyor, her bir eşya-

54 Müslim, Îmân, 147.
55 Ebû Dâvûd, Edeb, 61; Dârimî, İsti'zân, 59.
56 Müslim, el-Elfâz mine'l-edeb ve gayrihâ, 10.
57 Nevevî, Şerh ale'l-Müslim, XV, 4-5.

yı Yüce Yaratıcı'nın kendine bahşettiği bir nimet ve değer olarak telâkki ederek onlara canlı birer varlık gibi muamele ediyordu. Mahlûkata güzel bakıp güzel görüyordu Allah Resûlü. Elbiselerini giyerken onların bir bir isimlerini sayıp Rabbine hamdeder ve bu nimetlerin hayırlı olmasını, hayırda kullanılmasını niyaz ederdi.[58] Sahip olduğu eşyalar ve hayvanlara da güzel isimler verirdi. Kılıcına "Zülfikâr"[59], bir atına "Mürtecez", eşeğine "Ufeyr", develerine de "Kasvâ" ve "Beydâ" isimlerini vermişti.[60]

Resûl-i Ekrem (s.a.s), her konuda olduğu gibi isimler üzerinden de insan saygınlığının korunmasına özen göstermiştir. İsimler nedeniyle insanların rencide olmasını veya ismin oluşturacağı olumsuz kanaatleri bertaraf etmeyi, insanî ilişkilerin huzurlu, güvenli ve sağlıklı temeller üzerine kurulmasını istiyordu. Ferdî ve toplumsal ilişkileri olumsuz yönde etkileyen uğursuzluk inancının isimler üzerinden sürdürülmesine de bu nedenle engel olmak istemiştir. Nitekim o (s.a.s), tefe'ülden yani bir şeyi hayırlı saymaktan hoşlanır, uğursuz saymayı ise sevmezdi.[61] "Yesâr" (Kolaylık), "Rebâh" (Kazanç), "Necîh" (Başarılı) ve "Eflah" (Kurtulmuş) gibi isimlerden sakındırırken, bu kişiler isimleriyle çağrıldığında, orada olmamaları hâlinde insanların 'Kolaylık yok!' 'Kazanç yok!' diye cevap vereceklerine, dolayısıyla farkında olmadan karamsarlığa

58 Ebû Dâvûd, Libâs, 1; Tirmizî, Libâs, 29.
59 İbn Mâce, Cihâd, 18; İbn Hanbel, I, 270.
60 İbn Kesîr, Bidâye, VI, 10.
61 İbn Mâce, Tıb, 43.

itilmiş olacaklarına işaret etmiştir.[62] Bu konuda Peygamber Efendimizin asıl kaygısının isimlerin kendisi ile ilgili değil insanlar tarafından algılanış şekli ile ilgili olduğu söylenebilir. Zira daha sonra aynı isimleri, anlamları güzel olduğundan olsa gerek değiştirmekten vazgeçmişti.[63]

Bir keresinde de bir deveyi sağdırmak üzere yanındakilere isimlerini sormuş, “Mürre” (Acı) ve “Harb” (Savaş) ismindeki iki kişinin sırf isimleri nedeniyle sağmalarına izin vermemiş, deveyi sağması için “Yaîş” (Yaşar) isimli şahsa izin vermişti.[64] Yine aynı nedenle bir yere bir tahsildar göndereceği ya da bir köye girdiği zaman o kişinin veya yerin ismini sorar, beğenirse memnuniyeti yüzüne yansır, beğenmediğinde ise bu durum yine yüzünden anlaşılırdı.[65]

Resûlullah, Rabbinin kulun zannı ile beraber olduğunu bilir[66] ve olaylara hep olumlu yaklaşırdı. Huneyn Savaşı sırasında doğan küçük Medineli Sehle bnt. Âsım b. Adî’ye, sefere çıkarken, Sehle (Kolaylık) ismini verip, *“Allah işinizi kolaylaştırsın.”* diye dua etmesi[67], çetin bir işi, koyduğu isimden yola çıkarak hayırla sonuçlandırmayı dilemesi açısından dikkat çekicidir. Yine Hudeybiye Antlaşması sırasında anlaşma yapmak üzere müşriklerden Süheyl b. Amr’ın geldiği-

---

62 Müslim, Âdâb, 12.
63 Müslim, Âdâb, 13.
64 Muvatta’, İsti’zân, 9.
65 Ebû Dâvûd, Tıb, 24.
66 Buhârî, Tevhîd, 15; Müslim, Zikir ve Dua ve Tevbe ve İstiğfar, 2.
67 Taberânî, el-Mu’cemü’l-kebîr, XXIV, 292.

ni görünce, zor şartlar altında gerçekleşen bu görüşmenin, adı "Kolaylık" anlamına gelen Süheyl ile yapılacak olmasına sevinip *"Allah işinizi kolaylaştırmıştır!"* buyurması da[68] isimler üzerinden hayrı ümit ettiğini göstermektedir.

İsim vermek, bir anlamda da isim sahibinin gönlünü hoşnut etmektir. İnsanlara hoşlanmadıkları lakaplar takmak, onları bu şekilde çağırmak ise ferdî ilişkileri olumsuz etkiler. Resûlullah döneminde bir kişiye iki üç isim verildiği olur, ancak bu kişi onlardan biri ile çağrılmaktan hoşlanmayabilirdi. Bu yüzden Allah, müminlerin kardeş olmasına vurgu yaptıktan sonra, *"…Birbirinizi karalamayın, birbirinizi (kötü) lâkaplarla çağırmayın…"*[69] buyurmuş, kişiyi hoşlanmadığı şekilde çağırmayı yasaklamıştı. İnsana, isimlerinin ve künyelerinin en sevimlisi olanla hitap etmek, Sevgili Peygamberimizin (s.a.s) hoşuna giderdi.[70]

Bir gün Resûlullah, Hz. Ali ile görüşmek için kızı Fâtıma'nın evine gelmiş, ancak onu evde bulamamıştı. Kızına onun nerede olduğunu sordu. Fâtıma, "Aramızda bir şey geçti. Beni kızdırdı ve çıkıp gitti." dedi. Bunun üzerine Resûlullah birini gönderip onu bulmasını istedi. Daha sonra Hz. Ali'nin mescidde olduğu anlaşıldı. Resûlullah, mescidde uzanmış, örtüsü bir tarafından düşüp toprağa bulanmış olan Hz. Ali'nin yanına geldi. Bir taraftan Hz. Ali'nin üzerindeki topra-

---

68 İbn Hıbbân, Sahîh, XI, 216.
69 Hucurât, 49/11; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 49.
70 Buhârî, el-Edebü'l-müfred, 285.

ğı çırpıyor bir taraftan da, *"Kalk ey Ebu't-türâb, kalk ey Ebu't-türâb!"* diyordu. Böylece Hz. Ali, kendisine verilen isimler içinde en çok hoşuna gidenin bu olduğunu söylediği Ebu't-türâb yani "toprağın babası/topraklı" künyesini almıştı.[71] Ebû Hüreyre'ye ise "kedicik babası" anlamına gelen lakabı, kedilere olan sevgisinden ötürü verilmişti.[72]

Gördüğü olumlu bir davranışı güzel bir isimle adlandıran Sevgili Peygamberimiz, müşrikleri bile iyiye teşvik ederdi. Müşriklerden Safvân b. Ümeyye'ye, "Ebû Vehb" (Eli açık, cömert)[73] künyesi ile seslenerek onu hem takdir etmiş hem de hayra çağırmıştı.

İsimler kişinin inanç, ahlâk ve kültürünü yansıttığı gibi duyan kişinin zihninde olumlu veya olumsuz çağrışımlar da yapmaktadır. Bu sebeple Peygamber Efendimiz Câhiliye inanç izlerini taşıyan, kibir, böbürlenme anlamı çağrıştıran ve kötü anlam taşıyan isimleri değiştirmiş, bunların yerine Allah'a kul olmayı çağrıştıran, peygamberleri, salih insanları hatırlatan, ilk söylendiğinde güzel ve hayırlı anlamlar ifade yapan isimleri tercih etmişti. Böylece oluşturduğu toplumda isimler vasıtasıyla da inancın, kültürün, ahlâkî meziyetlerin hatırlanmasını, hayır ve güzelliklerin zihinlere yerleşmesini temin etmişti.

71 Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 38.
72 Tirmizî, Menâkıb, 46.
73 Abdürrezzâk, Musannef, XI, 41.

Nesep: Kimlik ve Aidiyet

Medineli sahâbî- Hilâl b. Ümeyye, Tebük Seferi'nden geri kaldığı için tövbe eden ve tövbesinin kabul edildiğine dair hakkında âyetler[1] nazil olan üç sahâbîden biriydi. Bu kez de yaşadığı bir aile trajedisi nedeniyle ilâhî vahyin nüzûlüne sebep olmuştu. Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor:

"Bir Cuma gecesi mescitte oturuyorduk. Derken ensardan Hilâl b. Ümeyye öfkeli bir hâlde mescide girerek; 'Bir adam eşini yabancı bir erkekle bulur da bunu anlatırsa iftira suçuyla onu cezalandırır mısınız? Veya o adam, hanımıyla yakaladığı kimseyi öldürürse siz de ona ölüm cezası verir misiniz? Yoksa bu kişi kinini içine atarak susmalı mı?' dedi ve ekledi: 'Vallahi, bunu yarın

1 Tevbe, 9/106, 118.

Resûlullah'a bildireceğim.' Hilâl, ertesi sabah eşinin yabancı bir erkek ile ilişkisi olduğunu Resûlullah'a (s.a.s) anlattı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, *'Ya delil getir yahut da sana verilecek cezaya hazır ol.'* buyurarak Hilâl'den söylediklerini ispatlamasını istedi. Hilâl de, 'Ey Allah'ın Resûlü! Birimiz karısının üzerinde bir erkek görürse, şahit mi aramaya gidecek? O şahit getirinceye kadar, adam işini bitirip gitmez mi?' diye karşılık verdi. Resûl-i Ekrem, *'Sen şahitlerini hazırla, yoksa iftira cezasına çarptırılacaksın!'* sözleriyle ısrarcı olunca Hilâl, gerçekleri anlattığını ve Allah'ın bu iş hakkında kendisini cezadan kurtaracak bir âyet indireceğine inandığını söylemişti."[2] Gerçekten bir süre sonra durumu açığa kavuşturan ve çözüm sunan ayetler nazil olacaktı.

2 Ebû Dâvûd, Talâk, 26-27; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 24.

Resûlullah (s.a.s), Hilâl ve eşinin yaşadığı bu sıkıntıda işin gerçek yüzü açığa çıksın diye dua etmişti. Derken, "*Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlardan her birinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defada da, eğer yalancılardan ise Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını ifade etmesiyle yerine gelir.*"[3] âyetleri nazil olmuştu. Resûlullah, Hilâl'e ve eşine âyetleri okumuş, onlara nasihat edip ahiret azabının dünya azabından daha şiddetli olduğunu hatırlatmıştı. Hilâl doğruyu söylediğini, hanımı ise ısrarla Hilâl'in yalan söylediğini iddia edince Hz. Peygamber âyetin emri olan lanetleşme işlemini gerçekleştirmiş ve karı kocayı ayırmıştı. Hz. Peygamber doğacak çocuğu tasvir ederek çocuğun Hilâl'e mi, yoksa kendisine zina ithamı yapılan kimseye mi ait olduğunu tespit amacıyla, doğum sonrasında takip edilmesini söylemişti. Aradan zaman geçmiş, kadın zina ithamı yapılan kişiye benzeyen esmer, kıvırcık saçlı, iri yapılı bir çocuk dünyaya getirmişti. Resûlullah (s.a.s), *"Eğer âyetle belirlenen şu şahitlik yeminleri olmasaydı bu kadına yapacağımı biliyordum!"*[4] demişti.

Allah Resûlü, neticede o kadının doğurduğu çocuğun baba adı ile çağrılmamasına, kadına zina suçu yüklenmemesine ve çocuğunun da veled-i zinâ olarak

---

3 Nûr, 24/6-7.

4 Buhârî, Tefsîr, Nûr 3; Ebû Dâvûd, Talâk, 26-27; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 24; Abdürrezzâk, Musannef, VII, 114.

anılmamasına karar vermişti. Kadına veya çocuğuna böyle bir isnatta bulunan kimseye de ceza lazım geleceğine hükmetmiş, boşama ve ölüm gibi bir sebep olmadan ayrıldıkları için de erkeğin kadına ev ve nafaka temin etmesi gerekmediğini belirtmişti.[5] Abdullah b. Abbâs'ın meşhur öğrencilerinden İkrime'nin belirttiğine göre, bu çocuk büyüdüğünde hep annesine nispet edilmiş, hiçbir zaman herhangi bir babanın adıyla anılmamıştır.[6]

Benzer bir trajedi Medine'de Hicret'in dokuzuncu yılı Şaban ayında Resûlullah'ın Tebük Seferi dönüşünde[7] Aclânoğulları arasında yaşanmıştır. Medine'de en son vefat eden sahâbî Sehl b. Sa'd es-Sâidî'nin tanıklığıyla öğrendiğimiz bu hadise diğeriyle benzer mahiyettedir.[8] Yine gayrimeşru bir beraberliğin söz konusu olduğu bu olayın neticesinde doğan çocuk daha sonra annesine nispetle anılmış ve çocuk ile annesi Kur'an'da belirlenen paylara göre birbirine mirasçı olmuşlardı.[9]

Ebû Hüreyre'nin naklettiğine göre, liân âyeti nazil olduktan sonra Resûlullah (s.a.s) şöyle buyurmuştu: *"Bir aileye o aileden olmayan bir çocuğu(n nesebini) dâhil eden bir kadının Allah ile hiçbir bağı yoktur ve Allah onu kesinlikle cennetine koymaz. Göz göre göre kendi çocuğunu inkâr eden bir erkeği de Yüce Allah kendisinden uzak-*

5 Tayâlisî, Müsned, III, 107; İbn Hanbel, I, 238.
6 Ebû Dâvûd, Talâk, 27; İbn Hanbel, I, 238.
7 İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-gâbe I, 132.
8 Buhârî, Tefsîr, Nûr, 1; Müslim, Liân, 1.
9 Ebû Dâvûd, Talâk, 26-27.

laştırır ve kıyamet gününde geçmiş ve gelecek herkesin önünde rezil eder."[10]

Kabile asabiyeti üzerine kurulu sosyal bir yapıya sahip olan Arap toplumunda bir kişinin soyunun ve nesebinin bilinmesi büyük önem arz ediyordu. Bu kabile hukuku, evlenme, boşanma, miras, akrabalık ilişkileri ve sorumlulukları gibi hususları nesebe bağlı olarak düzenlemekteydi. Her şeyden önce birey kabilesiyle birlikte anılıyordu. Bir kabilesi olmayan veya anlaşmalı olarak da olsa bir kabilede kendine yer edinemeyen kişinin hiçbir güvencesi yoktu. Dolayısıyla kabile bir anlamda bireyin sosyal ve hukukî güvencesiydi. Bütün bunlar soy bilgisinin hayatî bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Ahlâkî olduğu kadar hukukî neticeleri de söz konusu olduğu için, çocuğun kimliği, hangi aileden olduğu son derece önemliydi. Zira bir çocuğun bir babaya aidiyetinin tespiti, başta miras olmak üzere birçok hukukî neticeyi de beraberinde getiriyordu. Ne var ki bir kimsenin nesebinin tespiti her zaman kolay olmuyordu. Nitekim gerektiğinde nesep tayini için "kıyâfe" adı verilen bilirkişilik müessesesi geliştirilmişti. "Kâif" denilen bilirkişiler fizyolojik ve fizyonomik benzerliklerinden yola çıkarak iki kişi arasında kan bağı olup olmadığına karar veriyorlardı. Nitekim siyah tenli Üsâme'nin, Peygamberimizin azatlı kölesi olan beyaz tenli Zeyd'in oğlu olduğu bir kâifin onayıyla teyit edilmişti. Zeyd ile oğ-

10 Ebû Dâvûd, Talâk, 28-29.

lunun bu fizyolojik farklılığı Resûlullah'ı rahatsız etmiş olacak ki, bir gün Hz. Âişe'nin yanına sevinçle gelerek Mücezziz el-Müdlicî isimli bilirkişinin, üzerleri bir kadife ile örtülü olan Üsâme ile Zeyd'in ayaklarına bakarak onların baba oğul olduğunu söylediğini heyecanla anlatmıştı.[11] Böylece, nesep tayininde uzman olan birisinin bu bilgisine itibar ettiğini göstermişti.

Ebeveynine benzemeyen çocukların nesebinin tespiti konusunda kendisine başvurulanlardan biri de Hz. Peygamber'dir (s.a.s). Mesela Fezâreoğullarından bir adam Peygamberimize gelerek hanımının siyah bir çocuk dünyaya getirdiğini ve bu çocuğun kendi çocuğu olmadığından endişe ettiğini söylemişti. Hz. Peygamber önce, adama sahip olduğu develerin renklerini sormuştu. Adam onların kırmızı renkte olduğunu söyleyince Allah Resûlü, *"Peki aralarında esmer olanları var mı?"* diye sormuştu. Adam, "Evet." deyince Peygamberimiz, o hâlde bu develerin esmerliklerinin nereden geldiğini açıklamasını istemişti. Adamın, "Soyundan bir damara çekmiş olmalı." karşılığını vermesi üzerine, *"Senin bu oğlun da soyunun bir damarına çekmiş olabilir."*[12] buyuran Resûlullah (s.a.s) böylelikle gen bilgisi olmayan bir dönemde, genlerin çok eski nesillerden bazı özellikleri taşıyabileceklerine işaret ederek soyaçekimin farklı şekillerde gerçekleşebileceğine dikkat çekmiştir.

11 Buhârî, Ferâiz, 31; Müslim, Radâ', 39; Ebû Dâvûd, Talâk, 30-31.
12 Buhârî, Talâk, 26; Müslim, Liân, 20; Ebû Dâvûd, Talâk, 27-28.

Sosyal yapının kabile esasına dayandığı bir toplumda nesebin karışması ahlâkî olduğu kadar hukukî açıdan da sakıncalı sonuçlar doğuracaktır. Bu muhtemel sonuçların farkında olan Peygamber Efendimiz, kendi soyunu yani ait olduğu nesebi kabul etmeyenleri ağır bir dille uyarmıştır. Nitekim bir hadisinde kendi nesebinden başka bir nesebe bağlı olduğunu iddia eden kimsenin Allah'a karşı nankörlük etmiş olacağını[13] söylemiştir. Kabile toplumuna ait bütün hakların kabile esasına göre şekillendiği göz önüne alınırsa biyolojik gerçekliğini ve ait olduğu sosyal yapıyı inkâr edenlere yönelik Resûlullah'ın bu şiddetli uyarıları son derece anlamlıdır.

Bu bağlamda Peygamberimizin bir diğer uyarısı, Hz. Ali'nin "yazılı sahifesi" olarak da bilinen Asr-ı saadete ait bir hukuk metninde şöyle kayıtlıdır: *"Kim kendini babası dışında birine nispet ederse ya da kim kendisini (azat eden) efendilerinin dışında birine bağlı gösterirse Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olur. Kıyamet günü Allah onun ne tövbesini ne de mazeretini kabul edecektir."*[14]

Nesebin önemine vurgu yapan hadis metinleri arasında, nesep hususundaki karışıklıkların gayrimeşru birlikteliklerden kaynaklandığına dair rivayetler yer almaktadır. Mamafih Hz. Peygamber sahih bir nikâhın şartlarını taşımayan, dolayısıyla ahlâkî temeli bulun-

---

13 İbn Hanbel, II, 215.
14 Müslim, Hac, 467; Tirmizî, Velâ ve Hibe, 3.

mayan bütün evlilik şekillerinin geçersiz olduğunu ilan etmiş[15] ve bu tür birlikteliklerden doğan çocukların soyunu ve kimliğini tespit noktasında çok önemli bir hukukî hüküm koymuştur. Buna göre Resûlullah (s.a.s), çocuğun, nasıl ve ne şekilde meydana gelirse gelsin, yatağında doğduğu kişiye yani annesiyle meşru nikâhı olan babaya ait olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, bir çocuğun kimliği hakkında Sa'd b. Ebû Vakkâs ile müminlerin annesi Sevde bnt. Zem'a'nın kardeşi Abd b. Zem'a arasında yaşanmış olan tartışma meşhurdur. Hz. Âişe'nin aktardığına göre, Utbe b. Ebû Vakkâs ölmeden önce kardeşi Sa'd b. Ebû Vakkâs'a, Zem'a'nın cariyesinin oğlu Abdurrahman'ın kendisine ait olduğunu ve onu yanına almasını söylemişti. Abd b. Zem'a'nın İslâm'ı kabul ettiği Mekke'nin Fethi esnasında Sa'd b. Ebû Vakkâs bu çocuğu tutup "Bu, kardeşim Utbe'nin oğludur. Onu kendi nesebine dâhil etmem konusunda kardeşim bana vasiyette bulunmuştur." deyince Abd b. Zem'a, "Bu, benim kardeşimdir, babamın cariyesinin oğludur, babamın döşeği üstünde doğmuştur." karşılığını verdi. Her iki taraf bu anlaşmazlığı Hz. Peygamber'e ilettiler ve birbirlerine karşı ileri sürdükleri iddialarını Allah Resûlü'nün huzurunda tekrarladılar. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s), *"Ey Abd! Bu (Abdurrahman), senin kardeşindir."* buyurdu ve ekledi: *"Çocuk yatak sahibinindir. Zina eden erkeğe gelince; o, çocuk üzerindeki her türlü haktan mah-*

15 Ebû Dâvûd, Talâk, 32-33.

rumdur.” Ardından tartışmaya neden olan çocuğun sima olarak Utbe'ye benzediğini fark eden Hz. Peygamber, sevgili eşi Sevde bnt. Zem'a'ya hitaben, “*Sevde! Bundan sonra sen de bu Abdurrahman ile görüşürken Kur'an'ın hicap hükmüne göre hareket et.*” buyurdu. Bu olaydan sonra Abdurrahman, bir daha Sevde'yi görmemiştir.[16] Böylece Resûlullah biyolojik babası kim olursa olsun, zina ettiği için bu kişiye çocuk üzerinde hak tanımamıştır. Hatta çocuğun doğumundan sonra babasına benzemesinden dolayı gerçek babasının bilinmesine ve hanımlarına akrabalık ilişkilerinde mesafeli davranmaları emrini vermesine rağmen bu hükmü vermiştir.

Hz. Peygamber devrinde kimlik veya nesep tespitinin özellikle evlilik, miras ve ceza hukuku gibi muamelat alanlarında çok büyük önem arz etmesi bu kabil anlaşmazlıkların sıkça yaşanmasına yol açmıştır. Ancak Hz. Peygamber her defasında hukukî meşruiyete göre karar vermiştir. Yine Mekke'nin Fethi sırasında gerçekleşen benzer bir olayda bir adam “Ey Allah'ın Resûlü! Falan kimse benim oğlumdur. Çünkü ben Câhiliye Dönemi'nde onun annesiyle beraber olmuştum.” demiş, Resûlullah (s.a.s) ise *“İslâm'da bir kimse için nikâhı altında olmayan bir kadının doğurduğu çocuğun kendisine ait olduğunu iddia etme hakkı yoktur. Câhiliye dönemi ile ilgili hükümler yürürlükten kalkmış-*

16 Buhârî, Büyû', 3, 100.

tır. Çocuk yatak sahibinindir. Zina eden ise doğan çocuk üzerinde her türlü haktan mahrum olur.”[17] buyurmuştur.

Buna benzer davalar Hz. Peygamber sonrası dönemde de yaşanmıştır. Hz. Osman zamanında mevâlîden siyahî Rebâh el-Kûfî'nin yaşadığı bir olay dikkat çekicidir. Rum asıllı eşinden kendisi gibi siyahî iki çocuğu olan, Abdullah ve Ubeydullah isimlerini vererek onları bağrına basan Rebâh, eşinin üçüncü çocuğunu açık tenli doğurması üzerine şaşırmıştı. Eşi, çocuğun başka birinden olduğunu ve kendisini zorlayarak onu hamile bıraktığını anlatınca çocuğun kimde kalacağı sorun oldu. Anlaşmazlık Hz. Osman'a iletildiğinde o, Resûlullah'ın, *“Çocuk doğduğu yatağa aittir.”* buyruğunu hatırlatarak annesinin meşru kocası kimse çocuğun ona ait olduğu kararını verdi. Böylece çocuğun Rebâh'a ait olduğuna hükmetti. Ayrıca Rebâh'ın eşine ve köle olan diğer adama gereken cezayı da uyguladı.[18] Böylece çocukla ilgili haklar noktasında biyolojik mensubiyetin değil, hukukî mensubiyetin esas olduğu hükmü Resûlullah'tan sonra bir kez daha ortaya konmuş oldu.

Nesebin hukukî sonuçlar doğurması ise çocukların ancak babaya nispetiyle mümkün görülmüştür. Diğer bir ifadeyle kimlik tayininde anneye değil, babaya nispet esas alınmıştır. Örneğin Hz. Peygamber nesebini inkâr edenleri kınadığı bir hadisinde, *“Ken-*

17 Ebû Dâvûd, Talâk, 33-34; İbn Hanbel, II, 180.
18 Ebû Dâvûd, Talâk, 33-34.

disinin, babasından başka birine ait olduğunu iddia eden, cehennemdeki yerine hazırlansın."[19] buyururken bir diğer hadisinde, *"Kendi babası olmadığını bile bile, babası dışında bir kimsenin oğlu olduğunu iddia eden kişiye cennet haramdır."*[20] buyurmakta, dolayısıyla nesepte asıl olanın baba olduğuna işaret etmektedir.

Sevgili Peygamberimiz, Câhiliye Araplarının "kabile asabiyetine" dayalı zihniyetini yıkıp iman kardeşliğine[21] dayanan ve aynı atanın çocukları olmayı benimseyen anlayışı[22] hâkim kılmaya çalışıyordu. İnsanlar bir erkek ve dişiden yaratılmıştı.[23] Farklı kabileler, ırklar, renkler ve dillerde yaratılmalarının hikmeti[24], bölünüp birbirine üstünlük sağlamaları değil, birbirini tanımaları[25] ve iyi işlerde yarışmalarıydı.[26] Bu ilâhî mesajlar, insanların değerlerini biyolojik yapılarından veya soylarından değil, iyilik, hayır, adalet, takva gibi imanî ve ahlâkî kıymetlerden alacağını ifade etmektedir. Özellikle bölgesel çıkarlar uğruna küresel felaketlerin yaşandığı, toplu katliamlarla ve soykırımlarla kimliklerin tehdit altında olduğu çağımızda insanlık, Kur'an'ın bu buyruklarına kulak vermeye her zamankinden daha fazla muhtaç durumdadır. Bun-

19 Buhârî, Menâkıb, 5.
20 Buhârî, Ferâiz, 29.
21 Hucurât, 49/10.
22 Nisâ, 4/1.
23 Hucurât, 49/13.
24 Rûm, 30/22.
25 Hucurât, 49/13.
26 Mâide, 5/48.

dan bin dört yüz yıl önce kabileler arası üstünlük yarışının yaşandığı bir çevrede insanlığa gönderilmiş son Peygamber'in şu mesajı bu gün için daha büyük önem arz etmektedir: *"Allah, Câhiliye gururunu ve atalarla övünme âdetini ortadan kaldırmıştır. 'Takva sahibi mümin' ve 'bedbaht günahkâr' (ayrımı vardır). İnsanlar Âdem'in çocuklarıdır, Âdem ise topraktan yaratılmıştır."*[27]

İnsanlar mensup oldukları aile, boy veya kabileyle psikolojik ve sosyal olarak ilişki içindedirler. Pek tabidir ki kendilerini ilişkili oldukları sosyal yapıyla tanımlama ihtiyacı hissederler. Aidiyet hissinin ihtiyaçtan ziyade farklı bir endişeye dönüşmesi ise ayrımcılığı körükler ve her türlü bölünmeye kapı açar. Allah Resûlü'nün, kendilerini ifade ederken kabile asabiyeti, sosyal itibar kaygısı gibi çeşitli mülahazalarla ait oldukları kan bağlarını ön plana çıkarmak isteyenleri uyarmış olması bu tür parçalanmaları önlemeye yöneliktir. Nitekim Uhud Savaşı'nda, İran asıllı azatlı bir köle olan Ukbe'nin müşriklerden birine öldürücü darbesini indirirken, "Al bu da benden. Ben Farslı bir gencim!" diye haykırdığını duyan Hz. Peygamber ona, *"…'Ben, ensarlı bir gencim!' deseydin ya?"*[28] buyurarak etnik mensubiyetin değil sosyokültürel mensubiyetin önemli olduğunu vurgulamıştı. Zira Fârisî olmak kanla ilgilidir. Oysa ensara mensup olmak iman, inanç, ahlâk, ilke ve ülküyle ilgilidir.

---

27 Tirmizî, Menâkıb, 74.
28 İbn Mâce, Cihâd, 13; Ebû Dâvûd, Edeb, 111-112.

Tüm bunlar elbette ki nesebin veya insanın hangi soya ait olduğunun hiçbir şey ifade etmeyeceği anlamına gelmez. Bilakis nesep, İslâm Dini'nin korumayı hedeflediği temel haklardan biridir. Bunun birçok gerekçesi vardır. Mesela evlilikte nesep göz ardı edilemez bir kıstastır. İslâm, akrabalık ilişkilerine etkisi münasebetiyle kişinin soy bilgisine sahip olmasını teşvik eder. Zira İslâm'ın çok önemsediği akrabalık bağlarının düzgün ve kuvvetli bir biçimde korunması nesebin bilinmesine bağlıdır. Nitekim Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *"Akrabalık ilişkilerinizi sürdürebilmeniz için neseplerinizi (sülalenizi) tanıyın. Çünkü akrabalık bağlarının canlı tutulması ailede sevgiyi güçlendirir, malı artırır ve ömrü uzatır."*[29]

İslâm, bir taraftan bölünmeye ve çatışmaya sebep olan "soy davası gütme"yi yasaklarken öte yandan sosyal yakınlaşmaya ve dayanışmaya yol açan "soyunu bilme"ye teşvik eder. İnsandan, ailesini kabullenmesini, kimliğini benimsemesini ama bununla üstünlük taslamamasını ister. Bütün bunlardan nesebin, aidiyetin; dinî, hukukî, siyasî ve sosyal statü açısından bir üstünlük ifade etmediğini, ancak toplumsal ve medenî ilişkiler açısından büyük bir öneme sahip olduğunu anlayabiliriz. Özellikle ülkeler arasındaki sınırların önemini kaybetmeye başladığı, birçok kimliği bir araya getiren uluslararası ilişkilerin söz konusu olduğu

29 Tirmizî, Birr ve Sıla, 49; İbn Hanbel, II, 374.

günümüzde İslâm'ın etnik ayrımcılığa yönelik aldığı tedbirler ayrı bir önem arz etmektedir. Kur'an, *"Sûr'a üflendiği zaman, (işte) o gün ne aralarında soy sop yakınlığı kalacak ne de birbirlerini arayıp soracaklardır."*[30] buyururken, buna paralel olarak Câhiliye'de hayatını kabile düşkünlüğü ve ırkçılık üzerine bina etmiş halkına hitaben Hz. Peygamber (s.a.s) de, *"…İşi/ameli kendisini geri bırakan kimseyi, soyu ileriye geçirmez."*[31] buyurarak esas olanın soy veya etnik mensubiyet değil salih amel yani güzel davranış olduğunu ifade etmiştir.

30 Mü'minûn, 23/101.
31 Müslim, Zikir ve Dua, 38; Tirmizî, Kıraat, 10.

Çocuk Hakları: Küçüklerin de Hakları Vardır

Aralarında bir yaş olan iki oğlan çocuğu Medine mescidine girdiklerinde, herkes pür dikkat hutbeyi dinlemekteydi. Kırmızı gömlek giymiş olan küçükler acemi adımlarla yürürken sendeleseler de minberdeki dedelerine ulaşmakta kararlı görünüyorlardı. Resûl-i Ekrem'in, torunlarına karşı hissettiği muhabbet öylesine yoğundu ki Hasan ve Hüseyin'i görmezden gelerek konuşmaya devam edemedi ve Allah'ın Resûlü, cemaatin hayret dolu bakışları arasında üç basamaklı olan minberinden indi. İleride cennet gençlerinin efendileri olacaklarını müjdelediği[1] iki yavruyu kucakladı. Hutbesini tamamlamak üzere torunlarıyla birlikte tekrar minbere çıktığında şöyle diyordu: *"Allah, 'Mallarınız ve*

1 Tirmizî, Menâkıb, 30.

çocuklarınız imtihan vesilesidir.'[2] derken ne kadar doğru söylemiş! Şu iki yavrunun düşe kalka yürüyüşünü görünce dayanamadım da sözümü keserek onları kucağıma aldım."[3]

2 Enfâl,8/28.
3 Tirmizî, Menâkıb, 30; Nesâî, Cum'a, 30.

Sevgili Peygamberimiz, torunları mescide girdiğinde kızmamıştı. Bilakis mutlu olmuş, belki akıp giden cümlelerini duraklatacak kadar heyecanlanmış ve torunlarına olan sevgisini açıkça göstermekten çekinmemişti. Bu sevgi, yaratılırken insanoğlunun özüne işlenmiş, gönlüne yazılmıştı. Allah, insana evlat sahibi olma ve neslini sürdürme arzusu vermiş[4], çocuk sevgisiyle yanan yüreklerinden yükselen dualarla kendisinden evlat isteyen sayısız kulunu geri çevirmemişti.[5]

Ancak yavrularına sevgisini dile getiren Peygamber Efendimizin, böylesine derin bir sevginin kimi zaman zaafa dönüştüğünü hissettirmesi son derece mânidardı. O, çocuğa olan ilgimizin hayatın en ciddi sınanma noktalarından biri olduğuna dikkatleri çekmekteydi. Bu konuda kullarını uyaran Rabbimizin âyetlerinden birini örnek olarak okurken, 'Sevgiye yenik düşerek sınavı kaybedenlerden olmayın.' der gibiydi. Nitekim Yüce Allah da sevimliliği ile insanı peşinden sürükleyen bir çocuğun, her ne kadar gözde dünya nimetlerinden biri olsa da[6] aslında boyundan büyük bir imtihan olduğunu defalarca hatırlatmaktaydı: *"Bilin ki mallarınız ve çocuklarınız birer imtihandan ibarettir. Katında büyük mükâfat olan ise ancak Allah'tır."*[7]

4 A'râf, 7/189.
5 Bakara, 2/128; Âl-i İmrân, 3/35, 38; Meryem, 19/5-6.
6 Âl-i İmrân, 3/14; Kehf, 18/46.
7 Enfâl, 8/28; Ayrıca bkz. Mü'minûn, 23/55-56.

Anne baba çocuklarının sahibi değil, emanetçisidir. [8] Çünkü Allah, yeryüzüne yeni bir can göndermeyi murat etmiş ve bu canın oluşumu, doğumu ve gelişimi için anne babayı görevlendirmiştir. Dolayısıyla emanetin sahibi olan Yüce Rabbimize karşı ciddi bir sorumluluk yüklenen ebeveyn, O'nun kendilerine teslim ettiği küçük insanı layıkıyla büyütmekle mükelleftirler. Böylesine yüce bir ismin emanetine gözleri gibi bakmak ve asla hıyanet etmemek zorundadırlar. Bu durum, çocuk üzerinde istedikleri tasarrufta bulunma özgürlüklerinin olmadığı anlamına gelir. Zira bir gün gelecek, emanetini nasıl yoğurup şekillendirdikleri, neyle besleyip hangi şartlarda muhafaza ettikleri hususunda Allah'a hesap vereceklerdir.

Dünya hayatının süsü olan[9] çocuğun esaslı bir imtihan oluşu, insanın neredeyse tüm vaktini dolduracak kadar meşgul edici olmasıyla da alakalıdır. Gecesini gündüzüne katarak evladıyla ilgilenen, ilgilenmek zorunda kalan anne baba için, hayatın akışı bütünüyle çocukların gelişimine odaklanmış gibidir. İhtiyaçların biri biterken diğeri başlar, sorunların biri çözülürken diğeri düğümlenir. Oysa insan, çocuğuna sevgi ile bağlanırken, onun hayatı öğrenmesi ve ayakları üzerinde durabilmesi için çabalarken, kendi hayatının ana gayesini unutmamalıdır. Çocuğu ile meşgul olurken aslî vazifesini aksatmamalı, Rabbine karşı kulluk

8 Müslim, Fedâilu's-sahâbe, 107.
9 Kehf, 18/46.

bilinci içinde yaşamayı ihmal etmemelidir. Çocuk, insanın hayattaki ana gayesi ve tek endişesi olmamalı, hele hele kibir ve azgınlık kaynağı hâline gelmemelidir.[10] *"Ey iman edenler! Mallarınız ve evlatlarınız, Allah'ı zikretmekten sizi alıkoymasın."*[11] uyarısına kulak vermeyenlerin aldandığını ve ziyana uğradığını akıldan çıkarmamalıdır.

Çocuk eşsiz bir lütuftur; ancak her nimet gibi külfetini de beraberinde taşıyarak hayatımıza gelip yerleşir. Önümüze getirip bıraktığı ve halletmemizi ya da sabretmemizi istediği öyle çok sınav vardır ki! Onu kendimize tercih eder, yemez yedirir, giymez giydiririz. Kendisine verilen bir hurmayı tam ağzına atmak üzereyken çocukları isteyince onlara bölüştüren bir anne için Peygamberimizin, *"Sırf bu hurma sebebiyle Allah onun cennete girmesini kesinleştirmiş ya da bu hurma sayesinde onu cehennemden azat etmiştir."*[12] buyurduğunu bilerek ümit besleriz. Hatta bazılarımız hayat arkadaşını kaybeder ve çocuğunun yükünü tek başına sırtlayarak onun hem annesi hem babası olur. *"Kocasından dul kalıp da asil ve güzel olduğu hâlde evlenmeyerek, yetimleri ev bark sahibi oluncaya ya da ölünceye kadar kendisini onlar için feda eden, bu uğurda (güneşte çalışmaktan) yanakları kararan/çöken kadın ile ben cen-*

10 Hadîd, 57/20; Kalem, 68/14.
11 Münâfikûn, 63/9; Ayrıca bkz. Sebe', 34/37.
12 Müslim, Birr ve Sıla, 148.

nette şu iki parmağım kadar birbirimize yakın olacağız.”[13] buyuran Peygamberimizin komşuluğunu arzular.

Bazen hastalığı ve sağlığı ile çocuğun “varlığı” sınavdır. Büyümüş hatta evlenmiş olsa bile ateşlendiğinde telaşlanır, hâline kıyamayız. Tıpkı sevgili kızı Âişe’nin sıtmaya yakalandığını duyduğunda yanına koşan, onu öpüp kokladıktan sonra hâlini soran Hz. Ebû Bekir gibi…[14] Bazen de ölümü ve kaybı ile çocuğun “yokluğu” sınav olur. Arkasından ne kadar üzülsek de acımızı isyana çevirmez, sabretmeye çalışırız. Tıpkı minicik oğlu İbrahim kollarında can çekişirken bağrına basarak gözyaşı döken Resûlullah gibi…[15] O Merhamet Peygamberi’nin müjdesiyle, yanan ciğerlere su serpilir de küçükken ölen çocuğun cehennem ateşine siper olacağı ümidiyle yaşanır.[16] Allah Resûlü’nün ifadesiyle, gün gelecek, önden giden bu yavrular anne babalarına cehenneme girmesine engel olacak[17], onlara cennetin kapısını açacak[18], ellerinden tutup onları cennete koyacaktır.[19]

Bunca sınavın ardından kimi zaman verilen emekler karşılığını bulur ve evlat ile cennetteki birlikteliğe kadar uzanan[20] bir dostluk kurulur. Ama kimi zaman

---

13 Ebû Dâvûd, Edeb, 120-121.
14 Ebû Dâvûd, Edeb, 146-147.
15 Müslim, Fedâil, 62.
16 Buhârî, Eymân ve Nüzûr, 9; Müslim, Birr ve Sıla, 150.
17 Müslim, Birr ve Sıla, 152.
18 Nesâî, Cenâiz, 120.
19 İbn Hanbel, II, 488.
20 Ra’d, 13/23.

da çabalar yerine ulaşmaz, gayretler semeresiz kalır ve evlat düşman kesilir.[21] Her ne kadar çocuğunun gelecekte faydalı bir birey olup olmayacağını bilemese de, sonuçta anne babanın üzerine düşen, ona karşı sorumluluklarını yerine getirmektir.

Kuşkusuz sorumluluk duygusu, kendi menfaatlerini korumak kadar muhatabın haklarını da gözetmeyi gerektirir. Hele karşı taraf narin ve hakkını koruyamayacak kadar güçsüz bir çocuk ise onu çiğnememek çok daha mühimdir. Çünkü hakları görmezden gelinerek ezilen çocuk, güveni, adaletin değerini ve hak ettiğine kavuşmanın mutluluğunu tadamayacaktır. Daha da kötüsü, ileride kendinden zayıf olanları ezmeyi öğrenecek ve sorumsuz bir ebeveynin yetiştirdiği yetersiz bir insan olarak, yetersiz evlatlar yetiştirecektir. Böylesine olumsuz bir döngünün toplumun geleceğini ne derece kötü etkileyeceği ortadadır. O hâlde çocuğun bir insan olarak doğuştan sahip olduğu hakları çiğnenmemeli, layık olduğu değeri hissetmesi sağlanmalıdır.

Allah Resûlü'nün Abdullah b. Amr b. el-Âs'ı uyarırken[22] *"Çocuğunun senin üzerinde hakkı var!"*[23] buyurarak dikkat çektiği bu hakların başında, onu daha anne rahmine düşmeden dualarla karşılamak gelir. Anne ve baba, yavrularının oluşumu için ilk adım

21 Teğâbun, 64/14.
22 Müslim, Sıyâm, 182.
23 Müslim, Sıyâm, 183.

olan birleşmeden önce hem kendilerini hem de çocuklarını şeytandan uzak kılmasını dileyerek Allah'a niyazda bulunmalıdır.[24] Bir çocukları olacağını anladıkları andan itibaren üzerlerine düşen ise onu gönül rızası ile kabullenmektir.

Kâinatın sahibi Yüce Rabbimiz, *"Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'a aittir. O dilediğini yaratır. Dilediğine kız evlat, dilediğine erkek evlat verir. Ya da erkek ve kız olmak üzere çifter çifter verir ve dilediği kimseyi de kısır bırakır. O, bilen ve gücü yetendir."*[25] buyurmaktadır. Kısacası yeni bir canın dünya havasını soluması O'nun kararına bağlı olup, hiç kimse bu kararı reddetme hakkına sahip değildir. Oysa insanlar çağlar boyunca nice yavruyu daha doğmadan yok etmiş ya da doğar doğmaz öldürerek yaşama hakkını elinden almıştır.

Her ne kadar evlat sahibi olmak insanın vazgeçilmez arzularındansa da, bazen anne ve baba için çocuk beklenmedik ve hatta istenmedik bir sürpriz olabilir. Ancak şartların olumsuzluğu ve ebeveynin gönülsüzlüğü yüzünden günahsız bir çocuk bedel ödememelidir. Bu nedenle Peygamberimiz, *"Kim göz göre göre çocuğunu(n kendisine ait olduğunu) inkâr ederse (kıyamet günü) Allah da onu rahmetinden uzaklaştırır ve gelmiş geçmiş herkesin önünde rezil eder."*[26] buyurur.

24 Buhârî, Vudû', 8; Müslim, Nikâh, 116.
25 Şûrâ, 42/49-50.
26 Ebû Dâvûd, Talâk, 28-29.

Geçim sıkıntısı içerisinde olan bir aile, sofraya bir boğaz daha ekleneceğini duyduklarında, *“Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın. Biz, onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur.”*[27] âyetini hatırlamalıdır. Zira Peygamberimiz, yemeğine ortak olması korkusuyla çocuğunu öldürmeyi en büyük günahların arasında saymaktadır.[28] Medineli Müslümanlar ilk defa kendisiyle Akabe’de buluşup iman ve bağlılıklarına dair biat ettiklerinde, onlardan çocuklarını öldürmemek üzere söz almıştır.[29] Allah ve Resûlü’nün katında, bir çocuğun dünyaya gelişine engel olmanın, haksız yere bir yetişkinin canına kıymaktan farksız olduğu ortadadır.

Çocuğun kız olduğu için yaşamasına izin vermemek ise tarifi mümkün olmayan bir canilik ve büyük bir günahtır.[30] Câhiliye Dönemi’nin müşrikleri gibi, kızı olacağı müjdelendiğinde öfkeden yüzü kapkara kesilen ve utanç içerisinde ondan kurtulmanın yollarını aramaya başlayan bir baba[31], kadını da erkeği de yaratanın kendisi olduğunu hatırlatan Allah’a[32] bu utancı nasıl açıklayabilir? Hesap gününde bu küçük kıza hangi günahtan ötürü diri diri toprağa gömüldüğü[33] veya daha anne karnındayken kürtajla düşü-

---

27 İsrâ, 17/31; Ayrıca bkz. En’âm, 6/140, 151.
28 Buhârî, Edeb, 20; Müslim, Îmân, 141.
29 Buhârî, Îmân, 11; Buhârî, Tevhîd, 31.
30 Buhârî, Edeb, 6; Buhârî, İ’tisâm, 3.
31 Nahl, 16/58-59, Zuhruf, 43/17.
32 Necm, 53/45-46.
33 Tekvîr, 81/8-9.

rüldüğü sorulduğunda ne cevap verecektir? Hâlbuki Peygamber Efendimiz, *"Her kim kız çocukları sebebiyle sıkıntı çekerse, o kızlar onun için cehennem ateşine siper olur."*[34] sözleriyle kız evladı büyütmenin zor olduğu kadar karşılığının büyük olduğuna dikkat çekmekte, kızını güzelce yetiştiren anne babaya da cennet müjdesi vermektedir.[35]

Bir yavru, daha anne karnında iken ebeveyni tarafından korunmaya muhtaçtır. Anne babası onu şiddet içeren, gerilimli ve huzursuz ortamlardan uzak tutmalı, helâl ve sağlıklı gıdalar aracılığı ile beslenip büyümesini sağlamalı, sigara ve alkol gibi zararlı maddelerin kanına karışmasına engel olmalıdır. Kız olsun erkek olsun, doğan her çocuk, kendisini karşılayan anne babadan ilk günden itibaren iyilik görme hakkına sahiptir. Hayat boyu sürecek bu iyilikler zincirinin ilk halkalarını doğumdan sonraki görevler oluşturur. Allah'ın Sevgili Elçisi, yeni doğan bebeğe kulağa hoş geldiği kadar anlamı da güzel olan bir isim koymayı tercih ederken[36], ağzında çiğnediği bir lokmacık hurma ile yavrunun damağını tatlandırmayı ve ona geleceği için hayır dualar etmeyi âdet edinmiştir.[37] Peygamberimiz tarafından doğumun yedinci gününde yapılması uygun bulunan[38] bu küçük törenle bebek

34 Buhârî, Zekât, 10; Müslim, Birr ve Sıla, 147.
35 Ebû Dâvûd, Edeb, 120-121; İbn Hanbel, I/363.
36 Müslim, Âdâb, 12.
37 Buhârî, Akîka, 1; Müslim, Âdâb, 25.
38 Nesâî, Akîka, 5; Tirmizî, Edeb, 63.

ismine kavuşur ve kulağına ezan okunur[39], tıraş edilen saçlarının ağırlığınca gümüş sadaka verilir[40] ve akika kurbanı kesilir.[41] Böylece anne baba hem çocuklarının canını bağışlayarak onu bu dünyaya sağ salim gönderen Allah'a şükretmiş, hem de yavrularının layık olduğu ilk hediyeleri sunmuş olur.

Çocuğun giydirilip doyurulması onun tabii bir hakkıdır.[42] Bebeğin annesi tarafından emzirilmesini sağlamak için elden gelen bütün imkânları seferber etmek son derece önemlidir. Nitekim Hz. Musa, Firavun'un sarayında da olsa annesinin bağrında büyümüştür.[43] Savaş esirleri arasındaki bir düşman çocuğunun bile annesinden ayrılarak satılmasına izin vermeyen Peygamberimiz ise *"Anne ile evladının arasını ayıranın, Allah da kıyamet günü sevdikleriyle arasını ayırır."*[44] buyurmuştur. Bu ne büyük bir tehdittir! Çocuğun anne kucağında büyüme hakkına sahip olduğunu belirten[45] Allah Resûlü (s.a.s), elbette maddî ve manevî her türlü tehlikeden korunmuş bir nesil arzu etmektedir.

Sadece annesinden değil babasından da sevgi ve şefkat görerek büyümek, çocuğun en doğal haklarından birisidir. Kur'an-ı Kerim'de anneler ve evlatları

39 Tirmizî, Edâhî, 16; Ebû Dâvûd, Edeb, 106-107.
40 Tirmizî, Edâhî, 19; Muvatta', Akîka, 1.
41 Tirmizî, Edeb, 63; Nesâî, Akîka, 5.
42 Bakara, 2/233; Lokman, 31/14, Ahkâf, 46/15.
43 Kasas, 28/12-13.
44 Tirmizî, Büyû', 52; Dârimî, Siyer, 39.
45 Ebû Dâvûd, Talâk, 34-35.

anlatıldığı kadar, Hz. Yakub gibi Yusuf'una son derece düşkün bir babanın hasret ve sevgi dolu cümlelerine yer verilmesi çok etkileyicidir.[46] Aynı şekilde Rabbine verdiği sözden dönmeyen ama yavrusu İsmail'i kurban etmeye de kıyamayan bir baba olarak Hz. İbrahim'in anlatıldığı ayetler[47] uzun uzun düşünülmeye değerdir. Resûl-i Ekrem'in de sadece bir baba ve dede olarak değil, ümmetin Peygamberi olarak çevresindeki bütün çocuklara kucak açması, peygamberlik geleneğinin bir devamı olamaz mı?

Çocuk sevgiyle filizlenir, şefkatle serpilir, merhametle büyür. Farklı şekillerde de olsa her çağda ebeveyninden şartsız ve hesapsız sevgi görme hakkına sahiptir. Bunun içindir ki Sevgili Peygamberimiz, çocuklara karşı hiç çekinmeden sevgi sunumunda bulunmuştur. O (s.a.s), kimi zaman çocukları sımsıkı kucaklamış ve öpmüş[48], kimi zaman da mis kokulu elleriyle okşamıştır.[49] Çocuğun en az disiplin ve ciddiyet kadar şaka ve oyuna da ihtiyacı olduğunu bildiğinden, ağzına su alıp çocuklara püskürtmekten[50] ya da atçılık oynayıp torunlarını sırtında gezdirmekten[51] geri durmamıştır. Çocuğuna şefkat gösterenleri hayırla anarken[52], sevgi-

46 Yûsuf, 12/84, 94.
47 Sâffât, 37/100-107.
48 Buhârî, Büyû', 49.
49 Müslim, Fedâil, 80.
50 Buhârî, İlim, 18.
51 Tirmizî, Menâkıb, 30.
52 Müslim, Fedâilu's-sahâbe, 201.

sini çocuktan esirgeyenleri esefle kınamış[53] ve *"Küçüğümüze merhamet etmeyen ve büyüğümüzün saygınlığını kabul etmeyen bizden değildir."*[54] buyurmuştur.

Muhabbet ve merhametin bir tezahürü olarak büyüklerinden hayır dua almak, çocuğun bir diğer hakkıdır. *"Rabbim! Bu şehri güvenli kıl. Beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut."*[55] diye yakaran Hz. İbrahim misali, anne babalar yavrularının bugününü ve geleceğini dualarla desteklemelidir. Nitekim Peygamberimizin, kucağına oturttuğu yavrulara mallarının ve nesillerinin bereketlenmesi, bağışlanmaları ve merhamete erişmeleri için ettiği sayısız dua vardır.[56] Dolayısıyla çocuğun sadece maddî ihtiyaçlarını karşılamakla yetinmeyerek, onu manevî yönden de desteklemek Peygamberimizin sünnetidir.

Çocuğun korunma ihtiyacı söz konusu olduğunda da aynı ikili dengeyi görürüz. Allah'ın Resûlü, "*(Güneş batıp) gece karanlığı başladığında -veya akşam olduğunda- çocuklarınızın dışarı çıkmalarına engel olun."*[57] buyururken, karanlıkla beraber sokaklara hızla yayılan kötülüklerden çocukları muhafaza etmeye çalışmaktadır. Savaşta kadınların ve çocukların öldürülmesini yasaklarken[58] onların can güvenliğini sağlamayı hedefle-

53 Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Fedâil, 64.
54 Tirmizî, Birr ve Sıla, 15.
55 İbrahim, 14/35.
56 Müslim, Fedâilu's-sahâbe, 143; Müslim, Fedâilu's-sahâbe, 172; Buhârî, Edeb, 22; Buhârî, Fedâilü Ashâbi'n-nebî, 22.
57 Buhârî, Eşribe, 22; Müslim, Eşribe, 97.
58 Müslim, Cihâd ve Siyer, 25; Tirmizî, Siyer, 19.

mekte, yaşı küçük olanların orduya katılmasına engel olurken de[59] onları muhtemel bedensel ve ruhsal zararlardan korumaktadır. O kadar ki Rahmet Elçisi'nin gönlü, tedavi amaçlı bile olsa çocuğa acı çektirilmesine razı olmaz ve mümkünse eziyet vermeyen yolların denenmesini ister.[60]

Diğer taraftan Hz. Peygamber, çocuğun manevî açıdan yara alabileceği konularda da korunma hakkına sahip olduğuna dikkat çeker. Evlatlarına lanet okumamaları konusunda anne babaları uyarır. Çünkü duaların geri çevrilmediği bir ana rast gelirse, bedduanın bedelini ödeyecek olan çocuktur.[61] Ayrıca adaletsizliğe uğraması ve horlanıp küçümsenmesi, çocuğun duygusal olarak ağır biçimde zedelenmesine sebep olduğundan, Efendimiz tarafından bu davranışlar kesinlikle yasaklanmıştır. Ebeveynin evlatlarından birisine ayrı bir sevgi ve ihtimam göstermesinin ne denli acı sonuçlar doğurabileceğine, Hz. Yusuf ve kardeşleri şahittir.[62] Dolayısıyla Peygamberimiz, bir evladı herhangi bir meziyetinden dolayı kayırmayı, diğerlerinden üstün tutarak ona daha fazla hoşgörü ve ikramda bulunmayı kesinlikle affetmez. Öbür çocuklarına vermediği hâlde oğlu Nu'mân'a mal bağışlamaya niyetlenen Beşîr'i sert bir dille reddederken, *"Beni şahit tutma.*

---

59 Buhârî, Şehâdât, 18; Müslim, İmâre, 91.
60 Buhârî, Tıb, 13.
61 Müslim, Zühd ve Rekâik, 74.
62 Yûsuf, 12/8-9.

Çünkü ben adaletsizliğe şahit olamam!”[63] buyurur. Çocuğun kendisine karşı insaflı ve âdil davranılması hakkına işaret eden değişmez buyruk, son derece nettir: *“Allah’tan korkun, çocuklarınız arasında adaletli olun!”*[64]

Aslında Sevgili Peygamberimizin çocuk haklarına dair öğretileri adım adım izlendiğinde, çocuğa “büyük adam muamelesi yaptığını” görmemek imkânsızdır. Belki de meselenin gelip düğümlendiği nokta burasıdır. Bir yetişkin, karşısındaki çocuğa geleceğin yetişkini gözüyle bakabildiğinde, insanlık onuruna saygı göstererek onu cisminin küçüklüğüyle değil, ruhunun yüceliğiyle değerlendirebildiğinde, hak hukuk kaygısı da sona erecektir. İşte bu hassas noktada Allah Resûlü’nün örnekliği bütün dilleri susturacak kadar etkileyicidir.

O Yüce Elçi (s.a.s), çocuğun varlığını görmezden gelmez; çocukların yanından geçerken selâm verir[65], sizi fark ettim dercesine… O, çocuğun derdiyle ilgilenir; küçük Ebû Umeyr’e rastladığında serçesini sorar[66], ‘Senin için önemli olan şeyleri ben de önemsiyorum.’ dercesine… O, çocuğun sağlığına değer verir; bir Yahudi çocuğu hastalandığında ziyaretine gitmekten ve onu Müslüman olmaya davet etmekten çekinmez[67], ‘Benim gözümde sen, ailenden bağımsız bir bireysin.’

63 Müslim, Hibe, 14.
64 Müslim, Hibe, 13; Buhârî, Hibe, 13.
65 Müslim, Selâm, 14.
66 Buhârî, Edeb, 81.
67 Buhârî, Merdâ, 11.

dercesine… O, kızı Fâtıma yanına geldiğinde ayağa kalkıp karşılamayı, elinden tutup kendi yerine oturtmayı sever[68],'Bana en çok benzeyene selâm olsun.' dercesine… O, çocuğun tercihlerini dikkate alır; annesi ve babası boşanan bir çocuğu, ikisinden birisini tercih etmekte serbest bırakır[69], 'Kararına saygılıyız.' dercesine…

Ve o, içtiği meşrubatın kalanını yanındakilerle paylaşmak istediği bir gün, âdeti olduğu üzere ikrama sağdan başlamak ister. Ama sağına döndüğünde bakar ki yanı başında bir çocuk oturmakta. Solunda ise ashâbın yaşlıları dizilmiş. Çocuğun sırasını atlamaz Peygamberimiz, hatırını yıkmaz. *"Meşrubatı önce bu yaşlılara vermeme izin verir misin?"* diye sorar. Akıllıca bir cevap gelir: "Hayır. Vallahi, senden gelen nasibim için kimseyi kendime tercih edemem!" Bu akıllı çocuk, Resûl-i Ekrem'in amcasının oğlu Abdullah b. Abbâs'tır.[70] İşte o zaman Peygamberimiz ikrama çocuktan başlar[71], 'Buyur, küçük adam!' dercesine…

Resûlullah'ın bize öğrettiğine göre, çocuklarımızın yaşama dâhil olmaya ve büyüklerin gözetiminde sosyal hayatı tanımaya hakları vardır. Bu açıdan baktığımızda görürüz ki o (s.a.s), ibadet hayatından çocuğu uzaklaştırmamış, kimi zaman bir saf oluşturacak kadar

68 Ebû Dâvûd, Edeb, 143-144.
69 Tirmizî, Ahkâm, 21.
70 İbn Hacer, Fethu'l-bârî, I, 328.
71 Müslim, Eşribe, 127.

çocuğa vakit namazlarında mescidinde yer ayırmıştır.[72] Savaştan ya da yolculuktan dönerken kendisini karşılamaya çıkan kalabalığın arasındaki çocuklara özel ilgi göstermiş, onları kucaklayıp bineğine alarak şehre girmekten zevk almıştır.[73] Sohbet meclislerinde çocukların bulunmasını engellememiş, dahası kendisine getirilen taze bir mevsim meyvesini öncelikle yanında oturan çocuklara ikram etmiştir.[74]

Küçük insana tanınan bunca hak, din, dil, ırk ve cinsiyet farkı olmaksızın her biri için geçerlidir. Sıcak aile ortamının sunduğu imkânlarla büyüyen şanslı bir çocuk kadar, korunmaya muhtaç ve ezilmiş bir çocuk da aynı hakları beraberinde taşıyarak dünyaya gelir. Peygamber Efendimizin, *"Her hak sahibine hakkını ver!"*[75] buyruğu kulaklardan silinmemelidir. Nihayetinde zayıf ve kimsesiz çocuklara yardımın öncelikle Kur'an'ın emri olduğu[76] unutulmamalıdır. Ve bizim öyle bir Peygamberimiz vardır ki namaz kadar ulvî bir ibadeti eda etmek için ashâbına imam olduğunda bile, cemaatindeki ufacık bebeklerin hâlini ve hakkını gözetir: *"Bazen kıraati uzatma niyetiyle namaza başlıyorum da bir çocuğun ağlayışını duyunca annesinin ona gösterdiği şefkatten dolayı yaşayacağı tedirginliği düşünerek namazı hafif kıldırıyorum."*[77]

---

72 Ebû Dâvûd, Salât, 96.
73 Buhârî, Libâs, 99; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 66.
74 Müslim, Hac, 474.
75 Buhârî, Savm, 51; Buhârî, Edeb, 86.
76 Nisâ, 4/127.
77 Buhârî, Ezân, 65; Müslim, Salât, 192.

Her çocuk, ergenliğe erişene dek yaptıklarından dolayı hesaba çekilmeyecek kadar masum; yaptığı hatalar yazıcı melekler tarafından kaydedilmeyecek kadar günahsızdır.[78] Bir gün gelip yetişkinler arasına katılacak ama çocukken yaşadıklarının etkisini bir ömür üzerinde taşıyacaktır. Şayet anne babası onu haklarına riayet ederek hayata hediye etmişlerse, emeklerinin karşılığını eksiksiz alacaklardır. Peygamber Efendimiz, arkalarında bıraktıkları bu güzel eserin duaları sayesinde, öldükten sonra bile amel defterlerinin kapanmayacağını ebeveyne müjdelemektedir.[79] Anne ve baba, cennette "Ya Rabbi, bu yüce dereceye nasıl eriştim?" diyecek kadar şaşırdıklarında alacakları cevap bir ömre bedeldir: "Evladının senin için bağışlanma dilemesi ile!"[80]

78 Ebû Dâvûd, Hudûd, 17.
79 Müslim, Vasiyye, 14; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 14.
80 İbn Mâce, Edeb, 1; İbn Hanbel, II/509.

Çocuğun Korunması: Kem Gözün ve Nazarın Şifası

Ca'fer b. Ebû Tâlib Mûte Savaşı'nda şehit düştüğünde, Esmâ bnt. Umeys ile evliydi. Arkasında üç yetim bırakmış, Peygamberimiz bu yetimlerle bizzat ilgilenmişti. Amcasının oğlu olan Ca'fer'e *"Kardeşim"* diye hitap eden Allah Resûlü (s.a.s), her biri birbirinden küçük, nazenin ve değerli olan yavruları şefkatle bağrına basmıştı. Ca'fer ailesine üçüncü gün taziyeye gelip, *"Artık kardeşim için ağlamayın."* buyurmuş, kuş yavrusu gibi karşısında dizilen yetimleri görünce bir berber çağırarak dertten arınsınlar ve gönülleri ferahlasın diye onları tıraş ettirmişti.[1]

Fakat yine de çocukların hâlleri Peygamberimizin içine sinmemişti. İyice zayıflamış ve sararmış olduklarını görünce anneleri

1 Ebû Dâvûd, Teraccül, 13; Nesâî, Zînet, 57.

Esmâ'ya bir ihtiyaçlarının olup olmadığını sormuştu. Bunun üzerine Esmâ, "Hayır, bir ihtiyaçları yok; ancak onlara çabuk nazar değiyor." dedi. Bunun üzerine Sevgili Peygamberimiz, *"Öyleyse onlara rukye yap (şifa için Kur'an oku)!"* dedi. Esmâ bunu yapması için Peygamberimize ricada bulundu. Ama Allah Resûlü (s.a.s), bir anne olarak Esmâ'nın bütün şefkati ve merhametiyle çocuklarına kendisinin okumasını istedi.[2]

---

2 Müslim, Selâm, 60.

Arapça asıllı bir kelime olan “nazar”, “bakış ve görüş” anlamına gelir. Türkçe’de daha ziyade, “göz değmesi veya bakmak suretiyle maddî ve manevî bir etki meydana getirmek” anlamında kullanılır. Bu anlamda Arapça’da nazar kelimesi yerine, “ayn” veya “isâbetü’l-ayn” tâbirleri yer alır. Başlangıcı tam olarak bilinmemekle birlikte nazar inancı, tarih öncesi dönemlere kadar uzanmakta ve İslâm öncesi Arap kültüründe de var olduğu bilinmektedir.

Söz gelimi Kur’an-ı Kerim’de *“en güzel kıssa”* olarak takdim edilen Hz. Yusuf’un hikâyesini[3] herhâlde bilmeyen yoktur. Küçük bir çocukken kardeşleri tarafından kıskanılan ve bir kör kuyuya atılan Yusuf’u, kader Mısır’a hükümdar yapar. Bir süre sonra kuraklık her yanı kasıp kavurur. Herkes gibi babası Hz. Yakub ve kardeşleri de Yusuf’un (a.s) kapısına muhtaç olurlar. Boylu poslu, yakışıklı ve güzel giyimli oğullarını, yiyecek temini için ikinci kez Mısır’a gönderen Hz. Yakub, gerek güvenlik açısından bir tehlike doğmaması gerekse de kem gözlere maruz kalmamaları için[4] Mısır’a değişik kapılardan girmelerini tavsiye eder.[5]

Nazarın varlığına işaret ettiği söylenen bu olay dışında, Kur’an’da, Kalem Sûresi’nin son âyetinde de göz değmesinin gerçekliğine değinilmektedir: *“O inkâr edenler Zikr’i (Kur’an’ı) işittikleri zaman, neredeyse seni*

3 Yûsuf, 12/3-101.
4 Taberî, Câmiu’l-beyân, XVI, 164-165.
5 Yûsuf, 12/67.

gözleriyle devirivereceklerdi. Hâlâ da (kin ve hasetlerinden), 'Hiç şüphe yok o bir delidir.' derler."[6] Peygamber Efendimize olan kin ve hasetleri bakışlarına yansıyan müşrikler onu âdeta öfke dolu nazarlarıyla yok etmek istiyorlardı. Eğer Allah'ın (c.c) koruması olmasaydı, ona bir fenalık yapacaklardı. Ayrıca Felâk Sûresi'nde, *"Ve haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden (Allah'a sığınırım)."*[7] denilerek Yüce Rabbimize sığınmanın emredilmesi, nazarın varlığına işarettir. Zira nazarın oluşmasında haset duygusunun önemli bir rolü vardır.

Kur'an-ı Kerim'de, mezkûr âyetlerde, dolaylı olsa da varlığına işaret edilen nazarın, Hz. Peygamber'in, *"Göz değmesi gerçektir."*[8] şeklindeki açık ifadeleriyle kesinlik arz etmesi, onun sağlıklı bir şekilde anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü halk arasında nazar, birtakım yanlış anlamalar ve hurafelerle iç içe geçmiş bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nazar, insanın normal sınırlar dâhilindeki duyuş, düşünüş ve davranışlarını aşan olaylardan biridir. Dolayısıyla mahiyeti tam olarak anlaşılamayan bir olay olarak nazar, yalnızca fiziksel ya da maddî dünyanın gerçeklerine dayalı pozitivist bakış açısına sahip bilim adamları tarafından pek kabule şayan görülmemektedir. Tıbbî açıdan nazar, "insan gözünden çıkan ışınların, dikkatle ve kıskançlıkla bakış esnasında yoğunluk

6 Kalem, 68/51.
7 Felâk, 113/5.
8 Müslim, Selâm, 41; Ebû Dâvûd, Tıb, 15.

kazanması ve bu yoğun ışınların karşı organizmanın atomlarının çalışma düzenine tesir icra etmesi" şeklinde açıklansa da çoğu tıp doktorları tarafından, bir hastalık sebebi olarak kabul edilmez. Nazarın etkisine ve gücüne inanılmaz. Fakat parapsikoloji ile uğraşan bilim adamları, nazarı bilimsel açıdan incelemeye değer görmüşlerdir.

Nazarın asıl kaynağı haset duygusudur. Bu duyguda, düşmanlık, kin ve intikam mevcuttur. Nazarın dozajında, haset duygusunun şiddeti çok önemlidir. Haset duygusu ne kadar şiddetli olursa nazarın gücü de o kadar şiddetli olur. Halk arasında da yaygın olan, "Nazar, haktır ve deveyi kazana, insanı mezara koyar." sözü, nazarın toplum nezdinde ne kadar güçlü bir olgu kabul edildiğini göstermektedir. Ayrıca, *"Göz değmesi gerçektir. Eğer kaderin önüne geçecek bir şey olsaydı nazar onun önüne geçerdi."*[9] hadisi de nazarın etki gücüne işaret etmektedir. Bununla birlikte nazarın etkisinin sınırsız olmadığı ve ilâhî takdirin önüne hiçbir şeyin geçemeyeceği asla unutulmamalıdır.

"Ey Allah'ın kulları tedavi olunuz; Allah, verdiği her hastalığın şifasını da yaratmıştır."[10] buyuran Resûlullah'ın, nazarın yani kötü niyetli bakışların etkisiyle ortaya çıkan hastalıkların tedavisine kayıtsız kaldığı düşünülemez. Kur'an'ın, "*Hastalandığım zaman*

---

9 Müslim, Selâm, 42.
10 Ebû Dâvûd, Tıb, 1; Tirmizî, Tıb, 2.

bana şifa veren O'dur."[11] anlayışına uygun olarak nazar değmesine karşı, Yüce Yaratıcı'ya sığınmayı emreden Resûl-i Ekrem (s.a.s)[12], aynı zamanda Kur'an'dan belirli sûre yahut âyetlerin okunmasını (rukye yapmayı) emretmiş ve bunu kendisi de uygulamıştır.[13]

Bir gün kıymetli eşi müminlerin annesi Ümmü Seleme'nin evinde, benzi sararmış bir kız çocuğu gördüğünde, *"Bu çocuğa nazar değmiş, ona hemen rukye (okuyarak tedavi) edin."*[14] buyurdu. Yine Şefkat Peygamberi, gözü gibi sevdiği torunları Hasan ve Hüseyin'i, "*Eûzü bi-kelimâti'llâhi't-tâmmeti min külli şeytânin ve hâmmetin ve min külli aynin lâmmetin. / Her tür şeytandan, haşereden, kem nazardan Allah'ın tam kelimelerine (sonsuz iradesine ve hükmüne) sığınırım.*" duasıyla Yüce Allah'ın korumasına havale etmiş, Hz. İbrahim'in de oğlu İsmail ve İshak'ı bu sözlerle Allah'ın (c.c) himayesine havale ettiğini bildirmiştir.[15] Ebû Saîd el-Hudrî'nin naklettiğine göre cinlerin şerrinden ve göz değmesinden Allah'a sığınıp değişik dualar okuyan Hz. Peygamber (s.a.s), Felâk ve Nâs sûreleri indirildikten sonra diğer okuduklarını bırakmış ve sadece bu sûreleri okumaya başlamıştır.[16]

11 Şuarâ, 26/80.
12 İbn Mâce, Tıb, 32.
13 Buhârî, Tıb, 34; Nesâî, İstiâze, 1.
14 Buhârî, Tıb, 35; Müslim, Selâm, 59.
15 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 10; Tirmizî, Tıb, 18.
16 Tirmizî, Tıb, 16; Nesâî, İstiâze, 37.

Nazardan korunmak için Muavvizetân adıyla anılan Felâk ve Nâs sûrelerinin okunması dışında, halk arasında "mâşallah", "bârekallah" gibi dinî metinlerin yazılı olduğu künyelerin taşınması, ev araba veya iş yerlerinde Kalem Sûresi'nin elli birinci âyetini içeren levhaların asılması gibi uygulamalar da esasen asıl şifayı verenin Allah olduğu inancının birer yansımasıdır. Şunu da belirtmek gerekir ki nazara karşı dua ve rukye dışındaki önlemleri; mesela nazar boncuğu gibi nesneler taşımak, at nalı ve kafası asmak yahut Şamanist gelenekten gelen kurşun dökmek gibi âdetleri İslâm Dini uygun bulmamış ve bunları asla meşru görmemiştir. Birçok hadiste, gerek insanların, gerekse hayvanların boyunlarına nazarlık türünden çeşitli nesnelerin asılması yasaklanmış[17], Hz. Peygamber bunu yapanların kendisinden uzak olduklarını[18] ve Allah'ın korumasından da mahrum kalacaklarını söylemiştir: "*Kim düğüm yapar sonra ona üflerse sihir yapmış olur. Kim sihir yaparsa şirk koşmuş olur. Kim de (kendisini koruması için nazarlık ve benzeri) bazı şeyler takarsa, (Allah'ın himayesinden çıkmış olur ve) o taktığı şeye havale edilir.*"[19] Nazarlık takma âdeti, Câhiliye Araplarının kendileri için son derece değerli olan at ve develerine göz değmesin diye aldıkları bir önlemdi. Allah Resûlü (s.a.s) ise ilâhî yardım dışında başka aracılardan medet uman ve herhangi bir fayda sağlamayan bu uygu-

17 Buhârî, Cihâd, 139; Müslim, Libâs ve zînet, 105.
18 Ebû Dâvûd, Tahâret, 20; N5070 Nesâî, Zînet, 12.
19 Nesâî, Muhârebe, 19.

lamayı yasaklamıştır.[20] Özellikle nazardan sakınmak amacıyla vücuda dövme yaptırmak da aynı şekilde yasaklanmıştır. Dövme yaptırmakla nazar arasındaki bu münasebetten dolayıdır ki[21] bir hadiste nazarın hak olduğu, dövme yaptırmanın da yasaklandığı hususu bir arada zikredilmiştir.[22] Hz. Peygamber'in, nazardan korunmak için Allah dışında başka şeylere sığınmamaları yönünde ümmetine yaptığı uyarılar, tevhid inancının zedelenmemesi hedefine mâtuf olmalıdır. Zira dinde meşru olmayan bu tür korunma yöntemleri, sadece Allah'a ait olan sıfatların eşyaya devredilmesi anlamını taşımaktadır.

Câhiliye döneminden beri uygulanan bir tedavi yöntemi olmasına rağmen Allah Resûlü (s.a.s), içinde şirk olmadıkça rukye yapmakta yani Kur'an'dan âyetler okumada bir sakınca görmemiş[23] ve onu zaman zaman tavsiye etmiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in rukyeyi tavsiye etmesinin nedeni iyi anlaşılmalıdır. O, öteden beri insanların yapageldikleri, batıl inanışlardan kalan bazı yanlış uygulamaların önüne geçmek istemiştir. Çünkü şifayı veren Allah'tır ve buna inanılmalıdır. Dolayısıyla nazardan korunmak için yapılacak en güzel şey Allah'ın âyetleri ve dua ile yardım dilemektir. Bunun kişi üzerindeki olumlu etkisi göz ardı edilmemelidir. Ancak Peygamberimizin

20 Buhârî, Cihâd, 139; Müslim, Libas ve Zînet, 105.
21 İbn Hacer, Fethu'l-bârî, X, 203.
22 Buhârî, Tıb, 36.
23 Ebû Dâvûd, Tıb, 18.

bu tavsiyesi, günümüzde muskacılığın ve üfürükçülüğün meşruluğuna gerekçe gösterilmemelidir. Bugün pek çok amaçla kullanılan muskaların rukye ile bir ilgisi yoktur. Nitekim Hz. Peygamber muska takılmasını da hoş görmemiştir.[24] Bu nedenle hoca kisvesi altında insanların zaaflarından çıkar sağlayan istismarcı kimselere gidilerek onlardan şifa beklenmesi, yanlış bir tutumdur. Zira tekrar etmekte fayda var ki, Allah Resûlü, nazardan dolayı Esmâ'nın çocuklarına okumasını tavsiye ettiğinde bile buna kendisi de dâhil kimseyi aracı kılmamış ve Esmâ'ya, *"Onlara sen oku."* buyurmuştur.[25]

Nazar, gayriihtiyarî vuku bulduğundan az ya da çok her insanda vardır. Ama güçleri, etkileri ve devamlılıkları değişiklik gösterir. Bazen gıpta, özenme, imrenme gibi dostça duygular, hatta ebeveynlerin çocuklarına sevgisi bile nazara sebep olabilir. Yani nazar, iyi niyetli insanlardan da çıkabilir. Nazar, kötü insanlardan çıktığında ise daha etkili ve olumsuz bir sonuç doğurur. En kötü nazar, inançtan yoksun, Allah sevgisinden mahrum, kalpleri haset ve kin duygularıyla dolu aç ruhlu insanlardan gelir. Esasen nazarı besleyen şey de Allah Resûlü'nün iman ile bir arada bulunmayacağını söylediği[26] haset duygusudur. Dolayısıyla burada, müminin başkasına ait bir güzellik veya imrenilecek bir durum gördüğünde vereceği tepki büyük

24 Ebû Dâvûd, Hâtem, 3; İbn Hanbel, I, 397.
25 Müslim, Selâm, 60.
26 Nesâî, Cihâd, 8.

önem arz etmektedir. Kişi bu tepkisini, haset dolu bakışlarla ifade ettiğinde son derece olumsuz bir tabloyla karşılaşabilir. Öyleyse Müslüman, beğenilen, hayran kalınan, kısacası övgüye layık bir şey gördüğünde, onu kontrolsüzce övmemeli, ona haset etmemeli ve o şeyin mübarek olması için "mâşallah-bârekallah" diyerek dua etmelidir.[27]

Nitekim bir gün Allah Resûlü ashâbı ile birlikte Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. Cuhfe yakınlarında Harrar denilen[28] yere geldiklerinde bir dereye rastladılar. Medineli sahâbî Sehl b. Huneyf, burada yıkanmak istedi. Sehl, beyaz tenli, yakışıklı bir insandı. O sırada Medine'ye ilk hicret eden sahâbîlerden olan Âmir b. Rebîa, Sehl'i gördü ve birden ağzından onu öven sözler dökülüverdi. Hemen ardından Sehl olduğu yere yıkıldı. Görenler durumu alelacele Hz. Peygamber'e bildirdiler. Sehl, ne başını kaldırabiliyor ne de ayağa kalkabiliyordu. Muhtemelen Âmir'in nazarı değmişti kendisine. Resûlullah (s.a.s), onlara kimden şüphelendiklerini sordu. Onlar da, "Âmir b. Rebîa ona baktı." dediler. Resûl-i Ekrem (s.a.s), Âmir'i derhal yanına çağırtarak öfkeli bir şekilde, *"Neden biriniz kardeşini öldürüyor?"* dedi ve ekledi: *"Biriniz kardeşinde beğendiği, hayran kaldığı bir şey gördüğü zaman ona mübarek olması için dua etsin."*[29]

27 İbn Mâce, Tıb, 32; Muvatta', Ayn, 1.
28 İbn Hanbel, III, 486; İbn Hacer, Fethu'l-bârî, X, 204.
29 İbn Mâce, Tıb, 32; İbn Hanbel, III, 486.

Sonuç olarak nazar, bir gerçektir. Bu gerçekliğin olumsuz sonuçlar doğurması ise önemli ölçüde haset duygusundan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden başkasına ait imrenilecek bir güzellik veya bir başarı gördüğünde Müslüman'a düşen ona haset etmek yerine hayır duada bulunmaktır. Hasetçinin haset dolu bakışları potansiyel bir tehlike oluşturmakla birlikte, Allah'a sığınan bir müminin bu kötü bakışlardan etkilenmesi son derece sınırlıdır. Unutmayalım ki Rabbimiz dilemezse kimse bir başkasına zarar veremez.[30]

30 Bakara, 2/102.

Çocuk Terbiyesi: İyi İnsan Yetiştirme Sanatı

Küçük Enes, kendisini oyunun mutluluğuna kaptırdığı bir anda ensesine dokunan elin sıcaklığı ile irkildi. Ürkek bir hareketle başını çevirdi. Sevgili Peygamberimiz her zamanki gibi gülümseyen çehresi ile karşısında duruyordu. Utandı küçük hizmetçi. Peygamberinin kendisinden istediği işi yapmamakta direnerek, "Vallahi gitmem." dediğini, sonra da gönlü olunca yola koyulduğunu hatırladı. Oysa iş bekleyedursun, o çoktan karşısına çıkan çocuklarla oynamaya dalmıştı bile. Görevini unuttuğu için kendine kızdı. Ama Allah'ın Resûlü ona kızmamıştı. Yumuşak bir sesle, *"Enesçik! Sana dediğim yere gittin mi?"* buyurmuştu. Derhâl yürümeye başladı Enes.

Bir yandan da affedilmenin verdiği heyecan ve azimle, "Evet, gidiyorum yâ Resûlallah" diyordu.[1]

1 Müslim, Fedâil, 54; Ebû Dâvûd, Edeb, 1.

Peygamberimiz Medine'ye hicret ettiğinde annesi ile Peygamberimizin huzuruna gelen Enes[2], belki de Medineli Müslümanların Efendimize sunduğu en anlamlı hediye idi. Annelik sağduyusuna güvenen Ümmü Süleym, bu yeni şehirde Peygamberimizin yanında küçük bir yardımcının ne çok iş göreceğini fark etmiş olmalıydı. Oğlunu Resûlullah'ın hizmetine verirken, aslında onu Peygamberin terbiyesine emanet etmiş oluyordu. Böylesine atik ve zeki bir çocuğun kendisine hizmet için gönüllü olması, Peygamberimizin de hoşuna gitmişti ki, Enes'i en zor şartlarda bile yanından ayırmamıştı. Kendi çocukları çoktan büyümüş, torunları ise henüz dünyaya gelmemişti. Dolayısıyla Enes, Rahmet Elçisi'nin vefatına kadar süren on yıllık Medine hayatında eğitimi ile bizzat ilgilendiği ve çocukluktan alıp delikanlılığa eriştirdiği en yakın isimdi.

Hz. Peygamber (s.a.s), sadece Enes'in mescide ya da hâne-i saadete gelerek gününü paylaşmasıyla yetinmez, kendisi de Enes'in akrabalarını ziyaret etmekten hoşlanırdı. Orada yemek yer, öğle uykusuna yatar ve ev halkına cemaatle namaz kıldırırdı.[3] Bu sevgi ve samimiyet ile şekillenmişti Enes'in ahlâkı. *"Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi, Hristiyan ya da Mecusi yapar…"*[4] buyurmuştu Peygamber Efendimiz. Irk, renk ve cinsiyet farkı olmaksızın her

2 Buhârî, Deavât, 47; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 142.
3 Buhârî, Salât, 20; Ebû Dâvûd, Cihâd, 9.
4 Buhârî, Tefsîr, Rûm, 2; Müslim, Kader, 22.

çocuğun iyiyi kabullenmeye ve güzeli benimsemeye meyilli bir tabiatta yaratıldığını açıkça ifade eden bu sözler, aynı zamanda onun eğitilmeye ne kadar hazır bir yapıda olduğuna da dikkat çekmektedir.

Aslında çocuğuna değer veren ve bu sebeple onu en güzel biçimde terbiye etmek isteyen bir anne babanın, öncelikle bir gerçeği aklından çıkarmaması gerekir. Her ne kadar çocuk tümüyle ebeveynine muhtaç, onların korumasında ve denetiminde ise de gerçek anlamda, onlara değil Allah'a aittir. Dolayısıyla anne baba çocuklarının sahibi değil emanetçisidir. Kendilerine verilen bu emanete gözleri gibi bakmakla, onu örselemeden yetiştirmekle ve yıpratmadan hayata kazandırmakla yükümlüdürler. Emanet olduğuna göre, çocukları üstünde istedikleri gibi tasarrufta bulunma hakkına da sahip değillerdir. Onu doyururken, okuturken, ödüllendirirken, cezalandırırken, kısacası büyütüp kişiliğini şekillendirirken Yüce Allah'ın rızasına uygun hareket etmek zorundadırlar. Zira gün gelecek, emanetin sahibi ona nasıl davrandıklarını, neler verdiklerini ya da neleri esirgediklerini soracaktır.

Anne babalık vazifesi, sadece çocuğun karnını doyurup sırtını giydirmekle bitmemektedir. Bunun çok daha ötesine geçmekte, yavrunun terbiyesi gibi yuvanın sınırlarını aşarak tüm toplumu etkileyen bir alana ulaşmaktadır. Çocuk terbiyesi ise hassasiyet isteyen uzun bir süreçtir. Belki de Kur'an'da çocuğun *"imtihan*

vesilesi” olarak adlandırılması[5], bu sürecin oyalayıcı ve meşakkatli oluşuna da işaret etmektedir. Ama “insan yetiştirmek”, zorluğu kadar değerli, yoruculuğu kadar onurlu bir iştir. Zira sonuçta anne ve baba, alınlarını ağartan bir evlat yetiştirmekle üzerlerine düşeni yapmanın huzurunu yaşayacak, onunla cennette de bir arada olma şansı bulabileceklerdir.[6] Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s) *“Kim üç kız çocuğunun geçimini üstlenir, onları terbiye edip evlendirir ve onlara güzel davranırsa, ona cennet vardır.”*[7] buyurmuştur. Evladına yeterince emek vermeyen, onu ciddiye almayan ve Allah’ın rızasına uygun yetiştirmeyenler ise kıyamet günü hem kendilerini hem de yavrularını hüsrana sürüklemiş olacaklardır.[8]

Eğitimin ilk basamağı, çocuğun varlığını tanımak, ona insan olmakla doğuştan hak ettiği saygıyı göstermektir. Muhatabına değer vermeyen ve onun kişiliğine saygı duymayan bir eğitimcinin başarılı olması imkânsızdır. Hz. Peygamber’in çocuklarla iletişiminde, “onları adam yerine koymak” şeklinde özetleyebileceğimiz bir itina derhâl göze çarpmaktadır. Fikirleri değer gören, duyguları dinlenen ve ihtiyaçları dikkate alınan bir çocuğun, anne babası ile sağlıklı bir ilişki geliştirebileceği, dolayısıyla terbiyesi için harcanan gayrete olumlu tepkiler vereceği açıktır. Bu bağlam-

5 Enfâl, 8/28; Mü’minûn, 23/55-56.
6 Ra’d, 13/23.
7 Ebû Dâvûd, Edeb, 120-121; İbn Hanbel, III, 96.
8 Zümer, 39/15.

da Sevgili Peygamberimizin çocuklara selâm vermesi[9], hatırlarını sorması[10] ve tercihlerini öğrenmek istemesi[11], onları muhatap kabul etmesi anlamına gelmektedir. Yahudi bir çocuğu tıpkı bir yetişkin gibi dine davet etmesi[12] ve çocukların kendisine biat ederek bağlılıklarını ifade etmelerine izin vermesi[13], geleceğin teminatı olan yavruların varlıklarına biçtiği değeri açıkça ortaya koymaktadır. Yine Allah Resûlü'nün çocuklara özel dualar etmesi[14], onlara sır vermesi[15] ve ikramda bulunması[16], dostluk bağına dayanan bir eğitimi ne denli önemsediğini göstermektedir.

Çocuğun gönlünü kazanarak üzerinde etkili olmanın yolu, onu sevdiğini söylemekten, kucaklayıp öperek ya da birlikte oyun oynayarak ona yakınlaşmaktan geçmektedir. Allah Resûlü'nün, çocukları eğitirken incitmemek ve şekil vermeye çabalarken kırmamak üzere kararlı tavırları, merhameti asla elden bırakmayan bir terbiye anlayışı oluşturmaktadır. O günün insanı için şaşırtıcı olan böylesi bir tavır, *"Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen bizden değildir."*[17] hadisiyle tarihe geçmektedir. Nitekim torununu öpüp kucakladığını görünce hayretini gizleme-

9 Müslim, Selâm, 14.
10 Buhârî, Edeb, 81.
11 Tirmizî, Ahkâm, 21.
12 Buhârî, Merdâ, 11.
13 Müslim, Âdâb, 25.
14 Buhârî, Cihâd, 188; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 143.
15 Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 68; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 146.
16 Müslim, Eşribe, 127; Müslim, Hac, 474.
17 Tirmizî, Birr ve Sıla, 15.

yen Akra' b. Hâbis'e Sevgili Peygamberimiz *"Merhamet etmeyene merhamet edilmez!"*[18] demiştir.

Kur'an'ın, evlatlarına şefkat gösteren anne babaları insanlığa örnek olarak anlatması, arzu edilen ebeveyn modelini oluşturma yolunda manidardır. Kardeşlerini kuyuya atmak gibi büyük bir hata işlemelerine rağmen çocuklarını affeden ve Allah'ın da onları affetmesi için dua eden Hz. Yakub[19], ölüm döşeğinde hâlâ onlara güzellikle nasihat etmektedir.[20] Lokman'ın oğluna öğütlerini içeren âyetler, *"Yavrucuğum!"* şeklinde son derece yumuşak ve samimi bir ifadeyle başlamaktadır.[21] Aynı şekilde Hz. İbrahim de oğlu İsmail'e gösterdiği nazik tavır ile Kur'an'da anılmaktadır.[22] Tufanda ölümle burun buruna geldiğinde bile babasının peygamberliğini kabul etmediği hâlde oğluna kıyamayan Hz. Nuh, *"…Yavrucuğum, bizimle beraber sen de (gemiye) bin, inkârcılarla birlikte olma..."*[23] diye seslenmektedir. Bütün bunlar, özellikle zihinlerde otoriteyi temsil eden babaların, şefkat ve merhamete davet edilmesi açısından dikkat çekicidir.

Bir babanın, çocuğunu terbiyesi esnasında şiddete başvurmaması ve disiplini şiddet ile özdeşleştirmemesi için sevgili Peygamberimize bakması yeterlidir.

18 Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Fedâil, 65.
19 Yûsuf, 12/97-98.
20 Bakara, 2/132-133.
21 Lokman, 31/13, 16-19.
22 Sâffât, 37/102.
23 Hûd, 11/42.

Peygamberimizin yanında büyüyen Enes şöyle demiştir: "Resûlullah'a (s.a.s) on sene hizmet ettim. Vallahi bana bir kez olsun *'Öf!'* bile demedi. Herhangi bir şeyden dolayı, *'Niçin böyle yaptın?'* demediği gibi, *'Şöyle yapsaydın ya!'* da demedi."[24] Peygamberimiz, tıpkı kendisinden önceki peygamberlerin nezaketiyle, ona, *"Yavrucuğum"*[25] ya da *"Enesçik"*[26] diye hitap etmiştir. Hata ettiğinde telafi etmesi için imkân tanımış[27], kimi zaman da elinden tutarak bizzat yapacağı işe yönlendirip işi bitene kadar beklemek suretiyle hata yapmasına engel olmuştur.[28]

Peygamber Efendimiz sadece kendisi çocuklara karşı hoşgörülü ve sabırlı davranmakla kalmamış, çevresindekileri de bu konuda uyarmıştır. Bir gün kucağına aldığı torunu Hasan, üzerine idrarını kaçırınca kızan ve çocuğa vuran sütanne Ümmü'l-Fadl'a, *"Allah seni ıslah etsin! Oğlumun canını acıttın!"*[29] diyerek tepki göstermiştir. Yine küçük bir kız iken babası ile Hz. Peygamber'i ziyarete gelen Ümmü Hâlid, onun mübarek sırtındaki bene dokununca babası tarafından azarlanmış ama Rahmet Peygamberi, *"Bırak onu (dokunsun)."*[30] buyurmuştur.

---

24 Müslim, Fedâil, 51; Buhârî, Edeb, 39.
25 Müslim, Âdâb, 31; Tirmizî, Edeb, 62.
26 Ebû Dâvûd, Edeb, 1.
27 Müslim, Fedâil, 54.
28 Ebû Dâvûd, Edeb, 135-136.
29 İbn Hanbel, VI, 340.
30 Buhârî, Edeb, 17.

Çocuğun yaptığı yanlışları eğitimi için fırsat olarak değerlendirmek ve kuru kuruya cezalandırmak yerine, bir daha aynı hatayı işlemesini engelleyecek şekilde doğruyu öğretmek de Peygamber yöntemidir. Bir defasında hurma ağaçlarını taşlayan bir çocuğu yakalayanlar, cezalandırması için yaka paça Sevgili Peygamberimizin huzuruna getirmişler, ama Peygamberimiz onu azarlamak yerine, *"Evladım, ağaçları niye taşlıyorsun?"* diye sormuştur. Karnının aç olduğunu öğrendiğinde, *"Hurma ağaçlarını taşlama da altlarına dökülenleri ye."* buyurarak ona doğruyu öğretmiş, hatta başını okşadıktan sonra, *"Allah'ım, bu yavrunun karnını doyur."*[31] diye dua etmiştir. Bir başka seferinde, yemek yerken tabağın içinde elini rastgele dolaştıran Ömer b. Ebû Seleme'nin bu yanlış hareketine müdahale eden Allah Resûlü, doğrusunu öğretmeyi de ihmal etmemiş, *"Yavrum, besmele çek, sağ elinle ve önünden ye."*[32] buyurmuştur.

Peygamberimiz, çocuk eğitiminde sabırlı ve şiddetten arınmış bir tavır benimsemiş, hizmetine koşuşturanlara tek bir tokat bile atmamıştır.[33] Onun, dayağın sıradanlaştığı bir toplumda yaşadığı düşünüldüğünde, böyle bir tavrın değeri daha rahat anlaşılacaktır. Zira çocuk bile olsa eğittiği bireyi küçümsememesi, hor görüp ezmemesi, onun güvenini kazanması açısından bir eğitimci için vazgeçilmez öneme sahiptir.

31 Ebû Dâvûd, Cihâd, 85; Tirmizî, Büyû', 54.
32 Buhârî, Et'ıme, 2; Müslim, Eşribe, 108.
33 Müslim, Fedâil, 79.

Bu açıdan bakıldığında, Peygamberimizin terbiye metodunun güç gösterisi ve alternatifsizlik üzerine değil nasihat ve örneklik üzerine kurulduğu görülecektir. Unutulmamalıdır ki çocuklar, emir ve tembihlerden çok örnek olma yoluyla eğitilir. Çocuk duyduğunu ve okuduğunu değil gördüğünü benimsemekte, özellikle anne babasını model alarak kendi davranışlarına yön vermektedir. Bu bağlamda, *"Allah'tan sakının, çocuklarınız arasında âdil olun!"*[34] emrine uyarak evinde adaleti gözeten bir babanın evlatları, adaleti, yaşayarak öğrenecektir. "Gel, sana bir şey vereceğim!" diye çocuğunu çağıran Abdullah b. Âmir'in annesine, gerçekten bir şey verip vermeyeceğini soran Peygamberimiz, hurma vereceğini duyunca, *"Aman dikkat et! Eğer ona bir şey vermemiş olsaydın, senin için bir tür yalan yazılacaktı."*[35] buyurmuştur. Çünkü eğer anne babası doğru sözlü olursa çocuk da dürüstlüğü öğrenecek, aksi takdirde yalan üzerine kurulu bir hayatı normal karşılayacaktır. Beraberinde büyüdüğü Sevgili Peygamberimizin özel hayatın mahremiyetine ve sırrın dokunulmazlığına gösterdiği hassasiyeti gözlemlediği için Enes, kendisine Peygamber için ne iş yaptığını soran annesine, "Bu sırdır!" diyebilmiş, annesi de bu duyarlılığını beğenerek, "Sakın Resûlullah'ın sırrını kimseye söyleme."[36] demiştir.

34 Müslim, Hibe, 13; Buhârî, Hibe, 13.
35 Ebû Dâvûd, Edeb, 80.
36 Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 145.

Çocuğa güzel örnek olmak ahlâkî gelişimi için şart olduğu gibi sosyal hayata alışması ve ibadet hayatını benimsemesi açısından da büyük önem taşır. Peygamber Efendimizin çocukları sosyal hayattan dışlamamasının en bariz göstergesi, onların Medine mescidine gelmelerine engel olmamasıdır. Çünkü mescid o günün sadece ibadetgâhı ve medresesi değil, hayatın kalbinin attığı ve hukuktan edebiyata her türlü sosyal hâdisenin cereyan ettiği merkezidir. Peygamber mescidinde vakit namazlarında bile erkeklerin arkasında saf oluşturacak kadar çocuk bulunması[37], Allah Resûlü'nün hayatın akışıyla çocukları ne denli sık buluşturduğunu göstermektedir. Omzunda bazen kız, bazen de erkek torunları ile namaz kılan[38] hatta bu şekilde cemaate namaz kıldıran[39] ve cuma hutbesi veren[40] Hz. Peygamber, elbette çocukların namazla büyümesini arzulamaktadır.

Sadece mescidde değil evlerde de namaz kılarken çocukların namaza katılmasını sağlayan Peygamber Efendimiz[41], açık alanda namaz kılınırken safların arasında dolaşan çocuklara aldırmamıştır.[42] Onları ibadet edilen ortamdan uzaklaştırmamış, aksine nasıl namaz kılacaklarını bizzat öğretmiştir. Söz gelimi Enes'e, *"Yavrucuğum! Namazda yüzünü sağa sola çevirip*

37 Ebû Dâvûd, Salât, 96.
38 Ebû Dâvûd, Salât, 164, 165; Nesâî, Tatbîk, 82.
39 Müslim, Mesâcid, 43.
40 Tirmizî, Menâkıb, 30; Nesâî, Cum'a, 30.
41 Buhârî, Ezân, 164; Ebû Dâvûd, Tatavvu', 26.
42 Buhârî, Ezân, 161; Müslim, Salât, 254.

bakma.”[43] demiştir. Cemaate katıldığında yanlışlıkla imamın soluna duran amcasının küçük oğlu Abdullah b. Abbâs'ı tutup sağ tarafına geçirdikten sonra başını okşamıştır.[44] Peygamberimiz, çevresindeki çocukları her fırsatta namaz konusunda teşvik ve kontrol etmiştir. Bir gece eşi Meymûne annemizin odasına girdiğinde, geceyi teyzesi Hz. Meymûne'nin yanında geçireceği anlaşılan Abdullah b. Abbâs'ı görünce, *“Çocuk namaz kıldı mı?”* diye sormuş, onun namazını kıldığını öğrenmeden içi rahat etmemiştir.[45]

Çocuklara dinî bir terbiye vermede Peygamberimizin özellikle namaz üzerinde ısrarla durduğu görülmektedir. İbadet sevgisinin erkenden yerleşmesi ve geç olmadan alışkanlık hâlini alması için, *“Sağını solundan ayırabilen yaşa geldiği zaman (çocuğa) namaz kılmasını emredin.”* buyuran Peygamberimiz[46], ilerleyen yaşlarda çocuğun namaz kılması için ısrarcı olunması gerektiğini de vurgulamıştır.[47]

Tıpkı namazda olduğu gibi oruç tutma konusunda da çocukların küçük yaştan itibaren eğitilmelerini isteyen Peygamberimizin zamanında, anneler küçüklerin oruçla barışık olmaları için onlara yünden oyuncaklar yaparak açlıklarını unutturmaya çalışmışlardır.[48] İbadetle iç içe büyümeleri gereken çocukların hac

43 Tirmizî, Cum'a, 60.
44 Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 182.
45 Ebû Dâvûd, Tatavvu', 26.
46 Ebû Dâvûd, Salât, 26.
47 Ebû Dâvûd, Salât, 26; Tirmizî, Salât, 182.
48 Buhârî, Savm, 47; Müslim, Sıyâm, 136.

gibi bir izdihama katılmalarına bile müsamaha gösteren Allah'ın Resûlü, kucağındaki bir çocuğu kaldırarak, "Buna da hac var mı?" diye soran anneye, *"Evet. (Onunla birlikte haccettiğin için) sana da ayrıca ecir var."*[49] buyurmuştur.

Çocuk, her ne kadar bugün yaşıyorsa da aslında bugünden çok yarına aittir. Ona verilen emek, yarının insanını yetiştirmek yani geleceğin toplumunu şekillendirmek demektir. Sevgili Peygamberimizin, *"Çocuğunun senin üzerinde hakkı var!"*[50] buyurarak uyardığı baba ve annelerin, evlatlarına eksiksiz teslim etmeleri gereken hakların başında ise onlara güzel bir terbiye vermek gelmektedir. Çocuğun sosyal ve kültürel gelişimi, bedensel ve zihinsel eğitimi, ahlâkî ve dinî terbiyesi anne kucağında başlayacak, baba ocağında sağlanacaktır. İyi bir evlat sahibi olmak için çırpınan ebeveynler, Hz. Peygamber'in şu öğüdünü daima hatırlamalıdır: *"Hiçbir anne baba, çocuğuna güzel terbiyeden daha kıymetli bir bağışta bulunmamıştır."*[51]

---

49 Müslim, Hac, 409; Tirmizî, Hac, 83.
50 Müslim, Sıyâm, 183.
51 Tirmizî, Birr ve Sıla, 33; İbn Hanbel, IV, 77.

Peygamberimizin Çocukları: Hane-i Saadet'in Gül Goncaları

Sevgili Peygamberimiz, kendisine nübüvvet verilmeden yaklaşık on beş sene önce Mekke'de "tâhira" (temiz kadın) lakabıyla anılan Hatice bnt. Huveylid ile evlenmişti.[1] Hz. Hatice, varlıklı, cömert, asil ve güzel huylu bir kadındı. Peygamberimizin ilk eşi, can yoldaşı, zor zamanda en büyük desteği olmuştu. Kâsım, Allah Resûlü'nün bu evlilikten doğan ilk çocuğuydu.[2] Ona nispetle Peygamberimiz için "Ebu'l-Kâsım" (Kâsım'ın babası) künyesi kullanılıyordu.[3]

Hane-i Saadet'in ilk gözbebeği Kâsım, süt emme yaşını henüz tamamlamadan iki yaşındayken vefat etmişti.[4] O vefat edince çok

1 İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-gâbe, VII, 80.
2 İbn Hişâm, Sîret, II, 9.
3 Müslim, Âdâb, 5; Buhârî, Büyu', 49.
4 Belâzürî, Ensâbü'l-eşrâf, II, 24.

üzülen Hz. Hatice validemiz, "Yâ Resûlallah! Kâsım'ın sütü hâlâ damlıyor. Keşke Allah süt emmeyi tamamlayıncaya kadar onu yaşatsaydı." demişti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s), *"O, süt emmeyi cennette tamamlayacak."*[5] buyurarak sevgili eşini teselli etti.

5 İbn Mâce, Cenâiz, 27.

Peygamber Efendimizin eşlerinden sadece Hz. Hatice ve Hz. Mâriye'den çocukları olmuştu. Hz. Hatice'den, Kâsım ve Abdullah adında iki oğlu, Zeyneb, Rukiyye, Fâtıma ve Ümmü Külsûm adında dört kızı olmuştu. Mısırlı eşi Mâriye'den de İbrahim dünyaya gelmişti. [6] Mekke'de dünyaya gelen Abdullah ve Medine'de doğan İbrahim hariç, Allah Elçisi'nin tüm çocukları nübüvvetten önce dünyaya gelmişlerdi.[7]

Hz. Peygamber'in oğlu Abdullah, İslâm'ın gelişinden sonra doğmuş ve Mekke'de vefat etmiştir.[8] Bazı kaynaklarda Abdullah yerine Tayyib ve Tâhir isimleri yer almaktaysa da[9] bunların aslında Abdullah'ın lakabı olduğu söylenmektedir.[10]

Hz. Zeyneb, Allah Resûlü'nün kız çocuklarının en büyüğü idi.[11] O dünyaya geldiğinde Resûlullah otuz yaşındaydı.[12] Kızlarının içerisinde en erken evlenen de o idi.[13] Bu evlilik İslâm'dan önce gerçekleşmişti. Zeyneb, Hz. Hatice'nin kız kardeşi Hâle bnt. Huveylid'in oğlu Ebu'l-Âs b. er-Rebî' ile evlenmişti. Peygamberimizin diğer kızları gibi Zeyneb de İslâm davetini alır almaz Müslümanlığı benimsemişti. Buna karşın eşi, eski dininde kalmayı tercih etmişti. Hat-

6 İbn Hişâm, Sîret, II, 9.
7 İbn Sa'd, Tabakât, I, 110–111.
8 İbn Sa'd, Tabakât, I, 110–111.
9 İbn Hişâm, Sîret, I, 142; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 107.
10 Belâzürî, Ensâbü'l-eşrâf, II, 34; Süheylî, er-Ravdu'l-unuf, II, 156.
11 Abdürrezzâk, Musannef, VII, 494.
12 Hâkim, Müstedrek, VII, 2441 4/42.
13 İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 31.

ta o, müşriklerle birlikte Bedir Harbi'ne katılmış ve esir düşmüştü. Hz. Zeyneb, kocasının hür kalabilmesi karşılığında bir miktar mal ile annesinin kendisine düğün hediyesi olarak taktığı gerdanlığı fidye olarak göndermişti. Resûlullah gerdanlığı görünce tanımış ve duygulanmıştı. Ashâbıyla istişare edip damadının fidyesiz serbest kalmasını sağlamış, ancak bu özgürlük karşılığında kızının Medine'ye hicretine izin vermesini şart koşmuştu.[14] Ebu'l-Âs b. er-Rebî' bu sözünde durmuş, Allah Resûlü (s.a.s) de daha sonra ensardan bir zatla birlikte Zeyd b. Hârise'yi Mekke'ye göndererek Zeyneb'i getirtmişti.[15]

Daha sonra Hicret'in altıncı yılında Şam'dan dönmekte olan ve aralarında Ebu'l-Âs'ın da bulunduğu bir ticaret kervanı esir alınmıştı. Ebu'l-Âs, kervandan kaçarak geceleyin Hz. Zeyneb'in yanına gelmiş ve ondan güvence istemişti. Eşine karşı sevgisini hâlâ yitirmemiş olan Zeyneb, onun bu isteğini kabul etmiş ve Ebu'l-Âs'ın kendi himayesinde olduğunu etrafına duyurmuştu.[16] Dürüstlüğünden dolayı Allah Resûlü'nün övgüsünü kazanan Ebu'l-Âs[17], bu olaydan sonra Müslüman olmuştu.[18] Bu sebeple Resûl-i Ekrem, Zeyneb'e sadakatinden dolayı ondan ayrı kaldığı süre içerisin-

14 Belâzürî, Ensâbü'l-eşrâf, I, 397.
15 Ebû Dâvûd, Cihâd, 121; İbn Hişâm, Sîret, II, 489.
16 İbn Hişâm, Sîret, II, 494.
17 Buhârî, Farzu'l-humus, 5; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 95.
18 İbn Sa'd, Tabakât, II, 83.

de başkasıyla evlenmeyen Ebu'l-Âs'ı[19] tekrar kızıyla nikâhlamıştı.[20]

Hz. Zeyneb'in hicri sekizinci yılın başlarında vefat ettiği bilinmektedir. Onun ölüm sebebi ise ta Medine'ye hicretine kadar uzanan acı bir hadiseye dayanmaktadır. Hicreti esnasında hamile olan Zeyneb kayınbiraderi Kinâne b. Rebî' vasıtasıyla Zeyd b. Hârise'ye teslim edilecekti. Ancak onun Mekke'den ayrıldığını haber alan müşrikler, Medine'ye gitmesine engel olmak için onu takibe almışlardı. Zeyneb'e ilk ulaşanlar daha sonra İslâm'ı kabul edip Medine'ye hicret edecek olan Hebbâr b. Esved[21] ile Nâfi' b. Abdikays el-Fihrî idi. Hebbâr, elindeki mızrakla Zeyneb'in binmiş olduğu deveyi mızrağıyla dürtmüş ve onun deveden düşmesine neden olmuştu. Bu hâdise üzerine düşük yapan Zeyneb'in hastalandığı ve ölümünün bu rahatsızlığından kaynaklandığı rivayet edilmektedir.[22]

Resûl-i Ekrem (s.a.s), Zeyneb'in cenazesinin nasıl yıkanacağını ve kefenleneceğini, hanım sahâbîlere bizzat tarif etmiş ve uygulatmıştı. Daha sonra onlara kendi peştamalını vererek, kızına iç gömleği yapmalarını istemişti.[23] Hz. Zeyneb'in Ali ve Ümâme adında iki çocuğu olmuştu. Oğlu Ali küçük yaşta vefat etmiş, kızı Ümâme ise annesinden sonra da yaşamış ve Hz.

19 Belâzürî, Ensâbü'l-eşrâf, I, 397.
20 Tirmizî, Nikâh, 43; Ebû Dâvûd, Talâk, 23-24.
21 İbn Hacer, İsâbe, VI, 526.
22 Hâkim, Müstedrek, III, 1061 2/201; Hâkim, Müstedrek, VII, 2441 4/43.
23 Müslim, Cenâiz, 40; Buhârî, Cenâiz, 8.

Fâtıma'nın vefatından sonra Hz. Ali ile evlenmişti.[24] Peygamber Efendimizin omzunda taşıdığı, hatta o sırtında iken namaz kılmaktan çekinmediği sevgili torunu işte bu Ümâme idi.[25]

Hz. Peygamber'in diğer kızı Rukiyye, nübüvvetten önce Hz. Peygamber'in amcası Ebû Leheb'in oğlu Utbe ile nişanlıydı. Tebbet Sûresi nazil olup da Ebû Leheb ve karısı bu sûrede ağır bir dille yerilince, oğullarını bu evlilikten vazgeçirmişler ve düğün yapılmadan nişandan ayırmışlardı. Rukiyye daha sonra Hz. Osman'la evlenmiş, onunla beraber Habeşistan'a yapılan her iki hicrete de katılmıştı. Bu evlilikten Abdullah isminde bir oğlu olmuştu. Abdullah'ın, henüz altı yaşındayken öldüğü rivayet edilmektedir.[26]

Hz. Peygamber (s.a.s), Bedir Savaşı için hazırlık yaparken kızı Rukiyye hastalanmıştı. Bunun üzerine Allah Resûlü, damadı Hz. Osman'a, *"Sana, Bedir Savaşı'na katılmış bir gazinin sevabı ve ganimet payı vardır."* buyurarak eşinin yanında kalması gerektiğini ifade etmiş, böylece Hz. Osman, Bedir'de bulunamamıştı.[27] Hicret'ten on yedi ay sonra, Ramazan ayında Hz. Peygamber Bedir'den henüz dönmeden, kızı Rukiyye yakalandığı hastalığa yenik düşüp Hakk'ın rahmetine kavuşmuştu.[28] Zeyd b. Hârise Bedir zaferinin müjde-

24 İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 31; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 107.
25 Buhârî, Salât, 106; Müslim, Mesâcid ve Mevziu's-salât, 42.
26 İbn Sa'd, Tabakât, III, 54.
27 Buhârî, Fedâilü Ashâbi'n-nebî, 7.
28 Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 107.

sini Medine'ye ulaştırdığında Rukiyye'nin defin işlemleri tamamlanmıştı. Nebî (s.a.s) Medine'ye gelip onun kabrine vardığında, kadınların da toplandığı kabirde duygulu anlar yaşanmıştı. Kısacık ömründe iki kere Habeşistan'a ve son olarak da Medine'ye hicret etmiş olan Rukiyye, artık en büyük hicretin yolcusu olmuştu. Kabri başında ağlayan kadınları gören Hz. Ömer'in onlara tepki göstermesi üzerine Hz. Peygamber, *"Bırak onları Ömer, ağlasınlar."* buyurmuştu. Orada ağlayanlardan biri de Hz. Fâtıma idi. Kızının ağladığını gören Peygamber Efendimiz, elbisesinin bir ucuyla onun gözyaşlarını silmişti.[29]

Resûlullah'ın üçüncü kızı Ümmü Külsûm de ablası Rukiyye gibi Ebû Leheb'in diğer oğlu Uteybe ile nişanlanmış ve o da aynı sebepten dolayı düğün olmadan ayrılmıştı. Resûlullah'tan hemen sonra Medine'ye hicret eden Ümmü Külsûm, Rukiyye'nin vefatından sonra yine tıpkı ablası gibi Hz. Osman ile evlenmişti.[30] Peygamberimiz, kızı Rukiyye'nin mehri kadar mehir karşılığında Hz. Osman'ın Ümmü Külsûm'le evlenmesini Allah'ın uygun gördüğünü belirterek[31] onları evlendirmiş, bundan dolayı Hz. Osman, "İki Nur Sahibi" anlamında "Zü'n-nûreyn" lakabıyla meşhur olmuştu.[32]

Hicret'in dokuzuncu yılında ablası Zeyneb'den bir yıl kadar sonra, Hz. Osman'ın nikâhı altınday-

29 İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 37.
30 İbn Sa'd, Tabakât, III, 56; VIII, 35.
31 İbn Mâce, Sünnet, 11/3.
32 Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 73.

ken vefat eden Ümmü Külsûm'ün çocuğu olmamıştı.[33] Allah'ın Elçisi, Ümmü Külsûm'ün vefatı üzerine ağlayan Hz. Osman'a, *"Neden ağlıyorsun?"* diye sorunca Osman, "Seninle olan hısımlığım sona erdiği için yâ Resûlallah!" diye cevap vermişti. Resûlullah da *"Hayır. Ölüm, hısımlığı sonlandırmaz, hısımlığı ancak boşanma sonlandırır. Üçüncü bir kızım olsa onu da seninle evlendirirdim."* diyerek onun gönlüne su serpmişti.[34] Ümmü Külsûm'ün cenazesini yıkayan hanım sahâbîler, saçlarını üç örgü yapmışlar, Resûlullah'ın verdiği peştamal, gömlek, başörtüsü ve çarşaf ile onu kefenlemişler ve güzel kokular sürerek son yolculuğuna uğurlamışlardı.[35] Ümmü Külsûm kabre konduğunda Peygamber Efendimizin ağzından şu ilâhî söz dökülmüştü: *"Sizi ondan (topraktan) yarattık; yine sizi oraya döndüreceğiz ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız."*[36]

Resûlullah'ın en küçük kızı olan[37] Hz. Fâtıma ise Mekke'de Kureyş'in Kâbe'yi tamir ettiği sıralarda doğmuştu. Allah Elçisi o sırada otuz beş yaşlarındaydı.[38] Hz. Peygamber'in hicretinin ardından aynı yıl içerisinde Medine'ye getirtilmişti. Hicret'ten beş ay sonra Hz. Ali, Fâtıma'yı babasından istemiş, Allah Resûlü de onları Bedir Savaşı'nın hemen akabinde evlendirmiş-

33 İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 38; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 107.
34 Belâzürî, Ensâbü'l-eşrâf, II, 29.
35 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 31, 32; İbn Mâce, Cenâiz, 8.
36 Tâ-Hâ, 20/55; İbn Hanbel, V, 254.
37 Abdürrezzâk, Musannef, VII, 494.
38 İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 26.

ti. Hz. Fâtıma o sırada yaklaşık on sekiz yaşındaydı.[39] Resûlullah, kızına çeyiz olarak kadife bir yaygı, bir su kırbası, içi lifle doldurulmuş yastık ve iki el değirmeni[40] vermişti.[41] Bu evlilikten Hasan, Hüseyin, Ümmü Külsûm ve Zeyneb isminde dört çocuk dünyaya gelecekti.[42]

Peygamber kızı olmasına rağmen Hz. Fâtıma, kocasının yanında fakir ve mütevazı bir hayat sürmüştü. Evin yükü kendisine ağır gelmiş, değirmende un öğüten elleri nasır tutmuştu. Kendisinin yanı sıra eşi de bu durumdan muzdarip olunca Allah Resûlü'ne gidip bir hizmetçi talebinde bulunmuşlardı. Resûlullah onlara Suffe Ashâbı'nın çektiği sıkıntıları hatırlatarak Allah'a şükretmeleri tavsiyesinde bulunmuştu.[43] Bununla beraber Resûlullah kızına çok düşkündü ve *"Fâtıma benden bir parçadır."* buyururdu.[44] Hz. Fâtıma hâli, tavırları ve yürüyüşü ile babasına çok benzerdi. Nitekim Hz. Âişe validemiz onun hakkında şöyle demişti: "Resûlullah'a (s.a.s) tavır, hâl ve davranış bakımından Fâtıma'dan (Allah onun yüzünü ağartsın) daha fazla benzeyen birini görmedim. Fâtıma onun huzuruna girdiği zaman Resûlullah ayağa kalkar, onun elini tutar, onu öper ve kendi yerine oturturdu. Resûlullah Fâtıma'nın yanına girdiği zaman da o (aynı şekilde)

39 İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 22.
40 İbn Hanbel I, 104.
41 İbn Hanbel I, 92; Nesâî, Nikâh, 81.
42 İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 26.
43 İbn Hanbel I, 107.
44 Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 96; Buhârî, Nikâh, 110.

hemen ayağa kalkar, babasının elinden tutar, onu öper ve kendi yerine oturturdu."[45]

Hz. Fâtıma genel kabul gören görüşe göre, Hicret'in on birinci yılında Resûlullah'ın vefatından altı ay kadar sonra vefat etmişti. Öldüğünde yaklaşık yirmi dokuz yaşında olduğu söylenmektedir.[46]

Allah Resûlü, çocuklarının annesi olan sevgili eşi Haticetü'l-Kübrâ'nın benzersiz hayat arkadaşlığını asla unutmamış ve onu ömrü boyunca hayırla yâd etmiştir.[47] Hz. Hatice'den olan bu çocuklarından başka, Allah Resûlü'nün bir çocuğu da Mısırlı eşi Mâriye'den doğdu. Hicret'in sekizinci senesiydi. Bir Medine gecesinde, müminlerin annesi Mâriye, Hz. Peygamber'in azatlısı Selmâ'nın ebeliğinde bir çocuk dünyaya getirdi. Selmâ, durumu hemen eşi Ebû Râfi'e bildirdi. O da bu müjdeli haberi hiç beklemeden efendisi Resûl-i Ekrem'e iletti.[48] Enes'in aktardığına göre, sabah olduğunda Allah Resûlü (s.a.s), *"Bu gece bir oğlum oldu. Ona atam İbrahim'in ismini verdim."*[49] buyurdu.

Doğumunun yedinci gününde Hz. Peygamber (s.a.s), İbrahim için akîka kurbanı olarak bir koç kesmiş, saçını tıraş ettirip ağırlığınca gümüşü sadaka olarak yoksullara dağıtmıştı.[50] Medineli kadınlar

---

45 Ebû Dâvûd, Edeb, 143, 144; Buhârî, Menâkıb, 25.
46 İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 28.
47 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 20.
48 İbn Sa'd, Tabakât, I, 112-113.
49 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 23-24; Müslim, Fedâil, 62.
50 İbn Sa'd, Tabakât, I, 112-113.

ona sütannelik yapmak için yarışmışlar, Resûlullah da onu Ebû Seyf isimli bir demirci ile evli olan Ümmü Bürde'ye vermişti. Peygamberimiz, Ümmü Bürde'nin evine giderek oğlunu kucağına alır ve öperdi.[51] İbrahim, beyaz tenliydi ve bu yönüyle babası onu kendisine benzetirdi.[52]

Resûl-i Ekrem'in son çocuğu İbrahim, hicrî onuncu yılda sütbabası Ebû Seyf'in evinde[53] vefat ettiğinde henüz on altı[54] veya on sekiz aylıktı.[55] Hz. Peygamber, süt emme çağında vefat eden ilk oğlu Kâsım için söylediğini, bu kez aynı kaderi paylaşan İbrahim için söylemişti: *"Muhakkak ki onun için cennette süt emzirecek biri vardır."*[56]

Peygamber Efendimizin küçük hizmetkârı Enes, İbrahim bebeğin ölüm anını şöyle anlatmaktadır: "O çocuğu Resûlullah'ın (s.a.s) gözleri önünde can verirken gördüm. Resûlullah'ın (s.a.s) gözleri yaşardı ve şöyle buyurdu: *"Göz yaşarır, kalp üzülür fakat biz Rabbimizin razı olacağı sözlerden başkasını söylemeyiz. Ey İbrahim, biz senin ölümünden dolayı gerçekten üzgünüz."*[57]

İbrahim, Bakî' Mezarlığı'nın ilk sakini Osman b. Maz'ûn'un kabri yanında bir yer açılarak oraya defnedildi. Peygamberimiz ve amcası Hz. Abbâs kabrin

51 Müslim, Fedâil, 63.
52 İbn Sa'd, Tabakât, I, 137.
53 Buhârî, Cenâiz, 43.
54 Abdürrezzâk, Musannef, VII, 494.
55 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 48-49.
56 Buhârî, Edeb, 109.
57 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 23, 24; Müslim, Fedâil, 62.

yanında durmuş, Üsâme b. Zeyd ve Fazl b. Abbâs kabre inerek onu yerleştirmişti. Kabirde bir boşluk, bir gedik gören Resûlullah onu düzeltmelerini emretmiş ve *"Allah, kulu bir iş yapacağı zaman onu sağlam yapmasını ister."*[58] buyurarak o günün hatırasına müminlere önemli bir ilke bırakmıştı. İbrahim'in defin işlemi bittikten sonra Resûl-i Ekrem kabrin başına bir taş koymuş ve üzerine su serpmişti.[59] İbrahim'in vefatı güneş tutulması olayı gerçekleştiği güne denk gelince, insanlar bu hâdisenin İbrahim'in ölümünden dolayı vukû bulduğunu sanmışlardı. Bunun üzerine bir konuşma yapan Resûlullah (s.a.s), güneş ve ayın bir insanın ölümünden dolayı tutulmayacağını anlatmıştı.[60]

Peygamberimiz de her insan gibi evlenmiş ve çocuk sahibi olmuştur. İkisi Hz. Hatice'den, biri Hz. Mâriye'den olan erkek çocuklarının hepsi daha süt kuzusu iken vefat etmiştir. Tamamı İslâm'ı kabul eden ve Medine'ye hicret eden kızlarından Hz. Fâtıma hariç diğerleri Peygamberimizin sağlığında vefat etmiş, Hz. Fâtıma da babasının vefatından altı ay sonra ona kavuşmuştur. Oğlu İbrahim[61] ve kızı Zeyneb'den olan torunu Ali[62] dedelerinin kucağında vefat etmişlerdir. Hayattayken biri hariç tüm çocuklarının ölümüne şahit olan Rahmet Elçisi, evlat acısı gibi dayanılması zor bir imtihanı defalarca yaşamış, her insanın başına gelebilecek bu sıkıntıya bizzat katlanarak sabır sına-

58 Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, XXIV, 306.
59 İbn Sa'd, Tabakât, I, 144.
60 Buhârî, Küsûf,1; Müslim, Küsûf, 10.
61 Müslim, Fedâil, 62.
62 Buhârî, Cenâiz, 32; Müslim, Cenaiz, 11.

vından geçmiştir. O (s.a.s), diğer insanlar gibi acısıyla tatlısıyla insan olmanın gerektirdiği bütün tecrübeleri yaşamıştır.

Son Peygamber'in çocuklarının küçük yaşta vefat etmeleri, Mekkeli müşrikler tarafından istismar konusu olmuştur. Kâsım ve Abdullah'ın art arda daha bebekken vefat etmeleri Mekkeli müşrikleri umutlandırmış, Hz. Peygamber'in de ölmesiyle birlikte İslâm davasının biteceği kanaatine varmışlardır. Hatta bu durumu alaylı bir şekilde Resûlullah'ın aleyhine kullanan bazıları onun "soyu kesik" (ebter) olduğunu söylemeye başlamışlardır.[63] Buna karşın asıl soysuzların, Nebî'ye vahyedilen ilâhî hakikatlerden yüz çevirenler olduğunu bildiren ilâhî kelâm, Hz. Muhammed'e (s.a.s) verilen nübüvvet nimetinin (Kevser'in), neseple, soyla kayıtlı kalmayacak kadar çağlar üstü bir daveti temsil ettiğini ilan etmiştir.[64]

Bu daveti Hz. Peygamber'den devralacak olan, onun ümmetidir. Bilindiği gibi Allah Resûlü'nün soyu, kızı Hz. Fâtıma ile devam etmiştir. Erkek çocuklarının erken ölümü elbette takdir-i ilâhîdir. Ancak *"Muhammed'den (s.a.s) sonra bir peygamber gelmesine (ilâhî) hüküm verilmiş olsaydı oğlu (İbrahim) yaşardı."*[65] şeklindeki bazı kanaatler de göz önüne alındığında, bu takdirin arkasında birçok ilâhî hikmetin var olduğu anlaşılır.

63 İbn Sa'd, Tabakât, III, 7.
64 Kevser, 108/1-3.
65 Buhârî, Edeb, 109; İbn Mâce, Cenâiz, 27.

Peygamberimizin Çocuk ve Gençlerle İletişimi

Akra' b. Hâbis, Temîm Kabilesi'nin reislerindendi ve Araplar arasında önemli bir konuma sahipti. Câhiliye döneminde ortaya çıkan anlaşmazlıklarda hakemlik yapar ve adaletle hükmetmeye çalıştığı bilinirdi. Mekke'nin Fethi'nden önce Müslüman olan Akra',[1] İslâm'ı öğrenmeye çalışıyordu. Ama Peygamber Efendimize söylediği bir söz, çocuklara karşı sevgi ve merhamet gösterme konusunda hâlâ eksikleri olduğunu anlatır gibiydi.

Akra' b. Hâbis bir gün Resûlullah'ı, torunu Hasan'ı öperken görmüştü. Şaşırmış, geleneklerine ters düşen bu tavrı yadırgamış ve "Benim on çocuğum var. Onlardan hiçbirini öpmedim." demişti. Bunun üzerine Rahmet

1 İbn Hacer, İsâbe, I, 101-102.

Peygamberi (s.a.s), *"Merhamet etmeyene merhamet olunmaz."*[2] buyurarak bu yanlışını düzeltmesi gerektiğini ima etmişti. Çünkü çocuk sevilmeden, ilgi ve sevgi görmeden, merhamete doymadan, şefkatle kucaklanmadan büyüyemezdi. Ve Allah Resûlü'nün hayatta benimsediği en önemli prensiplerden biri, küçüklere sevgi ve şefkat sunmaktı: *"Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir!"*[3]

2 Müslim, Fedâil, 65; Buhârî, Edeb, 18.
3 Tirmizî, Birr ve Sıla, 15.

Peygamber Efendimiz, çocukları çok severdi. Zira o, âlemlere rahmet olarak gönderilmişti[4] ve çocuk sevgisi, Allah'ın insana bahşettiği merhamet duygusunun en özel yansımasıydı. Peygamberimiz, çocuklara olan sevgisini bazen onlara dua ederek[5], bazen onları kucaklayıp öperek[6], bazen kucağına oturtarak gösterirdi.[7] Nitekim Üsâme b. Zeyd, Resûlullah'ın (s.a.s) kendisini bir dizine, Hasan'ı da öbür dizine oturtup, onları bağrına bastığını ve şöyle dua ettiğini aktarmıştır: *"Allah'ım, bu ikisine merhamet et! Ben de onlara merhamet ediyorum!"*[8] Sevgili Peygamberimiz bazen de çocukları bineğine alarak[9], omuzlarında taşıyarak[10], yanaklarını okşayarak[11], hatta şakalaşarak[12] onlarla ilgilenirdi.

Medineli kadın sahâbîler arasında, dindarlığı, zekâsı ve cesareti ile meşhur olan Ümmü Süleym, bizzat katıldığı Huneyn Savaşı'ndan sonra Medine'ye geri dönmüş, orada bir erkek çocuk dünyaya getirmişti.[13] Bebeği büyük oğlu Enes'in kucağına verip Hz. Peygamber'e göndermişti. Allah Resûlü (s.a.s) hurma istemiş ve onu çiğneyip yumuşatarak bebeğin ağzına

4 Enbiyâ, 21/107.
5 Buhârî, Libâs, 60; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 56.
6 Buhârî, Büyû', 49.
7 Buhârî, Vudû', 59; Müslim, Âdâb, 25.
8 Buhârî, Edeb, 22.
9 Buhârî, Libâs, 99.
10 Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 59; Buhârî, Edeb, 18.
11 Müslim, Fedâil, 80.
12 Tirmizî, Birr ve Sıla, 57; Ebû Dâvûd, Edeb, 84.
13 İbn Sa'd, Tabakât; VIII, 425.

koymuştu. Bebek hurmanın tadını alıp dilini, dudaklarını hareket ettirince, *"Ensarın hurmayı sevmesine bakın!"* buyurmuş ve bebeğe Abdullah adını vermişti.[14] Mekke fethedilince de Mekkeliler çocuklarını akın akın Resûlullah'a getirmeye başlamışlardı. Resûlullah, getirilen çocuklar için bir yandan hayatlarının bereketli olması için dualar ediyor, bir yandan da başlarını okşayarak[15] çocuklara olan sevgisini gösteriyordu.

Şefkat Peygamberi, çocukları bazen bineğine alarak sevindirirdi. Abdullah b. Ca'fer[16], Üsâme b. Zeyd[17] ve Fazl b. Abbâs[18], onun bineğine alıp seyahat ettiği çocuklar, gençler arasındaydı. Resûlullah'ın bu uygulaması, çocukların o kadar hoşuna giderdi ki onun seferden dönüşünü âdeta dört gözle beklerler ve onu karşılamak için yarışırlardı. Resûlullah da çocuklardan birini bineğinin önüne, birini de arkasına alır ve gönüllerini hoş ederdi.[19]

Allah'ın Elçisi bazen de çocukların yanaklarını okşayarak sevgisini gösterirdi. Onun bir dokunuşu, çocuklar için iftihar vesilesi olup unutulmayacak bir kıymete sahipti. Hatta sonraki yıllarda, bu türden hatıralarını başkalarıyla paylaşırlardı. Abdullah b. Sa'lebe[20] ve Câbir b. Semure bu şanslı çocuklardandı.

14 Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 107; Buhârî, Akîka, 1.
15 Ebû Dâvûd, Tereccül, 8.
16 Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 66.
17 Buhârî, Libâs, 98; Müslim, Hac, 147.
18 Müslim, Hac, 267; Buhârî, Hac, 101.
19 Ebû Dâvûd, Cihâd, 54; Buhârî, Libâs, 99.
20 Buhârî, Megâzî, 54.

Câbir, başından geçen o mutlu hatırayı şöyle anlatmıştı: "Resûlullah ile birlikte ilk namazı (öğle namazını) kıldım. Sonra o, ailesinin yanına gitmek üzere çıktı, onunla birlikte ben de çıktım. Yolda onu çocuklar karşıladılar. Onların her birinin yanaklarını teker teker okşamaya başladı. Benim de yanağımı okşadı. Elinde öyle bir serinlik ve hoş bir koku hissettim ki sanki elini attârın (koku satanın) sepetinden çıkarmıştı."[21]

Peygamberimizin çocukların arasına karışıp[22] onlarla çocuk olduğu, şakalaştığı ve oyun oynadığı olurdu. Mesela Medine'nin Hazrec Kabilesi'ne mensup bir ailenin çocuğu olan Mahmûd b. Rebî', beş yaşında iken Resûlullah'ın, kendilerine ait olan kuyudan çektiği suyu yüzüne püskürttüğüne dair bir hatırasını anlatmaktadır.[23]

Resûlullah'ın çocukları sevmesine ve bu sevgisini göstermesine hiçbir durum engel olmuyordu. İslâm'ın en önemli ibadetlerinden biri olan namazda bile çocuklara olan sevgisini ve ilgisini esirgemeyen Peygamberimiz, bazen kızı Hz. Zeyneb ile Ebu'l-Âs'ın evliliğinden olan kız torunu Ümâme'yi[24], bazen de diğer kızı Hz. Fâtıma ve Hz. Ali'nin evliliğinden olan torunları Hasan veya Hüseyin'i[25] omuzunda, sırtında veya kucağında tutarak namaz kılardı. Secdeye gitti-

21 Müslim, Fedâil, 80; Nevevî, Şerhu Sahîhi Müslim, XV, 85.
22 Buhârî, Edeb, 81.
23 Buhârî, İlim, 18; Müslim, Salât, 36.
24 Müslim, Mesâcid ve mevziu's-salât, 41; Buhârî, Salât, 106.
25 Nesâî, Tatbîk, 82; İbn Hanbel, VI, 466.

ği zaman torununu yere bırakır, kalktığı zaman tekrar alırdı.

Namaz kılarken çocuklar onun önünden geçtiklerinde namazına devam eder hatta bazen dizlerinden tutan çocuklar olur ama Resûl-i Ekrem namazını bozmadan tamamlardı.[26] Namaz kıldırırken cemaatin içinde ağlayan bir çocuk sesi duysa dayanamaz, kıraati kısa tutarak namazı bir an evvel bitirirdi.[27] Kendisine mevsimin ilk meyvesi sunulunca bereket duası yapar ve onu orada bulunan en küçük çocuğa ikram ederdi.[28]

Şüphesiz Rahmet Elçisi'nin çocuklarla ilişkisi muhabbet, şefkat ve merhamet üzerine kuruluydu. O, *"Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen, iyiliği emredip kötülükten sakındırmayan bizden değildir."*[29] buyururken bu hususa dikkat çekiyordu. Peygamber Efendimiz, her ne sebeple olursa olsun çocukların incitilmelerine göz yummazdı. Nitekim onun amcasının hanımı ve torunu Hasan'ın da süt annesi olan Ümmü'l-Fazl, bir gün ziyarete geldiğinde yanında Hasan'ı da getirmiş ve onu Resûlullah'ın kucağına vermişti. Ne var ki Hasan, dedesinin kucağını ıslattı. Bunun üzerine süt annesi, "Ne yaptın!" dercesine bebeğin omuzuna vurunca Rahmet Peygamberi

26 Nesâî, Kıble, 7; İbn Hanbel, I, 341.
27 Buhârî, Ezân, 65; Müslim, Salât, 191.
28 Müslim, Hac, 474.
29 Tirmizî, Birr ve Sıla, 15; Ebû Dâvûd, Edeb, 58.

dayanamamış ve *"Oğlumun canını acıttın! Allah senin hayrını versin!"* buyurmuştu.[30]

Resûlullah, çocuklar yaramazlık yahut hata yaptığında onları azarlamaz, kınamaz, dövmez; uyarır hatalarını düzeltmek üzere onlara yol gösterirdi. Râfi' b. Amr[31] çocukken bir gün ensarın hurmalarını taşlarken yakalanmış ve Allah Resûlü'nün huzuruna getirilmişti. Resûlullah onu derhal cezalandırmak yerine önce, *"Çocuğum, hurmaları neden taşlıyorsun?"* diye sormuş, o da "Yemek için." diye karşılık vermişti. Bunun üzerine Peygamberimiz, *"Hurmaları taşlama da altına düşenlerden ye."* buyurarak ona doğruyu öğretmiş, başını okşamış ve *"Allah'ım, onun karnını doyur."*[32] diyerek dua etmişti.

Küçük yaşlardan itibaren Resûlullah'ın hizmetinde bulunan Hz. Enes'in şu ifadesi, Efendimizin çocuklarla ilişkisini çok güzel özetlemektedir: "Resûlullah'a on sene hizmet ettim. Vallahi bana bir kez olsun *'Öf!'* bile demedi. Herhangi bir şeyden dolayı, *'Niçin böyle yaptın?'* demediği gibi, *'Şöyle yapsaydın ya!'* da demedi."[33]

Hz. Peygamber (s.a.s), çocukların kişiliklerine saygı gösterir ve onlara iltifat ederdi. Bu amaçla, bazen oyun oynayan çocuklara selâm verir[34], bazen onların

30 İbn Mâce, Ta'bîrü'r-rü'yâ, 10; İbn Hanbel, VI, 340.
31 İbn Mâce, Ticâret, 67.
32 Ebû Dâvûd, Cihâd, 85.
33 Müslim, Fedâil, 51; Ebû Dâvûd, Edeb, 1.
34 Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 145; Ebû Dâvûd, Edeb, 135, 136.

kıyafetlerini över[35], bazen de hastalandıklarında ziyaretlerine giderdi.[36]

Çocukların hayata veda etmesi Allah Resûlü'nü bir başka hüzünlendirirdi. Kızı Hz. Zeyneb'in minik oğlu ölmek üzereyken kucağına verildiğinde Rahmet Peygamberi'nin gözlerinden yaşlar dökülüyordu. Sa'd b. Ubâde, "Yâ Resûlallah! Bu ne hâl?" deyince Peygamberimiz, *"Bu, Allah'ın kullarının kalbine koyduğu rahmettir. Allah, kullarından ancak merhametli olanlara merhamet eder."*[37] buyurmuştu. Aynı şekilde küçük yaşta ölen oğlu İbrahim için de hüzünlenen Resûlullah, onu bağrına basarak sessizce gözyaşı dökmüş ve *"Göz yaşarır, kalp hüzünlenir, …"*[38] buyurmuştu.

Peygamber Efendimizin çocuklarla sevgi, şefkat ve iltifat üzerine kurduğu ilişkisi, her aşamasında geleceğin yetişkinine duyulan saygıyı yansıtmakta iken gençlerle iletişimi ise çok daha derin ve etkileyiciydi. Kendilerine has bir ruh hâli içerisinde olan gençler, istek, arzu, heyecan, gurur, şiddet gibi duyguları yoğun biçimde yaşamalarına rağmen, aynı zamanda tecrübesizdirler. Bunu bilen Rahmet Peygamberi, gençlerle ilişkisinde onurlandırıcı, güven verici, cesaretlendirici, akılcı ve ılımlı bir tarz benimsemişti.

35 Buhârî, Cihâd, 188.
36 Buhârî, Merdâ, 11.
37 Buhârî, Cenâiz, 32; Müslim, Cenâiz, 11; Aynî, Umdetü'l-kârî, VIII, 105.
38 Müslim, Fedâil, 62; Buhârî, Cenâiz, 43.

Resûlullah, gençlere bir iş verdiği zaman, tecrübesizlikten kaynaklanan ürkekliği yok etmek üzere muhatabına güven verir ve onu cesaretlendirirdi. Hz. Ali genç yaşta Yemen'e kadı olarak görevlendirildiği zaman, genç ve tecrübesiz oluşunu gerekçe göstererek ilk başta çekingen davranmıştı. Bunun üzerine Allah Resûlü, mübarek elini onun göğsüne koymuş, *"Allah'ım, bunun kalbine hidayet ver ve diline sebat ver!"* buyurarak duasıyla onu cesaretlendirmişti. Ayrıca kendisine bir dava geldiğinde nasıl hüküm vermesi gerektiğini anlatarak onu bilgilendirmişti. Hz. Ali, "Bundan sonra iki kişi arasında hüküm verme konusunda hiç tereddüt etmedim."[39] demişti.

Resûlullah, sadece gençlerin özgüven eksikliklerini gidermekle kalmamış, aynı zamanda çevrenin gençlere karşı güvensizliğini de ortadan kaldırmaya çalışmıştı. Vaktiyle, azatlı kölesi Zeyd b. Hârise'yi genç yaşta olmasına rağmen aralarında ileri yaşta sahâbîlerin de olduğu bir gruba komutan tayin etmişti. Ama ashâbdan bazıları, onun komutanlığı hakkında tereddüt göstermişlerdi. Sonraları Peygamber Efendimiz, dadısı Ümmü Eymen ile Zeyd'in evliliğinden dünyaya gelen Üsâme'yi Rumlar üzerine gönderilecek bir orduya komutan tayin etmiş ve yine tereddütler baş göstermişti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, *"Siz şimdi Üsâme'nin kumandanlığı hakkında ileri geri konuşuyorsunuz. Bundan önce babasının kumandanlığı hakkında da*

39 İbn Mâce, Ahkâm, 1; Ebû Dâvûd, Kadâ' Akdiye, 6.

konuşmuştunuz. Allah'a yemin ederim ki Zeyd bu göreve nasıl layık ve insanların bana en sevimlilerinden idiyse hiç şüphesiz Üsâme de babasından sonra bana insanların en sevimlilerindendir."[40] buyurarak hem itirazları susturmuş hem de genç Üsâme'yi cesaretlendirmişti.

Gençlerin yoğun bir duygu değişimi yaşadıklarını bilen Resûlullah, onlarla ilişkilerinde bu durumu dikkate alır; onlara karşı son derece makul ve mutedil davranırdı. Onun ne derece ince ruhlu ve anlayışlı olduğunu gören gençlerin, Allah Resûlü'ne muhabbetleri bir kat daha artardı. Mâlik b. El-Huveyris ve arkadaşlarından oluşan bir grup genç, İslâm'ı kabul ettikten sonra memleketlerinden yola çıkarak Medine'ye Hz. Peygamber'i ziyarete gelmişlerdi. Yaklaşık yirmi gün onun yanında kalmışlar ve artık geride kalanları özlemeye başlamışlardı. Resûlullah bu durumu sezmiş, anlayışla karşılamış ve duygularını dile getirmelerine gerek kalmadan *"Memleketinize dönseniz de onlara (öğrendiklerinizi) öğretseniz"*[41] diyerek ailelerinin yanlarına dönmelerine izin vermişti.

Genç olmanın belki de en zor taraflarından birinin, karşı cinse duyulan ilgi ve arzu olduğunu bilen Peygamberimiz, gençlere dengeli davranmayı ve sabırlı olmayı tavsiye ederdi. Abdullah b. Mes'ûd'un anlattığına göre o, etrafındaki gençlere şöyle buyurmuştu: "*Gençler! Evlenme imkânı bulanınız evlensin. Çünkü ev-*

---

40 Buhârî, Megâzî, 88; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 55.
41 Buhârî, Ezân, 49; Müslim, Mesâcid ve Mevziu's-salât, 292.

lenmek, gözü haramdan çevirmek ve iffeti korumak için en iyi yoldur. Evlenme imkânı bulamayanlar da oruç tutsun. Çünkü orucun, kişi için şehveti kesme özelliği vardır.”[42]

Amcasının oğlu Fazl b. Abbâs evlilik çağına geldiğinde Resûl-i Ekrem, Mahmiye isimli zekât memuru bir sahâbîye, *“Bu gence kızını nikâhla.”* buyurarak aracılık etmişti.[43] Veda Haccı’nda bineğinin arkasına aldığı Fazl, yolda gördüğü genç kadınlara dikkatle bakınca, mübarek eli ile onun yüzünü öbür tarafa çeviren de Peygamberimiz idi.[44]

Hz. Peygamber, gençlik hevesleri konusunda delikanlılardan sadır olabilecek aşırılıkları, onları kırmadan, incitmeden, küçük düşürmeden engeller ve yanlışını görmesine yardımcı olurdu. Bir defasında, nefsine hâkim olamayıp artık zina etmek istediğini belirten bir delikanlı, Peygamberimize gelerek İslâm’ın haram kıldığı bu fiili işlemek için izin istemişti. Sahâbîler hemen onu susturmaya kalkışmışlardı. Ancak Resûlullah onlara müsaade etmemiş, genci yanına oturtmuş ve sırasıyla ona annesiyle, kızıyla, kız kardeşiyle, halasıyla ve teyzesiyle bir başkasının zina etmesine razı olup olmayacağını sormuştu. Genç her seferinde “Hayır” cevabını vermiş ve Resûlullah da her seferinde diğer insanların da buna razı olmayacağını sakin bir dille anlatmıştı. Sonra *“Allah’ım, bu gencin*

42 Buhârî, Nikâh, 3; Tirmizî, Nikâh, 1.
43 Müslim, Zekât, 167.
44 Müslim, Hac, 147; Ebû Dâvûd, Menâsik, 56.

günahını bağışla, kalbini temizle, ırzını koru!"[45] diye dua etmiş ve delikanlı bu niyetinden vazgeçmişti.

Güç, heyecan ve kuvvetin zirvede olduğu bu dönemde, tecrübesizlik gençleri tehlikeli girdaplara sokabilir. İşte Resûlullah güçlü iradesiyle bu fırtınaya dayanıp harama düşmeyen genci, Allah'ın kendi (arşının) gölgesinden başka hiçbir gölgenin (himayenin) bulunmadığı kıyamet gününde gölgelendireceği (himaye edeceği) yedi kişiden biri olarak saymıştır.[46]

Nebî (s.a.s), iffetini koruyan, Allah karşısındaki sorumluluğunun bilincinde ve istikamet üzere olan gençleri, ilâhî azabın karşısındaki engellerden biri olarak tanıtmış ve *"Huşû duyan gençler, (namaz kılarak) rükû eden yaşlılar, emzikli bebekler ve otlayan hayvanlar olmasaydı mutlaka başınıza azap yağardı."*[47] buyurmuştur.

Hz. Peygamber, gençlerin terbiyesi ile özel olarak ilgilenmiş, mescidinin yanı başındaki Suffe isimli çardakta, Ebû Hüreyre gibi nice delikanlıya dini öğretmiştir. Efendimizin yanında gençliklerini yaşayan Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Abbâs, Muâz b. Cebel ve Enes b. Mâlik gibi büyük sahâbîlerin, İslâm kültür ve medeniyetinin inşasındaki yerleri tartışılmazdır. Bulduğu her fırsatta gençlere özel tavsiyelerde bulunan Allah Resûlü'nün, Abdullah

---

45 İbn Hanbel, V, 257.
46 Buhârî, Ezân, 36; Müslim, Zekât, 91.
47 Ebû Ya'lâ, Müsned, XI, 287.

b. Abbâs'a verdiği öğütlerden biri şöyledir: *"Delikanlı! Sana bazı sözler öğreteceğim: Allah'ı(n hakkını) koru ki Allah da seni korusun. Allah'ı(n hakkını) gözet ki O'nu hep yanında bulasın. Bir şey isteyeceğinde Allah'tan iste. Yardım dileyeceğinde Allah'tan yardım dile. Şunu bilmelisin ki bütün toplum (varlık âlemi) bir konuda senin yararına bir şey yapmak için bir araya gelse ancak Allah yazmışsa sana destek verebilirler. Yine (bütün toplum) sana zarar vermek için bir araya gelse ancak Allah yazmışsa sana zarar verebilirler. Zira kalemler kaldırılmış, sayfalar kurumuştur."*[48]

Sonuç olarak diyebiliriz ki Allah Resûlü, peygamberlik görevi gereği, cinsiyet ve yaş ayrımı yapmaksızın toplumun her ferdi ile yakından ilgilenmiş, bu bağlamda çocuklarla sevgi, gençlerle samimiyet dolu bir ilişki geliştirmiştir. Bir çocuğun aslında geleceğin yetişkini olduğu, bir gencin ise, vahyin en taze muhatabı olduğu düşünüldüğünde, onların ne kadar kıymetli oldukları anlaşılacaktır. Peygamberimiz, çocuk ve gençlerin geleceğin sorumluluğunu yüklenebilecek nitelikte yetişmesi için hassasiyet göstermiş; merhamet ve muhabbete doymuş bir çocuk, yeryüzünün halifesi olduğunun şuuruna ermiş bir genç, kısacası eşref-i mahlûkât olan bir "insan" yetiştirmek için gayret etmiştir.

48 Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 59; İbn Hanbel, I, 293.

Yetim: Toplumun En Hassas Emaneti

Ca'fer b. Ebû Tâlib... Peygamberimizin amcasının oğlu. Efendimiz ona "Kardeşim" derdi.[1] Mûte Savaşı'nda şehit düşmüştü Ca'fer-i Tayyâr. İki kolu da kesilmiş, cennete kanatlanmış, ardında derin bir hüzün kalmıştı. Beklemişti Allah Resûlü. Ca'fer'in ailesine üç gün zaman vermiş, içlerindeki üzüntü gözyaşlarıyla aksın, biraz olsun sakinleşsinler istemişti.

Nihayet Allah Resûlü, Ca'fer'in boynu bükülmüş evine geldi. *"Bugünden sonra kardeşime ağlamak yok."* diye söze başladı. Sonra *"Getirin bana kardeşimin çocuklarını."* dedi. Ca'fer'in oğlu Abdullah, olanları yıllar sonra şöyle anlatmıştı: "Bizi getirdiler, Allah

1 Ebû Dâvûd, Teraccül, 13.

Resûlü'nün karşısında dizildik. Kuş yavruları gibiydik."[2]

Ve Peygamberimiz beklenmedik bir şey yaptı. Hayatın aktığına bir alamet olsun, üzüntü ve kahırdan saçları darmadağın olmuş bu yetimlerin yüzleri açılsın, ışıl ışıl parlasın diye berber çağırdı. O an bir berberin çocukların saçını kesmesi en son düşünülecek şeydi sanki...

Allah Resûlü, çocukların saçlarını kestiriyordu, yarın bayrammış gibi...

2 Nesâî, Zînet, 57.

"Yetim", Arapçada "yalnız, tek başına" demektir. Bu kelimenin "yavaş giden, geride kalan" gibi bir manası daha vardır. Babasını kaybederek çocukluk dönemini geçiren, kimi zaman annesi ve akrabaları kimi zaman da devlet desteği ile büyüyen, maddi ve manevi anlamda topluma emanet edilen çocuktur yetim. Bu emanet o kadar narin ve o kadar ağırdır ki, İslâm'ın ilk yıllarında ardı ardına inen âyetler, ısrarla yetimin hakkını hatırlatır:

"Hayır, hayır! Yetime ikram etmiyorsunuz."[3]

"Sakın yetimi aşağılama!"[4]

"Gördün mü, o hesap ve ceza gününü yalanlayanı! İşte o, yetimi itip kakan, yoksula yedirmeyi özendirmeyen kimsedir."[5]

Kur'an-ı Kerim, daha doğmadan babasını kaybeden Sevgili Peygamberimize de Cenab-ı Hakk'ın rahmetini anımsatır: *"(Rabbin) Seni yetim bulup da barındırmadı mı?"*[6] Yetim konusundaki bu hassasiyet, Allah Resûlü'nün dilinde de ifadesini bulur. Onun (s.a.s), aralarını hafifçe açtığı işaret ve orta parmaklarını göstererek ashâbına seslenişi, tüm canlılığıyla gözlerimizin önünde gibidir: *"Ben ve yetime kol kanat geren kimse cennette işte böyle (yan yana) olacağız."*[7] Peygamber Efendimiz, gönüller anlasın, gözler canlandırsın diye

3 Fecr, 89/17.
4 Duhâ, 93/9.
5 Mâûn, 107/1–3.
6 Duhâ, 93/6.
7 Buhârî, Talâk, 25.

dünyada bir yetimi kollayan, onun derdine ortak olup sofrasında yetimle ekmeğini paylaşanların, cennette bu şekilde kendisinin yanı başında bulunacağını anlatır. Yetim Peygamber, yetimlere sahip çıkar…

Allah Resûlü (s.a.s), babasını yitirmiş yavrulara kol kanat geren, her zorluğa rağmen onların üstüne titreyen, hatta onları kendisine tercih eden anneleri de unutmaz: *"Ben ve (karşılaştığı sıkıntılar ve bakımsızlık yüzünden) yanakları kararmış kadın kıyamet gününde şu ikisi (işaret parmağı ve orta parmak) gibi yakın olacağız. O kadın ki kocasının ölümü sebebiyle dul kalır da asil ve güzel olduğu halde çocukları yetişinceye ya da ölünceye kadar kendisini yetim çocuklarının bakımına hasreder."*[8] Annesiz babasız büyümüş Allah Resûlü'nden daha iyi kim anlayabilir yetimleri?

Kalbinin katılığından dert yanan bir adama Peygamber Efendimizin *"Yetimin başını okşa, fakiri doyur!"*[9] buyurduğu nakledilir. Yetimin başını okşamak, kuşkusuz ona sevgi ve merhamet göstermenin yanı sıra kimsesizliğini unutturup ayakta durabilmesi için yardımcı olmak demektir. Bu noktada Allah Resûlü, *"Müslümanlar arasında kim bir yetimi yiyecek ve içeceğini üstlenecek şekilde sahiplenirse Allah onu mutlaka cennete koyar. Ancak affedilmeyecek bir günah işlemiş ise o başka."*[10] buyurarak, yetimleri sahiplenip onlara kol

8 Ebû Dâvûd, Edeb, 120, 121.
9 İbn Hanbel, II, 387.
10 Tirmizî, Birr ve Sıla, 14.

kanat gerenlere cenneti müjdeler. Nitekim Kur'an da kendi ihtiyacı olduğu hâlde malını yetimle paylaşanları, gerçek anlamda iyilik yapan kimseler olarak tanımlar.[11] Hz. Peygamber'in eğitiminden geçmiş olan Abdullah b. Ömer'in, sofrasında bir yetim bulunmadan yemek yememeye özen göstermesi[12] bu konuda gösterilmesi gereken hassasiyeti ortaya koyması bakımından çarpıcı bir örnektir.

Diğer taraftan Resûl-i Ekrem, *"Müslümanlar arasında en hayırlı ev, içinde kendisine iyi davranılan bir yetimin bulunduğu evdir. Müslümanlar arasında en kötü ev ise içinde kendisine kötü davranılan bir yetimin bulunduğu evdir."*[13] buyurarak, yetime yapılan muamelenin iyi ya da kötü olmasının bir yuvanın iyi ya da kötü olmasını belirleyen önemli bir ölçüt olduğunu bizlere hatırlatmaktadır.

Yetimler önceliklidir. Bu çocukların bazısı şehit çocuklarıdır, bazısı annesini ya da babasını hastalığa, kazaya kurban vermiştir. Ve hatta kimileri de dünyanın değişik yerlerinde birilerinin dünyalık arzularına kurban edilmiş, daha çocukluklarını yaşayamadan şehirleri yıktığı kadar ruhları da tahrip eden savaşın soğuk yüzüyle karşılaşmıştır. Anneleri, babaları artık yanlarında değildir… Onlar sahip çıkılmayı herkesten çok hak ederler. Onlar Hz. Peygamber'in yanındaki

11 Bakara, 2/177.
12 Buhârî, el-Edebü'l-müfred, 60.
13 İbn Mâce, Edeb, 6.

Enes gibi olmayı arzularlar. Onlar Ümmü'd-Derdâ'nın yanındaki yetimler gibi, Allah Resûlü'nden müjde, müminlerden ilgi ve şefkat görmeyi umut ederler.

Kızı Fâtıma, yanında iki hanımla birlikte gelerek, savaş esirlerinden ev işlerinde kendilerine yardımcı olacak kadınlar tahsis etmesini istediklerinde, *"Bedir'in yetimleri sizden daha önceliklidir."*[14] demişti Peygamber Efendimiz. Onun, yetimi kollama ve gözetme arzusu, rivayetlerin arasından gönüllerimizin derinliklerine işlemelidir.

Allah Resûlü, *"Her türlü malda zekâttan başka ödenmesi gereken haklar da vardır."*[15] buyurmuştur. Yetimi gözetmek bizim yetimlere yaptığımız bir ikramın ötesinde, üzerimizdeki en büyük sorumluluklardandır. Allah Resûlü üzerimizdeki bu sorumluluğu şu âyeti okuyarak açıklamıştır: *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum*

14 Ebû Dâvûd, Harac, Fey' ve 'İmare, 19-20.
15 Tirmizi, Zekât, 27.

ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir."[16]

Yetim malı yemek ne büyük günahtır! Cana kıymak, iftira atmak gibi hususlarla beraber insanlığı felakete sürükleyen yedi büyük günahtan biri olarak Allah Resûlü'nün dilinde yer bulan bu günah[17], tüyü bitmemiş yetimin hakkını gözeten yüksek bir inancın ve medeniyetin temsilcisi olarak bizler için affedilemez bir davranıştır. Bilakis bizler için anne ve babalarından birer yadigâr ve Allah'ın birer emaneti olan yetimleri gözetmek, cennete açılan kapıdır.

Yetim malı yemekten sakındıran bu uyarılarla birlikte, yetimin bakımıyla ilgilenen kişinin fakir olması hâlinde, ihtiyacı oranında bu maldan almasına müsaade edilmiştir.[18] Resûl-i Ekrem Efendimiz, kendisine gelip fakir olduğunu, fakat baktığı bir yetimi bulunduğunu söyleyen bir adama; israf etmemek, saçıp savurmamak ve malı kendi üzerine geçirmemek şartıyla o yetimin malından harcamada bulunabileceğini söylemiştir.[19]

Abdullah b. Abbâs'ın naklettiğine göre, *"Yetimin malına yaklaşmayın; yalnız ergenlik çağına erişinceye kadar (onun malına) en güzel biçimde yaklaşabilirsiniz."*[20] âyeti ile *"Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, an-*

16 Bakara, 2/177.
17 Müslim, Îmân, 145.
18 Buhârî, Tefsîr, Nisâ, 2; Müslim, Tefsîr, 10.
19 Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 8; Nesâî, Vesâyâ, 11.
20 En'âm, 6/152.

cak ve ancak karınlarını doldurasıya ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir."[21] âyeti inince yanında yetim bulunanlar hemen Hz. Peygamber'in meclisinden ayrılıp o yetimin yemeğini kendi yemeklerinden, içeceğini de kendi içeceklerinden ayırmışlardı. Bu sefer de yetimin sofrasındaki yemeğinden bir miktar artmaya başladı. Yetimin malını haksız yere yemeyelim diye onlar kalan yemeği de saklıyorlardı. Ama bu yemek beklediği için bozuluyordu. Bu durum ashâba zor gelmeye başladı. Olanı biteni Allah Resûlü'ne anlattılar. Çok geçmedi ki, *"Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek (yüz üstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzelteni bilir. Eğer Allah dileseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı. Çünkü Allah güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir."*[22] âyet-i kerimesi indi. Bunun üzerine sahâbe-i kirâm yetimlerin yiyeceklerini kendi yiyecekleriyle, içeceklerini de kendi içecekleriyle karıştırdılar.[23]

Sahâbenin bu hassasiyeti, Peygamber Efendimizin cennette kendisine komşu olacağını müjdelediği[24] "kâfilü'l-yetîm" yani yetime kol kanat geren kimse olmak içindi. Sözlüklerde "kâfil" kelimesi kefâlete bağlanıyor ve her ikisi de "kifl"e dayanıyor. "Kifl" ise

21 Nisâ, 4/10.
22 Bakara, 2/220.
23 Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 7.
24 Buhârî, Talâk, 25.

eyer, elbise, kat, pay ve savaşta firar etmek için arkada kalanlar demektir.[25] Aslında bu hâliyle hadiste kullanılması son derece mânidar bu kelimenin… Yetime kol kanat geren, yemeyip yediren, giymeyip giydiren demektir kâfilü'l-yetîm...

Yetim babası, yetimi kendi çocuklarından ayırmadan kol kanat geren anne, yetim yavrunun hayattaki nasibine tutunması için vesile olur. Onu soğuk kış gecelerinde sevgi ve şefkat yumuşaklığıyla sarmalayan elbise olur… Karşılıksız değildir bu. Zira yetime arka çıkan kişi, *"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve peygamberine iman edin ki, size rahmetinden iki kat pay versin, size kendisiyle yürüyeceğiniz bir nur versin ve sizi bağışlasın. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."*[26] âyetinde geçen ve "kifleyn" diye ifade edilen *"iki kat pay"*ın talibidir artık…

Allah Resûlü, *"Allah'ım, ben iki zayıfın: yetim ve kadının hakları konusunda (insanları) şiddetle uyarıyorum, onların haklarına el uzatılmasını yasaklıyorum."*[27] buyurmuştur. Yetime her yönden baba olmak, analık etmek gerekir. Kefalet malî, manevî, sosyal pek çok yönü olan bir görevler zinciridir. Bu kapsamda yetimin malı korunmalıdır. Yetimin malına, doğrudan zarar vermek bir yana, zarar verebilme ihtimali olan durumlara karşı bile uyanık olmak gerekir. Nitekim Allah Resûlü'nün

25 İbn Manzûr, Lisânü'l-arab, XXXXIII, 3905.
26 Hadîd, 57/28.
27 İbn Mâce, Edeb, 6; İbn Hanbel, II, 440.

malî konularda yeterli görmediği Ebû Zerr'i, yetimin malına veli olmaması için uyardığı nakledilmektedir.[28]

Allah Resûlü yetimin malının, ona bakan kişi tarafından yetimin geleceği için işletilmesini, eriyip gitmesine ve tükenmesine izin verilmeksizin nemalandırılmasını istemiştir. Efendimiz, *"Dikkat edin! Kim malı olan bir yetimin velisi olursa, o malı ticarette değerlendirsin ve onu (işletmediği için) zekâtın yiyip tüketmesine terk etmesin."*[29] buyurur. Sahâbe-i kirâm da bu tavsiyeye kulak vermişler, bunu bir ilke olarak benimsemişlerdir. Mesela Hz. Ömer, eriyip gitmemesi için yetim malının çalıştırılması üzerinde ısrarla durmuştur.[30] Hz. Âişe'nin de, kendi uhdesindeki yetim mallarının işletilmesi doğrultusunda hareket ettiği bilinmektedir.[31]

Hz. Peygamber'in, *"Ergenlik çağına geldikten sonra yetimlik yoktur."*[32] ifadesi, yetimliğin ne zaman bittiğine dair sınırı belirlemektedir. Ancak buradaki "ergenlik çağına ulaşmak" ifadesinden maksat, hakiki anlamda çocuğun ergenliğe adım atması mıdır? Yoksa bunun başka bir izahı var mıdır?

İbn Abbâs'a, "Yetimlik ne zaman biter?" diye sorulduğunda "Ömrüme yemin ederim ki, adam vardır, sakalı çıkar da hâlâ kendi hakkını almaktan aciz, kendi namına bir şey vermekten acizdir. İşte kişi kendi

28 Müslim, İmâret, 17; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 4.
29 Tirmizî, Zekât, 15.
30 Muvatta', Zekât, 6.
31 Muvatta', Zekât, 6.
32 Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 9.

hakkını alacağında başkalarının alışverişi gibi doğru ve yeterli davranabiliyorsa, artık o zaman yetimlik durumu sona ermiş demektir."[33] diye cevap verir.

Kur'an'da, evlilik çağına gelinceye kadar yetimlerin gözlemlenip kendi ayakları üzerinde durup duramayacaklarının iyice anlaşılması, nihayet hayata atılabilecek bir hâle geldiklerinde mallarının kendilerine teslim edilmesi istenir.[34]

Elinden tutulup hayata hazırlanmayı bekleyen yetim bir yavru, duygusal, bedensel ve zihinsel yönden korunup kollanmaya muhtaç bir emanettir. Bu yüzden Allah ve Resûlü, tıpkı kadınlar ve köleler gibi toplumun en hassas ve kırılgan kesimlerinden biri olan yetimler hakkında da son derece dikkatli davranılmasını istemişlerdir. İnsanoğlu en büyük mutluluğun servet, makam ve kudret gibi değişken ve aldatıcı şeylerde olmadığının farkına vardığında, bir çocuğun gözlerindeki ışıltının her şeyden daha kıymetli olduğunu hissedecektir. İşte o vakit, *"Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir."*[35] âyeti, hayatımızda hak ettiği yeri almış olacaktır.

---

33 Müslim, Cihâd ve Siyer, 137.
34 Nisâ, 4/6.
35 Bakara, 2/220.

